

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ ÇERÇEVESİNDE santralistanbul ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazlı BUDAN

**Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Kentsel Koruma ve Yenileme Programı**

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Arzu KOCABAŞ

MAYIS 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	iii
ÇİZELGE LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
1.GİRİŞ	1
2. KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİ	3
2.1. Kültür Endüstrisi Kavramının İlk Ortaya Çıkışı, Tanımları ve Bugünkü Durumu	3
2.2. Küreselleşme ve Kent Mekanındaki Etkisi	11
2.2.1. Küreselleşme Tanımları	11
2.2.2. Üretim ve Yönetim Yapılarındaki Değişim	13
2.2.3. Küreselleşme Olgusu ve Kentler Üzerindeki Etkileri	17
2.2.3.1. Küresel Kent – Bölgesel Merkez ve Dünya Kenti Kavramları	17
2.2.3.2. Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri	20
2.2.3.3. Küresel Kent Sistemleri Üzerine Yapılan Araştırmalar ve İstanbul'un Konumu	22
2.3. Kentsel Yenileşme	24
2.3.1. Tarihi Kent Merkezlerindeki İşlevsel Değişim ve Yenileşme Süreci	30
2.3.2. Tarihi Sanayi Alanlarının “Endüstri Arkeolojisi” Bağlamında Değerlendirilmesi ve Dönüşüm Projeleri	34
3. KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİ ÇERÇEVESİNDE İSTANBUL	36
3.1. Kültür Politikaları	36
3.1.1. DPT Kalkınma Planları Kültür Stratejileri	37
3.1.2. İBB Stratejik Planı Kültür Stratejileri	37
3.1.3. Üst Ölçek Plan Stratejileri (meri 1/100.000)	38
3.2. İstanbul'da Kültürel Yaşam	40
3.3. 2010 Avrupa Kültür Başkenti İstanbul	44
3.3.1. Avrupa Kültür Başkenti Tanımı	44

3.3.2. İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti Olma Süreci	46
3.3.3. Avrupa Kültür Başkenti Olmak İçin Nedenler	49
3.4. Değerlendirme	51
4. BİR KÜLTÜR HAVZASI OLARAK HALIÇ	54
4.1. Haliç'in Tarihsel Gelişimi	54
4.2. Planların ve Çeşitli Müdahalelerin Haliç'e Etkileri	57
4.2.1. Prost Planı	57
4.2.2. 1950-60 Dönemi	58
4.2.3. Piccinato Planı	58
4.2.4. Planlı Kalkınma Dönemi	59
4.2.5. 1984-89 (plana dayanmayan müdahaleler)	60
4.3. Haliç Kıyıları Master Planı ve Dönüşüm Projeleri	62
4.3.1. Sanayi İşlevinden Kültür İşlevine Dönüşen Projeler	68
4.3.1.1. Feshane Uluslararası Meslek Fuarları Merkezi	68
4.3.1.2. Sütlüce Kongre Ve Kültür Merkezi	69
4.3.1.3. Rahmi M. Koç Sanayi Müzesi	71
4.3.1.4. Cibali Tütün Ve Sigara Fabrikası-Kadir Has Üniversitesi	72
4.3.1.5. Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Projesi	73
4.3.1.6. Haliç Tersaneleri	76
4.4. Değerlendirme	76
5. İSTANBUL HALIÇ'TE santralistanbul	83
5.1. Silahtarağa Elektrik Santralinin Tarihi ve Önemi	83
5.1.1. 1913-1936 Yabancı Sermaye Dönemi	84
5.1.2. 1937-1951 Millileştirme ve Sonrası	85
5.1.3. 1952-1961 Birbirine Bağlı (enterkonnekte) Sisteme Geçiş	87
5.1.4. 1962-1983 Devletleştirme ve Kapanış	87
5.2. Elektriğin Önemi ve Toplumsal Hayattaki Dönüştürücü Rolü	88
5.2.1. İstanbul'da Elektrikli Yaşam	89
5.2.2. Elektriğin Yaygınlaşması	89
5.3.3. Elektriğin Kent Hayatının Modernleşmesine Etkileri	92
5.3. Mimari Eser Olarak Silahtarağa Elektrik Santrali	96
5.3.1. Üretim Yapıları	97

5.3.2. Servis Birimleri	98
5.3.3. Lojmanlar	98
5.4. santralistanbul Olma Süreci ve Bilgi Üniversitesinin Rolü	99
5.4.1. Kimlik Bilgileri	100
5.4.2. Bilgi Üniversitesi Tarihçesi	101
5.5. İstanbul Planlarında Silahtarağa Elektrik Santralının Durumu	106
5.6. Silahtarağa Elektrik Santralının Bugünkü Kullanımı: santralistanbul	109
5.7. AKB Projelerinde santralistanbul	115
5.8. Değerlendirme	118
6. YURTDIŞI ÖRNEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRMA	120
6.1. Modern Müzeler ve Kültür Merkezlerinin Genel Özellikleri	120
6.2. Paris Pompidou Kültür Merkezi	129
6.3. Bilbao Guggenheim	130
6.4. Londra Tate Modern	138
6.5. Değerlendirme (tablolar)	145
7.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	146
santralistanbul Değerlendirmesi	
KAYNAKLAR	153
EKLER	

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ ÇERÇEVESİNDE **santralistanbul** ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Nazlı BUDAN

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2008

ÖZET

Bu çalışmada İstanbul Haliç'teki eski Silahtarağa Elektrik Santrali'nin **santralistanbul** olması örneği kültür endüstrileri çerçevesinde incelenmiştir. Eski üretim tesisi bir süreliğine Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilmiş olup, eğitim, kültür, yeme-içme ve konaklama işlevlerini içermektedir.

Küreselleşme ile yerelin önem kazanması, yerelin kalkınma ve diğer kentlerle yarışabilirliğini arttırması için kültür ekonomilerini kullandığı bir süreç yaşanmaktadır. Kültür ekonomileri kentte yeni istihdam olanağı yaratırken bir yandan da kent mekanını kentsel yenileşme çerçevesinde dönüştürmektedir. Mekanın dönüşümünde rol alan aktörlerin özel sektörden olması, artık özel sektörün kentteki kültürel altyapıyı geliştirmede ön plana çıkmış olduğunun göstergesidir.

Türkiye ve İstanbul'da merkezi ve yerel yönetimin ürettiği üst ölçek planlardaki kültür stratejilerine bakıldığında ve aynı zamanda 2010 Avrupa Kültür Başkenti olması sürecinde, İstanbul'daki kültürel altyapının geliştirilmesine yönelik politikalar ve stratejilerin önem kazandığı görülmektedir. Bu gelişmeler kentin çeşitli yerlerinde noktasal ve bölgesel yansımalar bulmaktadır. **santralistanbul** da AKB çerçevesinde kültür politikalarının mekandaki bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

İstanbul'da eski sanayi bölgesi olan Haliç'te, işlevini yitirmiş, atıl durumda kalmış ve bugün endüstri arkeolojisi olarak nitelendirilen üretim yapıları yeniden işlevlendirilerek kültürel yapılara dönüştürülmesi süreci yaşanmaktadır. Çalışmada, sanayi işlevinden dönüşerek bir kültür havzası olan Haliç'teki bu tür örneklerden bahsedilmiş, **santralistanbul** örneği ayrıntılı incelenmiştir.

Yurtdışından, **santralistanbul**' un örnek aldığı kültür merkezi ve müze projelerinden Paris Pompidou Kültür Merkezi, Bilbao Guggenheim Müzesi ve Londra Tate Modern Müzesi örnekleri incelenerek kültür ekonomilerinin mekandaki yansımaları olarak yaşadıkları süreç, aktörler ve mekandaki etkileri üzerinden **santralistanbul** anlaşılmaya çalışılmıştır.

santralistanbul'un bulunduğu çevreye etkisini anlayabilmek için örnek alanın çevresinde yüz yüze görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler sonucu çevrede yaşayanların **santralistanbul**'un yani üniversite (santralistanbul=Bilgi Üniversitesi olduğu düşünülmekte) fonksiyonun bölgeye gelmesinden henüz fayda sağlayamadıkları, **santralistanbul**'un hedeflediği katılım sürecine dahil olmadıkları, esasında mülkiyeti kamuya ait olan ve bir süreliğine Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilmiş olan alanın kamusallığını farkına varamadıkları ve **santralistanbul**'un geçirgen olma hedefi doğrultusunda attığı adımların yetersiz olduğu anlaşılmıştır.

santralistanbul EXAMPLE IN CULTURAL INDUSTRIES FRAMEWORK

MİMAR SİNAN FINE ARTS UNIVERSITY INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

May 2008

Abstract

In this study, the transformation of Silahtarağa Electricity Power Plant to santralistanbul has been examined in the framework of cultural industries. The old production plant has been allocated to Bilgi University for some time and embodies functions like education, culture, food & beverage and accommodation.

An ongoing process where the local gained importance with globalization and started to use culture economies in order to develop and enhance its competitiveness is in question. While cultural economies are creating new employment opportunities in the city, they are also transforming the urban spaces in the framework of urban renovation. On the ground that the actors of this transformation are from the private sector, indicates that the private sector is coming into prominence on promoting the cities' cultural infrastructure.

When the cultural strategies proposed in master plans produced by central and local authorities are investigated and at the same time in the process of 2010 European Cultural Capital (ECC), it can be seen that policies and strategies for promoting cultural infrastructures gained importance. These developments find point and regional reflections in the city's places. Santralistanbul is assessed as a spatial reflection of cultural policies in scope of ECC.

In İstanbul-Haliç which is an old industrial region, production plants which have lost their functions, became idle and are characterized as industrial archeologies are being transformed into cultural structures by re-functioning. In this study, examples of this kind in Haliç which transformed from an industrial region to a cultural basin have been examined and santralistanbul sample has been analysed in detail.

Foreign culture center and museum projects such as, Paris Pompidou Cultural Center, Bilbao Guggenheim Museum and London Tate Museum which were taken as an archetype for

santralistanbul have been examined in order to understand santralistanbul from the processes of spatial reflections of cultural economies, the actors and their impacts on space.

In order to understand the effects of santralistanbul to its environment, face-to-face interviews were made in the sample area. As a result of these interviews, it was seen that people living in the neighbourhood; have not yet gained a profit from santralistanbul or the university (santralistanbul is seen as Bilgi University) function moving into the region; were not included to the participation processes santralistanbul aimed to achieve; did not recognise area's publicity where the area is owned by the public and has been allocated to Bilgi University for a limited period of time and the steps taken by santralistanbul for being permeant were inadequate.

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. **13**
Tablo 2.2. **16**
Tablo 2.3. **17**
Tablo 2.4. **19**

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. Dünya Kenti Kademeliendirme Şeması	23
Şekil 2.2. GoWC Dünya Kentleri Haritası (Avrupa Kısmı)	24
Şekil 3.1. Vizyon Unsurları.....	29
Şekil 3.2 İstanbul’da Kültür Endüstrileri Alanlarının Yoğunlaştığı Bölge	44
Şekil 4.1. Haliç’İN Eski Hali	54
Şekil 4.2. Feshane’nin Yukarıdan Görünümü	68
Şekil 4.3 Sötlüce Kongre Merkezi	69
Şekil 4.4. Rahmi Koç Müzesi.....	71
Şekil 4.5. Kadir Has Üniversitesi	72
Şekil 4.6. santral istanbul’dan Görünüm.....	73
Şekil 4.7. Silahtarağa Elektrik Santrali’nin Eski Görünümü	74
Şekil 4.8. Silahtarağa Elektrik Santrali Binası	75
Şekil 4.9. Haliç Projeleri	80
Şekil 4.10. Haliç Master Plan Raporu Haliç Projelerinden Çok Zamanlı Entegrasyon ve Etaplama	81
Şekil 4.11. Eyüp Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Yeni Kullanım Projesi.....	82
Şekil 5.1. Silahtarağa Elektrik Santrali’nin Yukarıdan Görünümü.....	83
Şekil 5.2. S.E.S Makine Daire Kontrol Odası	88
Şekil 5.3. Makine Odasından Bir Görüntü.....	90
Şekil 5.4. Makine Odası	90
Şekil 5.5. Amelie Elektrik Dergisi Örneği	94
Şekil 5.6. S.E.S.’nin Yukarıdan Görünümü	96
Şekil 5.7. S.E.S.’nin Eski Hali	98
Şekil 5.8. S.E.S.’nin Eski Hali	98
Şekil 5.9. S.E.S. Makine Dairesinden Görünüm	99
Şekil 5.10. 1980 Tarihli 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı	107
Şekil 5.11. 1995 Tarihli 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Nazım Planı ...	107
Şekil 5.12. 2006 t.t.’li 1/100.000 Ölçekli Planı.....	108
Şekil 5.13. 2003 t.t.’li 1/5000 Ölçekli Planı.....	108
Şekil 5.14. Vaziyet Planı (Eski Kullanımlar)	111

Şekil 5.15. Vaziyet Planı (Bugünkü Kullanımlar)	112
Şekil 5.16. Enerji Müzesi	112
Şekil 5.17. Ç.S.M. Gündüz Görüntüsü.....	113
Şekil 5.18. Ç.S.M. Gece Görüntüsü	113
Şekil 5.19. santral istanbul’da İnşası Devam Eden Kütüphane Projesi	114
Şekil 5.20. santral istanbul’da Eğitim Yapıları.....	114
Şekil 5.21. santral istanbul’da Kafeterya Yapısı.....	114
Şekil 6.1. Paris Pompidou Kültür Merkezi	125
Şekil 6.2. Paris Haritası	126
Şekil 6.3. Paris Haritasında Pompidou Kültür Merkezi’nin Yeri	127
Şekil 6.4. P.K.M. Mimari Proje.....	128
Şekil 6.5. Farklı Açıdan Görünüm	128
Şekil 6.6. Pompidou Çevresinde Tarihi Doku.....	129
Şekil 6.7. Bilboa Guggenheim Müzesi.....	130
Şekil 6.8. İspanya’da Bilboa	131
Şekil 6.9. Tate Modern Müzesi	138
Şekil 6.10. Londra Haritası	139
Şekil 6.11. Londra Tate Britain’ın Yeri	140
Şekil 6.12. Tate Modern’in Tarihi.....	141
Şekil 6.13. Turbine Hall Eski Hali	143
Şekil 6.14. Turbine Hall Yeni Hali	143
Şekil 6.15. Tate Modern İçin Yeni Tasarlanan Bina.....	144

KISALTMALAR

<i>S.E.S</i>	Silahtarağa Elektrik Santralı
<i>AKB</i>	Avrupa Kültür Başkenti
<i>P.K.M</i>	Pompidou Kültür Merkezi
<i>İMP</i>	İstanbul Metropolitan Planlama
<i>M.İ.A.</i>	Merkezi İş Alanı

EK LİSTESİ

EK 1 DPT DOKUZUNCU KALKINMA PLANI'NDA KÜLTÜR STRATEJİLERİ

EK 2 İBB STRATEJİK PLANI'NDA KÜLTÜR STRATEJİLERİ (2007-2011)

EK 3 1/100.000 ÖLÇEKLİ İSTANBUL İL ÇEVRE DÜZENİ PLANI KÜLTÜR STRATEJİLERİ

EK 4 İSTANBUL FESTİVALLERİ

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı kültür endüstrilerinin ekonomik olarak kentin gelişiminde kullanılması ve bunun kent mekanını kentsel yenileşme çerçevesinde dönüştürmesine örnek olarak İstanbul Haliç'te endüstri arkeolojisi nesnesi olan, eski Silahtarağa Elektrik Santral'ının Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilerek, planlarda "Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi+Eğitim Tesisi" lejantında gösterilerek, kültür, eğitim, konaklama ve yeme-içme işlevlerinin içeren bir kültür merkezi olmasının incelenmesidir.

Bu çalışmada kültür ekonomileri, küreselleşme ve kent mekanındaki etkileri, Avrupa Kültür Başkenti ve kentsel yenileşme çerçevesinde kültür endüstrisinin, üretim işlevini yitirmiş olan İstanbul Haliç'teki eski Silahtarağa Elektrik Santralı'nı mekan olarak kullanarak, Bilgi Üniversitesi öncülüğünde üniversite kampüsüne ve çeşitli kültürel işlevlerin bir arada olduğu, kültürün üretilmesinin hedeflendiği bir platform oluşturulması süreci ve mekandaki etkileri incelenmiştir. Çalışmada küresel ekonomik düzende yerelin ekonomik kalkınma için kültürel ekonomilere yönelmesi, üst ölçek planlardaki kültür politikaları ve stratejileri, Avrupa Kültür Başkenti çerçevesi, İstanbul'da mevcut kültürel altyapı ve gelişme eğilimi, Haliç'in sanayiden arındırılması ve tarihi miras potansiyeline dayanarak bir kültür havzası olması, Haliç'in yaşadığı bu süreçte endüstri arkeolojisi nesnesi olan ve kültürel işlevler verilerek dönüştürülen yapılar incelenmiş, **santralistanbul** örneği ayrıntılı incelenmiştir. Ayrıca **santralistanbul** ile benzer süreçler yaşayan Paris Pompidou Kültür Merkezi, Bilbao Guggenheim Müzesi ve Londra Tate Modern Müzesi örnekleri seçilmiş bu kentlerde sürecin nasıl yaşandığını, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekansal etkilerinin neler olduğunu anlamaya çalışarak, **santralistanbul** bu örnekler üzerinden değerlendirmeye çalışılmıştır.

Çalışmada yöntem olarak küreselleşme, kültür endüstrileri, kentsel yenileşme, Avrupa Kültür Başkenti, İstanbul, Haliç, Silahtarağa Elektrik Santrali ve yurtdışından Paris Pompidou Kültür Merkezi, Bilbao Guggenheim Müzesi ve Londra Tate Modern müzesi konularında literatür taraması yapılmıştır. Kent mekanındaki santralistanbul örneğine inebilmek için öncelikle Dünya’da, Türkiye ve İstanbul’da yaşanan küreselleşme, kültür ekonomilerinin gelişimi süreçleri ve kentsel yenileşme olarak mekandaki etkileri anlaşılmalı çalışılmış, İstanbul’un Avrupa Kültür Başkenti olması süreci, planlama hiyerarşisinde yukarıdan aşağıya; DPT Kalkınma Planı ve İBB Stratejik Planı stratejileri ile 1/100.000, 1/50.000, 1/5000 plan stratejileri ve örnek alanın bu planlardaki durumları incelenmiştir. Örnek alanla benzer süreçler yaşayan yurtdışı örnekleri incelenerek **santralistanbul** ile benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir. **santralistanbul** çevresinde yapılan görüşmeler ile örneğin mekandaki ve çevrede yaşayanlardaki etkisi anlaşılmalı çalışılmıştır. Yukarıda bahsedilen kavram ve çerçeveler üst üste konularak, dünya-ülke-metropolitan bölge-kent-kentsel odak şeklinde yukarıdan aşağı inilerek örnek alan incelenmiştir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde, **santralistanbul**’un hedefledikleri, incelenen yurtdışı örnekleri ve örnek alan çevresinde yapılan görüşmeler sonucu **santralistanbul** değerlendirmesi yapılmıştır.

2. KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ

2.1. KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ KAVRAMININ İLK ORTAYA ÇIKIŞI, TANIMLARI VE BUGÜNKÜ DURUMU

Frankfurt Okulu tarafından geliştirilen “kültür endüstrisi”, eleştirel kuramcılarının kitle iletişim araçlarını nitelemekte kullandıkları bir kavramdır. Okul mensupları, 1930-1940 yılları arasında kitle iletişimi, kitle kültürü ve tüketim toplumunun ortaya çıkışını yaşamış ve gelişmesine tanık olmuşlardır. Bu tanıklık, yeni toplumsal biçimlere ve kitle kültürü ürünlerine kitleyi ikna etmekte kullanılan reklam, kültürel değerler ve kitle iletişim yöntemlerini kullanan kapitalist moderniteyi eleştirmekte oldukça kullanışlı bir kavram olan ‘kültür endüstrisi’ kavramını ortaya çıkarmıştır. (Adıgüzel, 2001)

Kültür Endüstrisi, kitle ürünlerini kullanarak kullanıcıya ulaşmasının yanında ekonomik boyutu olan bir kavramdır. Ekonomik boyutunu kültürel ürünlerin üretilmesinden ve pazarlanmasından almaktadır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi, kültürel ürünlerin üretimini ve pazarlamasını kolaylaştırması bir yana, kültürü üretilen ve pazarlanan bir meta haline getirmiştir. Kitle iletişim araçları, orijinallikten ve estetikten uzak basit ve tüketimi kolay eğlence ve kültür ürünlerini kitle toplumuna sunmaktadır ve görevleri toplumsal olmaktan çok ekonomiktir. Kitle iletişim araçları kültürdeki değişmelerle kitle toplumunda ortaya çıkan açmazlara çözüm üretmek yerine, sorunun en önemli nedeni ve parçası olmuşlardır.(Adıgüzel, 2001)

“Kültür endüstrisi” terimi ilk kez 1947’de, Amsterdam’da Adorno ve Horkheimer’in birlikte yayınladığı Aydınlanmanın Diyalektiği adlı kitapta kullanılmıştır. Kitabın ön çalışmalarında “kitle kültürü” terimini kullanmış, ama sonradan, bu kavramın savunucularının hoşuna gidecek şekilde, kitlelerin kendisinden, kendiliğinden doğan bir şey olduğu; halk sanatının çağdaş biçimi olduğu gibi yorumlarına neden vermemek için, anlatılmak isteneni daha doğru ifade edilecek şekilde “kültür endüstrisi” ifadesi kullanılmıştır.

Kültür endüstrisinin halk sanatının çağdaş biçiminden ayırt edilmesi gerekmektedir. Kültür endüstrisi eski olanla tanıdık olanı yeni bir nitelikte kaynaştırmaktadır. Kitlelerin tüketimi için tasarlanmış ve o tüketimin doğasını büyük oranda belirleyen ürünler, bu

endüstrinin bütün kollarında az çok bir plana göre üretilmektedir. Kültür endüstrisi, tüketicilerini bilerek ve isteyerek kendisine uydurmakta, binlerce yıldır birbirinden ayrı duran yüksek ve avam sanat dallarını, bu onların zararına bile olsa, bir araya gelmeye zorlamaktadır. Kültür Endüstrilerinde kitleler asli değil talidir; bir hesap nesnesi, mekanizmanın bir uzantısı konumundalardır. Adorno (1975) şöyle demektedir:

“Müşteri, kültür endüstrisinin bizi inandırmaya çalıştığına aksine, velinimet değildir, yalnızca nesnedir.”

Müşterinin kültür endüstrisinde etken değil edilgen olduğu söylenerek, müşterinin bile bile kandırıldığı ifade edilmektedir.

Adorno (1975) şöyle demektedir:

“Kültür endüstrisini ellerinde tutanlar arasında iktidar sahipleri olduğu gibi, verilen komutları yerine getirenler de yer almaktadır. İktisadi terimlerle ifade edilecek olursa, bunlar, iktisadi olarak en gelişmiş ülkelerde sermaye elde etmek için yeni fırsatların peşine düşmüştür veya düşmüştü. Gerçek anlamıyla kültür, yalnızca kendisini insanlara uydurmakla kalmadı; aynı zamanda, insanların içinde yaşadıkları taşlaşmış ilişkilere karşı da daima başkaldırdı ve böylece insanları onurlandırdı. Kültür endüstrisine özgü kültürel varlıklar, bundan böyle bir yandan da meta değil, düpedüz ve yalnızca metadırlar. Kültür endüstrisinde ilerleme olarak, onun sunduğu kesintisiz yeni olarak gösterilen şey, ezeli ve ebedi bir tekdüzeliğin kılık değiştirmesinden başka bir şey değildir; bu noktadan bakıldığında değişimler, kâr güdüsünün kültür üzerinde ilk kez hakimiyet kurduğundan bu yana ne kadar değişiklik gösterdiyse o kadar az değişiklik göstermiş olan bir iskeleti gizler.”

Gelişmiş ülkelerde kültür yeni sermaye elde etmek için fırsat olarak görülmüş, kültür endüstrisi ürünleri meta olarak ekonomik kazanç değeri haline gelmiştir. Kültür endüstrisi ürünleri yeni olarak sunduğu şeylerin esasında, eski bir geçmişi olan ve gelecekte de öyle devam edecek olan tekdüzeliktir. Kültür endüstrisi ürünleri sanki yeni bir şeymiş gibi sunmaktadır.

Kültür Endüstrisindeki “endüstri” kavramı; ürünün standartlaştırılmasını ve dağıtım tekniklerinin rasyonelleştirilmesini ifade etmektedir. Esasında “endüstri” kavramından üretimin anlaşılmasına gerekmektedir. Kültür endüstrisi üretimden çok ticarete yönelik faaliyet göstermektedir. Kültür endüstrisinde teknik kavramı, sanat yapıtlarındaki teknik kavramıyla aslında benzememektedir. Sanat yapıtlarında teknik, nesnenin kendi iç örgütlenmesini ve iç mantığını ilgilendirmekte iken kültür endüstrisindeki teknik, bir

dağıtım ve mekanik olarak yeniden üretim tekniğidir; bu yüzden kendi nesnesine daima dışsal kalır. (Adorno, 1975)

Tüketicilerin kendi bilinçlerinin de, kendilerine kültür endüstrisi tarafından sağlanan eğlence reçeteleriyle, gene onun tarafından sunulan nimetler hakkında duydukları pek de iyi gizlenmemiş şüphe arasında ikiye bölündüğü söylenebilir. “İnsanlar kandırılmak ister” deyişi, şimdiye dek kastettiği şeyin ötesinde bir gerçekliğe kavuşuyor. Onu kabul etmeseler, hiçbir anlamı olmayan tatminlere tutunmayı bıraktıkları anda yaşamlarının tümüyle çekilmez bir hale geleceğini hissediyorlar. (Adorno, 1975) Bu ifadeye örnek olarak astrolojinin de kültür endüstrisi ürünü olduğu söylenmektedir. İnsanlar bilimsel olmadığını ve neye dayandığını bilmedikleri gazetede günlük burç yorumlarına inanabilmektedir.

Çağdaş toplumun güçsüz bireylerinin, kültür endüstrisinin güç tekeli tarafından mahkum edildiği kişilik zaaflarının öne çıkarılması ve sömürülmesi sayesinde oluşmaktadır. Bu insanların bilinç düzeyleri geriye doğru yol alır. Alaycı Amerikan sinema yapımcılarının, filmleri on bir yaşındakilerin düzeyini hesaba katarak yaptıklarını söylemeleri bir rastlantı değildir. Bununla amaçladıkları, yetişkinleri on bir yaşındaki çocuklara çevirmektir. (Adorno, 1975) Adorno'nun ifadesinden anlaşılın kültür endüstrisinin esasında tüketicisi için özen göstermediği, tüketicinin ne verilirse almaya hazır olduğu ve kültür endüstrisinin bu yönünü bildikleri halde buna razı olarak, göz yumarak tüketmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Horkheimer ve Adorno'nun Aydınlanmanın Diyalektiğinde belirttikleri “aydınlanma, yani doğa üzerindeki giderek artan teknik hakimiyet, kitle aldatmacası haline gelmekte ve bilince engel olan bir araca dönüşmektedir. Çağın üretici güçlerinin izin verdiği kadar olgunlaşmış olan insanların özgürleşmelerinin önüne setler çekmekten az sorumlu olanlar arasında kültür endüstrisini de saymamız gerekir.”

Kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle, ‘kültür endüstrileri’ ile beslenen, ticari bir düzenlemeler ve reklam araçları ile şekillenen, kısaca ekonomik boyutu ön planda olan yeni toplumsal yapı ve tüketim anlayışı ortaya çıkmıştır. Geleneksel toplumlarda toplumsallaşmada en önemli faktör olan aile, kitle toplumunda rolünü, yavaş yavaş kültürü üreten ve yayan bir sanayi haline gelen kitle iletişim araçlarına bırakmıştır. Kitle

toplumunun bireyleri artık popülar kitle kültürü içinde ve popülar kültür ürünleriyle yetişmeye başlamıştır. 1923-1950 yılları arasında faaliyet gösteren Frankfurt Okulu ve Toplumsal Araştırma Enstitüsü tarafından geliştirilen 'kültür endüstrisi' teorisi, sonraki yıllarda da kitle iletişim araçlarına eleştirel bakış açısı getiren araştırmacıların, bilim adamlarının ve akademisyenlerin en önemli referans kaynağı olmuştur. İletişim teknolojileri sayesinde ortak enformasyon üretmek, almak ve göndermek olabildiğince hızlı ve kolay bir hal almıştır. Kitle iletişim araçları, radyo, Televizyon ve gazeteler her geçen gün yayılırken, iletişim süreci de hızlanmış, gittikçe tüm dünyadaki gelişen olaylardan çok kısa sürede haberdar olma imkanı sağlamıştır. Uydu teknolojisi ile radyo ve TV yayınları uluslararası bir boyut kazanırken, mikroelektronik telefax teknolojisi ile bütün bir gazete sayfası bir kaç dakika içinde binlerce km uzağa gönderilebilmektedir. İnternet teknolojisinin de gelişerek hızla yaygınlaşması, iletişimi oldukça kolaylaştırırken, dünyamızı her geçen gün daha da küçültmektedir.(Adıgüzel, 2001)

Gelişen kitle teknolojisi kültürel iletişimi de güçlendirmiş, toplumların birbirlerinden daha kolay haberdar olmasını sağlamıştır. Kitle iletişim araçları 'kültür sanayileri'dir. Üretilen ve yayılan bilgi ve haberler bir kültürel üründür ve bir ekonomik amaca yöneliktir. Bu amaç da kitle iletişim araçları teknolojisini üreten hakim güçlerin kültürünü yaymak ve global dünyada standartlaşmış popülar ürünlerini satmaktır. Kitle toplumunda, kültür endüstrileri olan kitle iletişim araçlarının etkisiyle gereksiz ve aşırı tüketme isteği, gelecek korkusu, bireycilik, hayatın anlamsızlaşması ve yabancılaşma gibi bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır.

"Kültür Endüstrisi" terimi iki farklı biçimde açıklanabilmektedir; birincisi, "kültür" ve "endüstri" gibi birbirinden tamamen farklı iki alanı tanımlar görünen iki kavramın birlikte kullanılması şeklindedir. Bu tanım içinde bulunulan yapının bütünselliğini öne çıkaran, bütünü oluşturan parçaların hiçbirinin bütünden ve diğer parçalardan soyutlanmış bir biçimde ele alınamayacağı ifade eden bir tanımdır. İkincisi ise, bu kavramın "kitle kültürü" yerine kullanılmasıdır. Burada öne çıkarılmaya çalışılan nokta, "Kültür Endüstrisi" kavramında varolan kültürün oluşmasında kitlelerin sanılandan daha az katkısının olması ve kültürün, bütünün parçalarını kendi içinde bulunmaya, ama bütünün şartlarıyla bulunmaya ikna aracı oluşu gerçeğidir.

Kültür Endüstrisi kavramıyla kültür yeniden tanımlanmaktadır. Bu özelliğiyle kavram, bir "kültür eleştirisi" olmaktan çıkıp, tümeli sorgulayan bir "ideoloji eleştirisi" haline gelmiştir. Bu açıdan Kültür Endüstrisi kavramıyla getirilen geç-kapitalizm eleştirisi, Marx'ın *Kapital* ile getirdiği eleştiriyle karşılaştırılabilmektedir.

Kitlesel olarak üretilen lüks tüketim maddelerinin ucuzlamasıyla birlikte, sanatsal metaların karakterinde önemli değişiklikler olmuştur ama aynı zamanda sanat eserlerinin erişilebilirliği artmıştır. Burada yeni olan sanatın metalaşması değildir, fakat sanatın özerkliğinden vazgeçmesi ve tüketim metaları içinde yer almasıdır.

Kültür Endüstrisi, sistemin genel bütünselliği içinde, bireyin varlığını idame ettirebilmek için, onun emeğini, aklını ve varlığını sisteme kiraladığı işlik dışında, onun sisteme yabancılaşmasını engelleyen, genel-tikel uyumunu sürekli kılan bir işlev görür.

İşçinin boş zamanı ve o süreçte kullanılacak eğlence metaları o kadar önce belirlenmiştir ki, eğlence, iş sürecinin sonrasına hiç geçemeyen bir görünüm kazanmıştır. Modern özne, sadece çalışırken değil ama daha çok eğlenirken teslim olmaktadır. Sinema ve radyonun artık sanatla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Onların iş dünyasının bir parçası oldukları gerçeği, ürettikleri saçmalıkları onaylayan bir ideolojiye dönüşmüştür. (Adorno, 1975)

Artık Kültür Endüstrisi teknolojik terimlerle açıklanmak durumundadır. Birbirinden çok farklı yerlerde özdeş gereksinimleri olan milyonların var olduğu bir dünyada, özdeş malların üretimi ve yeniden-üretimi gayet doğaldır. Teknolojinin toplum üzerinde uyguladığı gücün temelinde, toplum üzerinde ekonomik denetimi olanların bulunduğu pek dile getirilmemektedir.

Kentsel ekonomik gelişme için, teknolojik, ekonomik ve kültürel yaratıcılığa ihtiyaç duyulmaktadır. İlk ikisi ekonomi ile ilgili olup, üçüncüsü yaşam kalitesi ile ilgilidir. Kültür ortam yaratır, ekonomik göstergeler ile ölçülemez, direkt ilişkilendirilemez. Ancak kültürel yaratıcılık kenti dinamik kılar ve kentsel ekonomi için itici güç olur. (Busken, 2005) Artık kentler ekonomik kalkınmaları için kültür ekonomilerini kullanmaktadır. Kültür ekonomileri kentte istihdam yaratmakta ve kentsel yenileşmeyi araç olarak kullanarak mekanı dönüştürmektedir.

Kültür Endüstrisi politik çerçevesi organizasyonel ve yönetsel problemler doğurmaktadır, değişimlerin yansması kültürün ekonomik ve toplumsal hayattaki rolünü değiştirmesi şeklinde olmaktadır. Kültür Endüstrileri ne iyidir ne de kötü ancak ekonomi, sosyal ve kültürel yapıda temel değişimlere neden olmaktadır. Böylece kültür ve ekonomi arasında yeni bir ilişki başlamıştır. (O'Connor, 2000) Kültür ve ekonomi arasında başlayan ilişki kültürün özelliği değiştirmektedir. Endüstri kavramı da üretimden kültür endüstrisi ürünlerinin satılması ve pazarlanması anlamında kullanılmaktadır.

Kültür Endüstrisi kavramı İngiltere'de 1980'lerde Büyük Londra Konseyi tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Öncelikle kültürel aktiviteler, kamu yatırımları dışında zenginlik ve istihdam üretici aktiviteler olmuştur. İkinci olarak kültürel ve politik bir açı kazanarak, toplum tarafından tüketilen çoğunlukla TV, radyo, film, müzik, kitap, reklam, konser kültürel ürünler haline gelmiştir. (O'Connor, 2000)

Kültür Endüstrilerinin iki aşaması vardır, birincisi yeni bir ekonomi yaratarak, ihtiyaç olduğu ölçüde büyük kültürel ve ekonomik dönüşümü sağlamak, ikincisi bunun küresel bir konu olduğuna işaret etmek ve ekonomik düzeni küresel politikalar üzerinden anlamak. Kültür Endüstrileri öncelikli ekonomik değerini kültürel değerinden alan sembolik ürünlerdir. Klasik kültür endüstrileri; medya, film, yayıncılık, müzik kayıtları, tasarım, mimarlık, yeni medya, geleneksel sanatlar, görsel sanatlar, ürünler, tiyatro, müzikli tiyatro, konserler, performanslar, edebiyat, müzeler ve galeriler, bu bütün aktiviteler kamunun "sanat" olarak nitelendirdiği aktivitelerdir. "Sanat" ve "ticaret" arasında ideolojik bir fark vardır.

ABD Kongresi, 2005 yılında hazırladığı 'Yaratıcılık Endüstrileri' adlı raporda sinemadan kitap okumaya, müze ziyaretlerinden müzik aletleri üretimine, mimarlıktan dans gösterilerine uzayan geniş bir yelpazede, kültür etkinliklerinin ekonomik ağırlığını ölçüp, geleceğin 'yaratıcılık işçileri' ve 'yaratıcılık tüketicileri'nin yaratılabilmesi için ilkokuldan başlayarak sanat eğitimi verilmesini önermektedir. (Vassaf, 2005)

Kültür Endüstrilerindeki yükselişi tüketim üzerinden anlamaya çalışmak gerekmektedir. Boş zaman sürelerinin artması, eğitim ve elden çıkarılmaya hazır para olması, boş zaman ürünlerinin ve kültür ürünlerinin tüketilmesine neden olmaktadır.

Kültürel altyapı ile kentsel altyapı arasındaki ilişki karmaşık hale gelmiş ve çeşitlenmiştir. Kültürel aktiviteler kente dahil olmuş, kentler bilgi ağlarını sürdürmeye devam etmektedir. Kültürel altyapılar küresel mekan akışlarının yarattığı değişimler konusunda kentlerin esnek olmalarını sağlamaktadır. Bir yandan kültür endüstrilerinin değerinin artması üzerine, girişimciler arazi değerlerini kendi avantajlarına olacak şekilde düşürmektedirler. Kültür Endüstrileri kentsel yenileşme için başı çeken faktörlerden biri haline gelmiştir.

Son yıllarda kültürel etkinlikler yalnızca 'onur' ve 'uygarlık' gibi manevi değerler için yapılmıyor. Müze ve öbür kültür kurumlarının çok önemli maddi amacı da var. Artık devletlerin resmi ekonomi politikalarında, neoliberal yaklaşım doğrultusunda, devlet destekli girişimcilerin, özel sektörün önü çektiği 'kültür endüstri'lerinden söz ediliyor. Avrupa Kültür Başşehri politikasında görüldüğü gibi, dünyanın önde gelen büyük şehirlerindeki kültür etkinlikleri artık bu şehirler için önemli bir gelir kaynağı, maddi kazanç yolu. (Vassaf, 2005)

İrlanda ise buna benzer bir girişimin başını çeken bir etkinlik, kültür endüstrilerinin tanımını şöyle yapılmakta; Kültür endüstrilerinin dinamiğini girişimci-sanatçılar oluşturur ve bu endüstriyi oluşturan işletmeler bilgi ekonomisinin üretim birimleridir. Kültür endüstrileri, yaratıcı sanat alanında çalışan bireylerin, teknoloji üreten ve yöneticilik yapan bireylerle ortaklıkları üzerine kuruludur ve bu ortaklık, ekonomik değerleri kültürel ürünü olmalarından kaynaklanan piyasaya sürülebilir ürünleri üretmeyi amaçlamaktadır.

Burada (Vassaf 2005) aydınların belirleyici olduğu ve eleştirel geleneğin beslendiği kültür alanı, artık, devletin serbest piyasayı geliştirmek için desteklediği bir endüstriye mi dönüşüyor sorusunu akıllarda oluşturmaktadır.

1980'lerden sonra özellikle ABD'de şirketlerin kültürel yatırımlarını arttırarak sanat kurumlarına sponsorluk yaptıkları görülmektedir. Sanat sponsorlukları şirketlerin gündemlerini hayata geçirmelerini kolaylaştırmaktadır. Şirketler sadece ürünlerinin

satışı için değil, güncel politik ve sosyal sorunlar hakkındaki görüşlerinin propagandasını yapmak için reklam ve tanıtım için para harcamaktalar. Şirketler sanat kurumlarına sponsorluk yaparak, müze ve galerilerle insancıl bir değer sistemini paylaştıkları izlenimini, özel çıkarlarını ve evrensel mesajları birlikte üstü kapalı bir şekilde vererek halletmektedirler.

Sanat sponsorluğu, genellikle üst düzey yöneticilerin üstlendiği bir girişimdir. Bu kişiler elit kişiler yada mesenler olarak nitelendirilmektedir. Pierre Bourdieu'nun kültürel sermaye teorisinde; elitler sanat sponsorluğuna katılarak, kişisel çıkarlar elde etmek ve sosyal statülerini güçlendirmek için şirketlerindeki konumlarını kullanmaktadırlar. Bu teoriye benzer olarak; elitler yönetmekte oldukları şirketlerin ekonomik sermayelerini, kendi amaçları için kültürel sermayelerini ve kendi amaçları için kültürel sermaye dönüştürdüklerini ve aynı zamanda şirketin çıkarlarına hizmet ettikleri söylenebilmektedir.

Sanat sponsorluğu, iş dünyasında halkla ilişkiler aracı olarak kullanılmaktadır. ABD'de sponsorluk için harcama paralar, ister pazarlama/halkla ilişkiler bölümünden, ister şirketin "hayırseverlik bütçesi"nden çıksın, vergiden düşürülmektedir. Türkiye'de ise Kurumlar Vergisi Kanununa dayanarak gelir vergisinden düşülmektedir.

ABD'de ve İngiltere'de petrol şirketleri en büyük sanat sponsorlarıdır. BP, İngiltere'de 1990'lardan beri Tate Gallery Koleksiyonunun sergilenmesini üstlenmektedir.

Şirketlerin sanat sponsoru olmaları için 2 neden vardır. Bunlardan birincisi sponsor olunan etkinliğin bir satış kampanyası olması, ikincisi ise hedef kitlenin politikacılar, yüksek düzey kamu görevlileri, kamuoyunu oluşturan kişilerden oluşuyor olmasıdır. (Wu,2005)

Şirketler ve sanat kuruluşları arasında yapılan anlaşma örneklerinden biri; Hugo Boss-Guggenheim New York ortaklığıdır. Hugo Boss müzede gerçekleşecek üç serginin sponsorluğunu üstlenmiştir ve Hugo Boss Ödülü uygulaması başlatılmıştır. Bu ödülün amacı; sanatın küresel kavranışını teşvik etmek ve sanatçıları yeni fikirler üretmeleri için cesaretlendirmektir. Bu tür bir sponsorluk Guggenheim için geleneksel olmayan bir biçim olmuştur. Guggenheim adı çok büyük pazarlama gücüne sahip küresel bir

markadır ve Hugo Boss'un sanat dünyasındaki çabaları bir Alman firması olarak ABD piyasasına girme amaçlı olmuştur.

Sanat müzeleri ve galeriler, kurumsal yapıları nedeniyle, şirketlerin her türlü nüfuz kurma girişiminin en kolay gözlemlenebildiği mekanlardır. (Wu,2005) Ancak Tate Modern'de olduğu gibi, özel sektörden para toplamak amacıyla yapılan kampanyalarda Milenyum Komisyonu, başka kamu birimleri ve hayırseverlerden toplanan para yardımları sonucu, hayırseverlerin adlarının Tate Modern'de bazı galerilere verilerek ölümsüzlüğe kavuşması durumunda, kamusal alan olan müzelerde şahıs isimlerini ölümsüzleştiren galerilerin kamusalılığı tartışma yaratmaktadır. Müzenin bir odasına yada sanat galerisine bağış yapan kişinin adını vermek, kamusal mekan olan müze alanı üzerinde sahiplilik yaratmak anlamına gelmektedir. Sponsorlar açısından bu durum, markalarını dünya çapında duyurma imkanı yaratmaktadır.

Guggenheim, 1990'lı yıllarda çokuluslu müzeleri olmayı tasarlayan sanat kurumlarına örnektir ve kendisini çokuluslu bir şirket olarak görmektedir. Çok uluslu şirketler ve çok uluslu müzeler amaçları her ne kadar farklı olsa da birbirlerine yakınlaşmıştır. İki taraf da rekabetçi küresel pazarda paylarını arttırmak için fiziksel olarak yayılmaya ve başka ülkelerde mekan seçerek, sınır ötesinde sermaye ile oynamaktadırlar. Guggenheim, McDonald's ve Coca Cola gibi Amerikan yüksek kültürünün yayılmacılığı olarak eleştiri almaktadır. Bask kentinin Amerika'dan ithal edilen kurum sayesinde kendi ulusal kültürünü dünyaya tanıtmaya çalışması çelişki yaratmaktadır. Bask yönetimi ekonomik krizi aşmak ve kentteki gerilemeyi canlanmaya dönüştürmek için, kent ekonomisini sanayi yerine hizmet ağırlıklı bir ekonomiye geçirmek için büyük çabalar harcanmıştır. Kentsel yenileme projeleri üretilmiştir. Bu gelişmeler ile kent çirkin görüntüsünden kurtulmuş, ziyaret edilmesi gereken bir yer haline gelmiştir.(Wu,2005)

2.2. KÜRESELLEŞME ve KENT MEKANINDAKİ ETKİLERİ

2.2.1. Küreselleşme Tanımları

Günümüzde kentler üzerindeki etkisi giderek artan küreselleşme olgusu, kentsel oluşum değişim ve dönüşüm süreçlerinde ekonominin etkinliğinin artmakta olduğu yeni bir

dönemi doğurmuştur. Bununla beraber kent mekanı ise, serbest kalan kapitalin özgürce yer seçmesi ve yerleşmesi ile kent mekanı yeniden şekillenmektedir. Kentler küresel ölçekte serbest kalan kapitali kendilerine çekebilmek için bir yarış içine girmiştir. Farklılıklarını ortaya koyma, çekicilik yaratma gibi özelliklere sahip olmak ve bunun içinde kapasite geliştirme günümüz kentlerin temel sorunu haline gelmektedir. Kapasite geliştirme için öncelikle toplumun eğitim düzeyinin artması gerekmektedir. Toplum tarafından bilinç oluşturma ve yine bu tarafların mekanı sahiplenmeleri gerekmektedir. Günümüzde yönetim olgusu giderek önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir bir kentsel gelişmenin sağlanabilmesi ve hazırlanan projelerin uygulanabilirliğinin olabilmesi için kamu tarafının, kullanıcıların ve özel girişimcilerin ortak hareket edebilmeleri ve ortaklaşa karar alabilmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, özel sektör kamu ortaklığı olanaklarının artırılması ve yerel halkın katılımının sağlanabilmesi de önemlidir. Süreç bu şekilde gelişirken, kentsel mekanın küreselleşme taleplerine cevap verebilecek şekilde yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Küreselleşmenin gerektirdiği mekandaki dönüşüm talepleri ile kentin tarihsel kültürel kimliğine zarar verebilmekte, ve küresel-yerel arasında çatışmalar doğurabilmekte, fiziksel olarak mekanı dönüştürürken sosyal yapıda da değişime neden olmaktadır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Küreselleşme olgusu ile genellikle kastedilen kavram neo-liberal küreselleşme kavramıdır. Neo-liberal küreselleşmenin oluşumu uzun bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu süreçlerin anlaşılması ve İstanbul açısından yorumlanması, İstanbul'un geleceğine ilişkin kararların üretilebilmesi açısından zorunlu bir gerekliliktir.

Teeple (2000), küreselleşmeyi sürekli genişleyen sermaye ve bunun ulusal politik ve sosyal oluşumları arasındaki çelişkilerin bir sonucu olarak görmektedir. Buna göre sermaye sürekli genişlemeye ve yayılmaya çalışmakta, ancak ulusal sermaye ve ulus-devletin egemenliği bu açıdan çeşitli çelişkiler ortaya çıkarmaktadır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Küreselleşme genellikle iletişimdeki darboğazların ortadan kalkması, ticaret, yatırım ve üretimle ilgili bütün ekonomik eylemlerin ulusötesileşmesi (transnationalization) anlamlarında kullanılmaktadır. Ryner (2002), neo-liberal küreselleşme olgusunu birbirine eklenmiş liberal Pax-Amerikana (ABD Hegemonyası altındaki Batı

Dünyası) bloğundaki kriz ortamında baş gösteren bir tür ulusötesi tarihsel blok olarak algılanmaktadır.

Ulusötesileşme, uluslararası ilişkilerin, ulus-devletlerin dışındaki aktörlerce de yürütülür hale gelmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu da, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve hatta bireyleri, yani toplumları oluşturan tüm öğeleri kapsamaktadır.

Ryner'a (2002) göre, bu olgunun temelinde, yüksek teknolojikli altyapının gelişmesi, üretimin esnekleşmesi ve yaygınlaşması ve yeni uluslararası bir hegemonyanın kurulması yatmaktadır. Bu sistemde, sosyal yaşamın metalaştırılması ve kendi kendini düzenleyen bir pazar mantığı içinde yeniden kurgulanması temel amaçtır. Bütün kuvvetine karşın, küreselleşmeye ilişkin en önemli sorun, kurumsal olarak stabil olup olmadığının halen belirsiz olmasıdır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Küreselleşme açısından önemli süreçler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Finans sistemindeki değişimler – finansal serbestlik (financial deregulations)
- Kamu yönetimindeki değişimler – yetkinin yerel yönetimlere devri (decentralization)
- Sermaye yapısındaki değişimler – ulussuzlaştırılma (de-nationalization) ve uluslararasılaşma (transnationalization)
- Bölgesel sistemlerin kurulması - Bölgeselleşme (regionalization)
- Üretim sistemlerindeki değişimler – esnek üretim sistemlerinin gelişmesi – (flexible production systems – Post - fordist production systems)

2.2.2. Üretim ve Yönetim Yapılarındaki Değişim

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Bretton Woods anlaşması ile başlayan üretim sistemi içinde Fordist üretim en üst düzeye ulaşmış ve kapasitesinin sonuna ulaşmıştır. Bu ve bununla beraber uluslararası altın standardının çoktan çökmüş olması, petrol fiyatlarının aşırı yükselmesi gibi unsurlar, üretimin verimliliğinin düşmesine neden olmuş, liberal sistem gereği sürekli genişlemesi gereken pazarlar büyüyemez hale gelmişlerdir.

Bu dönemde ulusal ABD sermayesinin çokuluslu hale geldiği ve tüm dünyada etki alanını iyice genişlettiği görülmektedir. Ancak 1970-1980 döneminde 3. Dünya ülkelerinde yaşanan ekonomik krizler sonucunda, çok uluslu ABD firmaları ve bununla beraber Batı dünyasındaki diğer firmalar ciddi anlamda pazar kayıplarına uğramışlardır. Bu pazar kaybından karlı çıkan, Güneydoğu Asya'da yeni bir üretim sistemini, "esnek üretimi" geliştiren ülkeler olmuşlardır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Bu yeni üretim sistemi fordist sistemin kısıtlılıklarını aşabilen esnek üretim sistemidir. Post-fordist olarak da anılan bu sistemde, üretim firmaları arasında parçalanmakta ve maliyetler çok daha düşük olmaktadır. Teknolojik yenilikler de bu süreci desteklemektedir. Rekabet, fordist sistemdeki gibi ölçek ekonomileri ile değil, sürekli değişen esnek uzmanlaşma yeteneği ile sağlanır hale gelmiştir. Ayrıca piyasa koşullarına karşı da daha iyi uyum gösteren bu sistemler rekabetçi gücü artırmaktadır. Bu da ölçek ekonomileri ile çeşitliliğe dayalı ekonomiler (economies of scope) arasındaki ilişkiyi daha farklı kılmakta, üretken sermaye kendisini ulus devletinin iç pazarlarından ve toplu tüketiminden daha bağımsızlaştırmaktadır.

Esnek üretim sistemlerinin gelişiminde bir yandan firmaların odaklanma ihtiyaçları ve maliyetlerini düşürme arayışları da etkili olmuştur. Özellikle mal üreten firmalar, katma değer yaratmayan fonksiyonlarını şirket dışına taşıyarak maliyetlerini düşürme arayışına girmişler, mali işlemler, iç denetim, hukuki işlemler, reklam, pazarlama gibi faaliyetleri firma dışından temin eder hale gelmişlerdir. Buna bağlı olarak da üretici hizmetleri veren firmaların sayısı hızla artmıştır. Bu sayede yeni ölçek ekonomileri yakalanabilmiştir.

Üretici hizmetlerdeki bu gelişmeye paralel olarak, imalat sanayi ve diğer sektörlerdeki firmaların kendi içinde de yönetici fonksiyonları ile üretici fonksiyonları mekansal olarak ayrışmaya başlamış, bilgi işleyen ve üretimi yönlendiren yönetici fonksiyonları yani genel müdürlükler belli kentlerde yığılmaya başlamışlardır.

Sassen (2001)'e göre süreç kısaca şöyle özetlenebilmektedir:

- Ana faaliyet alanı dışındaki fonksiyonların (üretici hizmetlerin) firma dışından temin edilmesi (outsourcing)
- Üretim ile Yönetim Fonksiyonlarının ayrışması, yönetim fonksiyonlarının kent merkezlerine yönelmesi, üretimin ise işgücünün ucuz olduğu yerlere göçü

- Üretici hizmetler veren firmaların sayısının artması ve bunların üretici firma yönetim merkezlerine yakın yerlerde yığılması
- Üretim fonksiyonlarının ucuz işgücü olan yerlere göç edebilecek kadar mobilite kazanması
- Üretim fonksiyonlarıyla beraber üretici hizmetlerin de bu yeni lokasyonlarda yerleşmesi, şubeler açması ve mal, sermaye, bilgi ve insan akımlarını kolaylaştırmaları
- Üretim fonksiyonlarının üretici hizmetlerin kolay verilebildiği, küresel merkezlere erişimin güçlü olduğu, pazarların büyük olduğu dünya metropollerini yakınlarında yığılmaları, uzmanlaşmaları ve birbirleriyle entegre olmaları
- Nihai olarak birbirine üretim ve tüketim açısından entegre olmuş küresel bir kent sisteminin ortaya çıkması “

Üretim sistemlerinin yayılmasında ulusal üretim sistemlerinin özelleştirmeler, şirket evlilikleri, şirket parçalanmaları gibi yollarla ulus-aşırı üretim sistemlerine eklenmesi büyük rol oynamaktadır. Böylece içine kapalı ancak stabil ulusal üretim sistemleri, dinamik, dışa açık, ancak risklere karşı daha hassas ulus-aşırı üretim sistemlerine dönüşmektedir. Bu nedenle bu üretim sistemlerinin yığıldığı kentler de uluslararası risklerden ve gelişmelerden her geçen gün daha fazla etkilenir hale gelmektedir.

Yeni küresel sistemde üretim sistemlerinin bütünleşmesi, finansal risklerin artması, üretimdeki genişlemeye karşın istihdamın geliştirilmesindeki sorunlar, kamu kaynaklarının finansal açıdan daha etkin kullanılmasına yönelik baskıların artması ve ekonominin serbestleştirilmesine yönelik ihtiyaçlar, merkezi planlamaya dayalı sistemler yerine desantralize edilmiş, yerinden yönetilen kentsel-bölgesel sistemlere ihtiyacı artırmıştır. Küreselleşmeye paralel olarak mal, hizmet, bilgi ve insan akımlarının hızlanması, artması ve nüfus ve ekonomik aktivitelerin belli bölgelerde yığılması da yerel yönetimlerin önemini artırmaktadır.

Yerel yönetimlerin önemini artıran bir başka unsur, bölgesel üretim sistemlerinin öneminin anlaşılması ve ulus-devlet sınırlarını aşan bu bölgelerde yatay örgütlenme ihtiyacının artmasıdır. Bu açıdan ulus-aşırı işbirlikleri önem kazanmaya başlamışlardır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Kamusal hizmetlerin monopollerinin yıkılması ile ulusal ya da ulus-aşırı bölgesel düzeyde yüksek nitelikli kamu hizmetleri sağlama zorunluluğu da artmıştır. Bu nedenle merkezi yönetimin birçok karar-verme ve uygulama yetkileri aktarılmaktadır. Bu süreç

aynı zamanda yerel kaynakların daha etkin kullanılması, yerel ihtiyaçlara özgü çözümler geliştirilmesi ve yerel kalkınmanın küresel sistemlerle entegre bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için de teşvik edilmektedir (OECD, 2000).

Yerel yönetimlerin içinde buldukları ulusal ya da ulus-aşırı bölgedeki ekonomik sistemin işlerliğini ve verimliliğini artırabilmeleri ve buna dayalı olarak ortaya çıkabilecek sosyal ve çevre problemleri ile baş edebilmeleri için birbirleriyle işbirlikleri yapmaları da teşvik edilmektedir. Yerel yönetimlerin özellikle sınır-ötesi bölge ile ilişkilerin geliştirilmesinde fiziksel, kültürel ve idari sınırları aşmakta rol üstlenebilmeleri beklenir hale gelmiştir.

Bu çerçevede yerel yönetimlerin ulus-aşırı ilişkiler kurabilmeleri ve yetki sahibi oldukları alanlarda yeni problem alanlarıyla uğraşabilmeleri açısından merkezi yönetimin bazı yetkileri yerel yönetimlere devredilmektedir.

Problemlerin farklı ölçeklerde farklı yetki alanlarını kapsamaları ve farklı örgütlenme tarzlarını gerektirmesi nedeniyle, farklı ölçeklerde farklı yerel yönetim birimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu açıdan en önemli birimler metropoliten yönetimler, bölgesel kalkınma ajansları ve yerel yönetim birlikleri olmaktadır.

Yerel – bölgesel yönetim birimleri, bu yeni dönemde bölgesel rekabet gücünün artırılması, sosyal problemlerin çözülmesi, çevre sorunlarının yönetimi, gittikçe daha çok önem kazanan yüksek teknolojili altyapıların geliştirilmesi, vb. birçok görev üstlenmekte, girişimci bir yapıya dönüşmektedirler. Bu da arazi kullanımına dayalı statik planlama anlayışlarından farklı olarak önceliklere odaklı, farklı grupların ihtiyaçlarını dikkate alan, arazi kaynakları dışında bütün kaynakları kullanmaya ve mobilize etmeye yönelik çözümler üreten stratejik planlama anlayışının yerel yönetimler arasında yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Keyder ve Öncü (1993) şöyle demektedir.

“Stratejik planlama yaklaşımının gelişmesinin bir nedeni de, yerel yönetimlerin yetki alanının genişletilmesinin tek başına yeterli olmadığının, yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerinin de geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğunun anlaşılmasıdır”

Hatta yalnızca yerel yönetimlerin değil, tüm ulus-devletin kapasitesinin artırılması gerektiği son zamanlarda gittikçe daha fazla vurgulanmaktadır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Stiglitz (2002), küreselleşmenin kendisini ne kötü ne de iyi olarak nitelermektedir. Ancak Doğu Asya ülkelerinin kendi koşullarına uygun çözümler üreterek küreselleşmeden fayda sağlayabildiğini, diğerlerinin ise küreselleşme sonucu gerçek birer felaket yaşadığını da eklemektedir. Bu nedenle, küreselleşmenin her zaman olumlu sonuçlar vermediği, küreselleşmeyi kendi geleceği açısından iyi yorumlayamayan, küreselleşmenin getirdiği yeni sorunlarla başa çıkmakta çeşitli nedenlerle yetersiz kalan ülkelerin ciddi felaketlerle karşılaşabileceği birçok çevre tarafından kabul edilir hale gelmiştir.

Küreselleşmenin gerektirdiği hızlı karar alabilme, yerel kaynakları etkin kullanabilme, riskleri dağıtabilme, üretimi çeşitlendirebilme ve bozulan gelir dağılımını bu yeni iş ve örgütlenme sistemi içinde daha adil bir şekilde sağlayabilme, verimli ve güçlü ortaklıklar kurabilme yeteneğinin geliştirilmesi ile daha sürdürülebilir ve daha az kırılgan bir küresel ekonomik sistem kurulabileceği ve büyümenin faydalarından yararlanılabileceği vurgulanmaktadır (Stiglitz, 2002).

2.2.3. Küreselleşme Olgusu ve Kentler Üzerindeki Etkileri

Bu başlıkta küreselleşme ve kentler üzerindeki etkileri üzerinde durulmakta, küresel kent teorileri ile küresel kentlerin birbiriyle göreceli olarak konumu üzerine yapılan incelemeler bulunmaktadır. Ayrıca küresel kent tanımları da yer almaktadır.

2.2.3.1. Küresel Kent ve Dünya Kenti Kavramları

Küreselleşme olgusuna dayalı bu yeni sosyal ve ekonomik düzen dünya kentler sisteminde de temelde kuvvetli değişimler ve dönüşümlere yol açmaktadır. Bu dönüşümü kısaca dünya kentlerinin küresel kentlere dönüşümü ve bir küresel kentler sistemi oluşumu olarak tanımlamak mümkündür.

Dünya Kenti

“Dünya Kenti” kavramı ilk kez 20.yy. başında Patrick GEDDES tarafından ortaya konulmuş, ancak esas önemi 1960’lı yıllarda ortaya çıkmış ve planlama süreçlerine girmiştir. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Hall (1966) dünya kentlerini dünya genelinde ekonomik sektörlerin ve ulusal politik gücün yığıldığı kentler olarak ele almaktadır. Bu kentler bir yandan da zaman zaman uluslar arası kurumlara ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye’nin de dahil olduğu Avrupa-Atlantik sistemi içinde bu kurumlar, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkileri yönlendiren, Keynezyen politikalara dayalı ekonomik süreçleri yönlendiren ve askeri güvenliği sağlayan Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, NATO gibi uluslar arası kurumlardır.

Dünya Kentleri, nispeten dışa kapalı ekonomik sistemlere sahip, ekonominin ulusal sermaye tarafından yönlendirildiği ülkelerde, üst düzey kamu kurumlarının, kamu iktisadi teşebbüslerinin genel müdürlüklerinin ve bunlarla beraber özel sektör kuruluşlarının yığıldığı başkentler olmaktadır. Bu kentlere örnek olarak Londra, Paris, New York, Moskova gibi kentler verilmektedir (Hall, 1966).

1980’lere kadar olan bu dönemde dünya kentlerinin şekillenmesinde üretim ve tüketimin örgütlenmesi büyük önem taşımıştır. Ulusal sermayeye dayalı fordist üretim sistemlerinin örgütlenme tarzı kentlerin örgütlenme şeklinde de belirleyici olmuştur.

Finansal hizmetler de bu fordist üretim sisteminin ulusal kaynaklarla finansmanı ve uluslar arası para ilişkilerinin tek bir standarda bağlı olması gibi etkenlerle şekillenmiş, dünyada dağınık ve ulusal sınırları içinde etkin, çok sayıda yerel finans sistemleri oluşmuştur (Ryner, 2002).

Türkiye’de buna örnek olarak Ankara verilebilir, çünkü Ankara hem çok sayıda tekelci kamu iktisadi teşebbüsünün hem merkezi planlama ve yönetim fonksiyonlarının hem de genellikle kamu sermayeli finans kurumlarının yığıldığı bir merkez olmuştur. Bu üretim sisteminin ihtiyaç duyduğu bilgi üreten kurumlar da (araştırma üniversiteleri, enstitüler vb.) yine devlet eliyle kurulmuş ve bu kentlerde yoğun bir şekilde yerleşmişlerdir (Keyder ve Öncü, 1993).

Bu dönemde İstanbul da bir dünya kenti olmasına ve ölçek olarak büyüklüğüne karşın, ulusal ekonomi içinde merkezden ziyade alt kademe bir yönetim merkezi olarak kentsel sistemde yerini almıştır.

Oysaki İstanbul özellikle Bizans İmparatorluğu'nun ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmiş oldukları dönemde geniş bir coğrafyadaki üretim, dağıtım ve tüketim ilişkilerini örgütleyen, birincil bir merkez olarak varolabilmiştir **(King, 2004, Ascherson, 1996, Mumford, 1961)**. Birinci Dünya Savaşı, Sovyetler Birliği'nin kurulması gibi bölgesel gelişmeler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkent Ankara olacak şekilde kurulması ile İstanbul, bir dünya merkezi olarak görece daha alt kademe bir konuma gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan Soğuk Savaş ortamında da Avrupa – Atlantik sisteminin Sovyet Bloğu ile sınırındaki bir dünya kenti olarak gittikçe teknolojik ve sosyal gelişmelerin gerisinde kalan bir kent halini almıştır.

Küresel Kent

1970'li yıllarda Bretton Woods'a dayalı ekonomik sistemin çökmesi ile beraber yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönem, dünya kentlerinin küresel kentler haline dönüştüğü dönemdir.

Bu dönem kimi araştırmacılara göre fordist üretim sisteminin olgunluğa ulaşıp çöküşe geçtiği ve esnek üretim modelinin yeni bir dünya düzeni içinde geliştiği bir dönemdir. Öyle ki, fordist üretim sistemi, yüksek kamu harcamalarını finanse edemez hale gelmiş ve kamu harcamalarına dayalı bir kriz refah devleti kavramını derinden sarsmıştır. Bu süreçte önce ABD sermayeli firmaların ülke dışında yaygınlaştığı ve çok uluslu hale geldikleri gözlenmiştir **(Ryner, 2002, Teeple 2000)**.

Ancak gelişmekte olan ülkelerde yaşanan derin ekonomik kriz ortamında ABD sermayeli bu firmalar rekabet edememiş ve pazar paylarını yeni bir üretim modeli olarak "Esnek Üretim" modelini uygulayan Doğu Asya ülkelerine kaptırmışlardır.

Refah Devleti sistemi ve altına dayalı uluslar arası para sisteminin çöküşü ile beraber içe kapalı korumacı ulusal ekonomik politikalar yerine, uluslar arası ticarete ve esnek kur sistemine dayalı bir ekonomik sistem hızla gelişmiştir. Bu süreçte aslında Keynezyen ekonomi politikalarının bir neticesi olarak ortaya çıkan uluslar arası kurumlar (Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu ve ardından Dünya Ticaret Örgütü), bu politikalardan

vazgeçerek neo-liberal ekonomik politikaları benimsemiş ve bu yönde yeni bir uluslar arası örgütlenme gerçekleşmiştir. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Dünya kentlerinin küresel kentlere dönüşmesi önem taşımaktadır, çünkü bu yeni sistemde ulus-devletin ekonomide üretici ve dağıtıcı olarak üstlendiği rollerin özel sektöre devredilmesi, serbest piyasa koşullarının hakim olması ve devletin piyasaları para politikaları ile düzenlemesi gibi önemli yapısal değişiklikler ortaya çıkmıştır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Bu yeni küresel sistem, coğrafi sınırları bir yandan hiçe sayarken bir yandan da yeni sınırlar inşa etmektedir. Öyle ki, teknolojik gelişmeler bu kentlerin birbirleriyle ilişkilerinde çok yüksek hacimlere varılmasını olanaklı kılarken, az gelişmiş bölgelerle aralarında teknolojik bir uçurum oluşmasına ve bu bölgelerle aralarında bilgi ve teknolojiye dayalı, aşılması zor yeni sınırlar oluşmasına yol açmıştır. Dünya kentleri zaten uluslar arası ulaşım açısından genellikle diğer yerleşmelere göre avantajlı kentlerdir. Bu dönemde ise dünya kentlerinin uluslar arası bağlantıları ve erişilebilirlikleri, genellikle kendi ülkelerindeki kentlerle ilişkilerinden daha kuvvetli, daha hızlı ve daha konforlu hale gelmiştir. Hatta kimi zaman bu bağlantıların birim maliyetleri, ülke içindeki maliyetlerin altına bile düşebilmektedir.

2.2.3.2. Küreselleşmenin Kentler Üzerindeki Etkileri

Küreselleşmenin yeni üretim modlarının kentler üzerindeki etkilerinin incelenmesinde bu sistemin temelinde yer alan “firma” kavramındaki değişimin irdelenmesi büyük önem taşımaktadır. Friedman (1986) “Dünya Kenti Tezi”nin; “firmanın ulus-ötesileşmesi” neticesinde işgücünün uluslararası mekansal bölüşümündeki değişime ile ilgili olduğunu ifade etmektedir, çünkü temel üretim birimi ve üretime ilişkin kararları veren bu “firma”nın kendisidir.

Bu firmalar uluslar arası erişimin yüksek olduğu kentsel merkezlerde yığılmakta ve yeni bir küresel örgütlenme biçimi ortaya çıkarmaktadır. Böylece bu yeni ekonomik sistemin yönetimi ve kontrolü, bir kentler sistemi tarafından gerçekleştirilmektedir(Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005). Wallerstein da (1995), dünyadaki sosyo-ekonomik gelişmeleri incelemenin en uygun yolu olarak sistem yaklaşımını önermektedir.

Sassen'in (2001) "Küresel Kent Teorisi" çerçevesinde işgücünün uluslar arası bölüşümü ve firma yapısındaki değişimi esas almakta, firmalardaki bu değişimin firmaların belli merkezlerde yığılması ve buna dayalı oluşan yeni işbölümü üzerinde durmaktadır. Neo-liberal küreselleşme sürecini dünya kentlerinin küresel kentlere dönüşme sürecindeki temel etken olarak tanımlayan Sassen, (2001, 2000, 1994), özellikle üretici hizmetlerin gelişimi, yönetim merkezlerinin ve üretici hizmetlerin toplu yerleşme eğilimleri ve ulusal ekonominin mavi yakalı sanayi işçisinin oluşturduğu orta sınıfın yerini alan yeni orta sınıfa değinmektedir. Bu yeni orta sınıf, ulusaşırı sermayeli firmalarda üretici ve dağıtıcı hizmetlerle ilgili çalışan, bilgi işleyen beyaz yakalı işgücünün oluşturduğu bir orta sınıftır. (Ülke Bölge Grubu Raporu, 2005)

Bu çerçeveden bakıldığında dünya kentlerinin küresel kentlere dönüşümü fonksiyonel olarak kısmen tanımlanabilmektedir. Aslında küresel kentlerin dünya kentlerinden bir farkı da, mekansal olarak çok daha geniş alanlara yayılmaları, fiziksel-mekansal yapılarında da farklılıklar barındırmalarıdır.

Kentler yukarıda sayılan dinamikler çerçevesinde gelişir ve dönüşürken, sanayinin çevreye saçılması ve alt merkezlerde yeni yığılma odakları oluşturmaları, metropoliten alan içinde birçok yeni merkezi iş alanı oluşması ve bu alanlarda üretici ve dağıtıcı hizmetlerin sanayi kuruluşlarının yönetim birimleri ile beraber yığılmaları, yeni kentsel bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Aslında küresel kentler de bu tür kentsel bölgeler olmaktadır. Kentsel bölgeler:

- Mekansal olarak çok daha geniş alanlara yayılan,
- Fonksiyonel olarak ayrılaşmış birçok alt kentsel merkezi bünyesinde barındıran,
- İç bütünleşme düzeyi son derece yüksek, yoğun akımlara sahne olan
- Genellikle birden fazla yerel yönetim ve idari birimin sınırları içinde kalan bölgelerdir.

2.2.3.3. Küresel Kent Sistemleri Üzerine Yapılan Araştırmalar ve İstanbul'un Konumu

Son dönemde küresel kent sistemleri üzerine yapılan bir dizi araştırma bulunmaktadır. Bunlar genellikle neo-liberal ekonomik sistemin en önemli unsuru olan çok uluslu firmaların yer seçimi üzerinde durmakta ve bu açıdan Christaller'in merkezi yer seçimi kuramını andıran bir hiyerarşik düzen, bir kademelenme ortaya koymaya çalışmaktadır.

Beaverstock, Smith and Taylor (1999), muhasebe, reklam, banka/finans ve avukat firmaların varlığına dayalı olarak, dünya kentlerini alfa, beta ve gamma dünya kentleri olarak sınıflamışlardır. Bu çalışma, Loughborough Üniversitesi Küreselleşme ve Dünya Kentleri Araştırma Grubunun 263 kentte 74 adet ileri üretici hizmet firma ofisinin kapsamlı verisine dayanarak yürütülmüştür. Bu ofisler küreselleşme koşulları altında iş yapan firmalar tarafından karar verilen yer seçimi çıktılarınıdır. Bunlar küreselleşmenin temel iskeletini temsil etmektedir. Kullanılan yöntem, dört hizmet sektöründe öncü kentlerin tanımlanmasıdır. Ele alınan sektörün önem derecesine göre kentlere derece verilmiş ve maksimum 12 dereceye ulaşan kent düzenine göre sıralama yapılmıştır. Bu listede 4 eşik derecesi kullanılarak elemeye gidilmiştir. İlk olarak, 263 kentin 142'si farklı sektörlerle göre listede yer alırken, eşik sınırına bağlı olarak kent sayısı 55 olarak belirlenmiştir. Bu kentler, hizmet servislerinin önem derecesi bakımında üç kategoride listelenerek dünya kenti statüleri ortaya çıkarılmıştır. İstanbul, en sonuncu kategori olan Gamma kentleri statüsündeki kentlerin en son basamağında yer almakta olup, 49. sıradadır.

a. Alfa Dünya Kentleri

12 Puan: Londra, New York, Paris, Tokyo

10 Puan: Chicago, Frankfurt, Hong Kong, Los Angeles, Milano, Singapur

b. Beta Dünya Kentleri

9 Puan: San Francisco, Sidney, Toronto, Zürich

8 Puan: Brüksel, Madrid, Mexico City, San Paolo

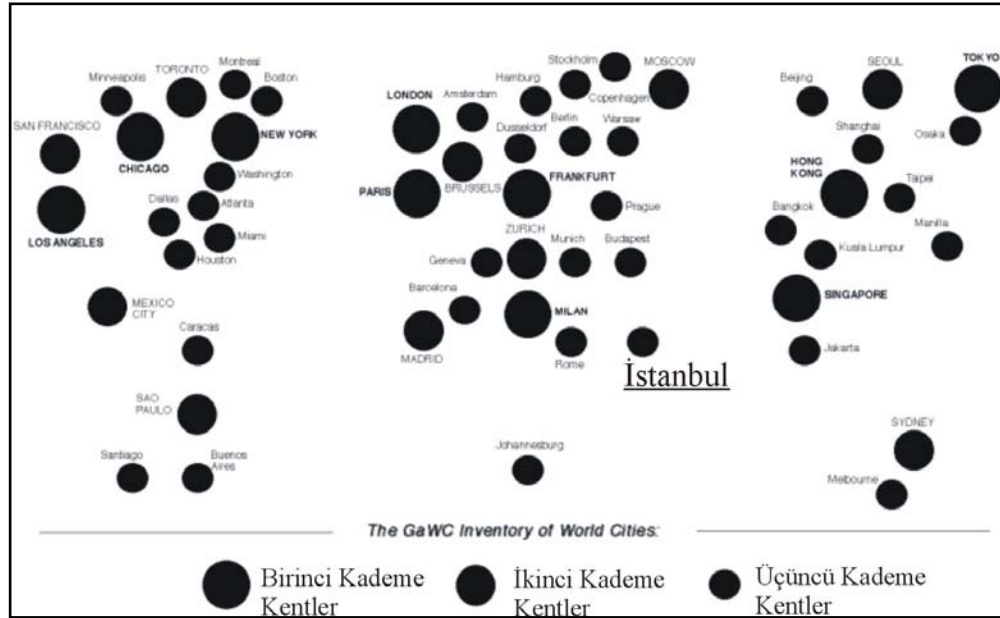
7 Puan: Moskova, Seoul

c. Gamma Dünya Kentleri

6 Puan: Amsterdam, Boston, Caracas, Dallas, Düsseldorf, Cenevre, Houston, Jakarta, Johannesburg, Melbourne, Osaka, Prag, Santiago, Taipei, Washington

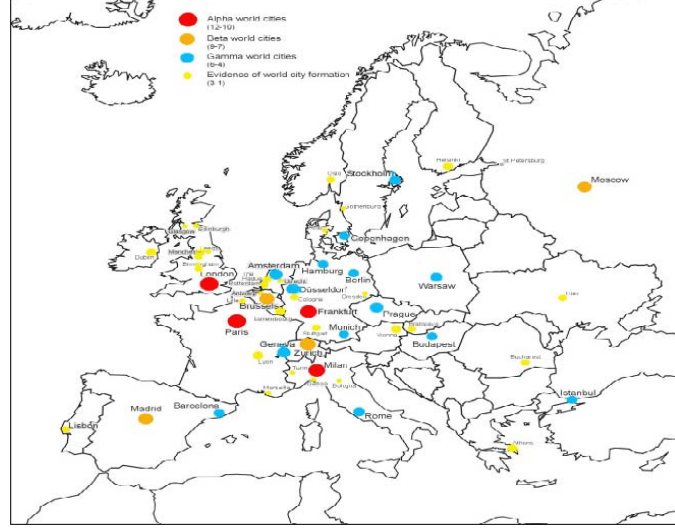
5 Puan: Bangkok, Pekin, Roma, Stockholm, Varşova

4 Puan: Atlanta, Barselona, Berlin, Buenos Aires, Budapeşte, Kopenhag, Hamburg, İstanbul, Kuala Lumpur, Manila, Miami, Minneapolis, Montreal, Münih, Shanghai.

Şekil 2.1. Dünya Kenti Kademelenme Şeması

(İstanbul Büyükşehir Nazım İmar Planı Analitik Etüdlar İşİ İhalesi Ülke-Bölge Grubu Raporu)

Şekil.2.2. GoWC Dünya Kentleri Haritası (Avrupa Kısmı)

İstanbul'un diğer 14 kente birlikte oluşturduğu en alt Gama Grubu Kentler'in ortak özellikleri, Alfa Grubu'nun oluşturduğu dört Dünya Kenti'nin küresel güç paylaşımında yer tutamamalı, ancak onların baskınlığı altında işlevler üstlenebilmeleridir. Böylesine bir güç paylaşımının Dünya siyasal ve ekonomik haritasına getirdiği değişiklikler, İstanbul'un etki alanının uzantı boyutlarını ve sınırlarını belirlerken yeni fırsatlar yaratmakta, fakat yeni tehditleri ve riskleri de beraberinde getirmektedir. (Plan Raporu 1/100.000 Ölçekli, 2006)

2.3. KENTSEL YENİLEŞME

Günümüzde sürdürülebilirlik, koruma-kullanma dengesi gibi kavramlar hemen hemen her sektörde öncelikli ilkeler arasında yer almaktadır. Koruma, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin önemli bir faktörü olarak benimsenmektedir. (Kocabaş, 2002) Korumaya terk etmenin günümüzde uygulanabilirliğinin kalmadığı görülmekle beraber, kentin gündeminde artık kentsel yenileşme ve dönüşüm yaklaşımı önem kazanmaya başlamıştır. Kentsel yenileşme, kentsel korumanın gerek sosyal, gerek ekonomik ve gerek de fiziksel açıdan sağlanabilmesi ve bu durumun sürdürülebilirliği için bir aracı olma durumundadır. (Akalın, 2003)

Kentsel planlama ve kentsel korumanın kesişen hedefleri doğrultusunda ortaya çıkan kentsel yenileşme yaklaşımı, 1990'lerden itibaren kent mekanında dönüşüm projeleri ile

uygulama şansı bulmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, kentsel planlamanın gelişmeyi hedefleyen yapısı ile kentsel korumanın doğal ve kültürel yapının korunup sürdürülebilirliğini hedefleyen yapısının ortak bir sentez oluşturduğu görülmektedir. Artık planlama alanlarını koruma alanlarından kesin sınırlarla ayırmak mümkün olmamaktadır. Ancak ülkemizde halen koruma alanları için “koruma imar” planları yapılarak, diğer plan bölgeleri için sanki korunmasa da olur düşüncesini yaratmaktadır. Son dönemdeki gelişmeler ile beraber kenti, kültürel varlıkları, tarihi, sosyal, ekonomik ve doğal verileri ile bir bütün olarak gören bütüncül ve sürdürülebilir planlama yaklaşımları hakim olmaya başlamıştır.

Bu bağlamda baktığımızda kentsel yenileşme dört temel kriteri sağlamayı hedeflemektedir:

- Kentlerdeki fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak.

Kentlerde, özellikle tarihi merkezde yaşanan fiziksel çöküş ve kültürel mirasın yok olması sorunu karşısında kentsel yenileşme, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla sorunlu dokuların iyileştirilmesini hedeflemektedir. Kentsel yenileşme, fiziksel dokunun iyileştirilmesi ve korunması amacı ile programlar geliştirme ve operasyonel araçlarla alana müdahale etme yöntemini uygulamaktadır.

- Ekonomik yaşamı canlandırmak.

Kentsel yenileşme, fiziksel ve sosyal çöküntü içinde olan alanların yeniden canlandırılması ve iyileştirilmesinde, yerel ekonominin canlandırılmasını bir araç olarak kullanmayı hedeflemektedir. Terk edilen alanlarda yeniden işlevlendirme, çöküntü konut alanlarında yerel ticareti ve üretimi harekete geçirecek yeni mekansal yada örgütsel oluşumlar yaratarak, küresel ölçekte uluslararası finansı alana çekebilme amacıyla, fiziksel yenileşmeye itici bir güç oluşturmayı hedeflemektedir.

- Kentsel yaşam kalitesini artırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek.

Kentsel yenileşme, fiziksel çevrenin iyileştirilmesi ve yerel ekonominin canlandırılması yolu ile yenileşme alanındaki kentsel yaşam kalitesinin artırılması,

daha yaşanabilir bir kentsel mekan yaratılmasını hedeflemektedir. Ayrıca, yerel kültüre ait dinamikleri harekete geçiren; mekanın yeniden işlevlendirilmesi veya eski işlevlerin canlandırılması politikaları yolu ile kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır.

- Her ölçekte katılımı sağlamak.

Kentsel yenileşme, fiziksel, sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde geliştirdiği modellerde yukarıdan aşağıya karar süreçleri ile aşağıdan yukarı doğru katılımı birleştirmeyi hedeflemektedir. Kentsel yenileşme alanlarında sorunların çözümüne yönelik olarak geliştirilen kararların oluşum süreçlerinde, yerel halk, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının aktif olarak katılımını amaçlamakta ve uygulama süreçlerinde de tüm aktörlerin işbirliği içinde olmasını amaçlamaktadır. (Keskin, 2004)

Yenileşme uygulamaları 1980'lere gelindiğinde değişen politik ve ekonomik çerçeveye bağlı olarak oldukça farklı bir yapılanma içersine girmiştir. 1980'lerden sonra kentlerde yaşanan sanayisizleşme süreci, ekonomik durgunluk, artan işsizlik ve buna bağlı olarak artan sosyal güvenlik harcamaları, neo-liberal politikalarla birleşerek yeni kent politikaların oluşmasını başlatmıştır. Bu durum ise, yenileşme uygulamalarının piyasa süreçleri altında şekillenmesine sebep olmuştur. Bu yeni politikalar daha çok yatırım bölgeleri, yeni altyapılar eğitim ve istihdam üreten sosyal programlar, doğal ve tarihi dokunun korunması gibi konular etrafındaki uygulamalarla ortaya çıkmıştır. Bu yeni uygulamalarda en çok dikkati çeken, kamu harcamalarını düşürmek için yerel yönetim kaynakları ve güçlerinin azaltılarak merkezde toplanması, yoğun bir özelleştirme sürecine girilmesi olmuştur. Yaşanan tüm bu yapısal değişimler ve azalan kaynaklarla birlikte artık kent içi alanlarda özelleştirme çalışmaları, uzun dönemli planlamanın yerine piyasaya duyarlı esnek planlama yaklaşımı ve bunun yarattığı kent dışı gelişmeler, 1980'lerde yenileşme çalışmalarının farklı boyutlarda ilerlemesine neden olmuştur. Asıl önemli olan konu kentlerin küresel taleplerini karşılayacak şekilde yeniden yapılandırılarak yarışabilirliklerini arttırmak olmuştur. Bu nedenle yenileşmenin kapsamı ekonomik yenilemeye doğru kaymış ve kentsel yenileşme konusunda kentlerin yarışabilirliğini arttıracak projelere öncelik verilmiştir.

1980'lerin uygulamalarında yeni olan bir diğer nokta ise yenileşme projelerinde uygulama görevinin yerel yönetimlerden alınarak kamu-özel sektör ortaklığına dayanan 'Kentsel Gelişme Şirketleri'ne verilmiş olmasıdır. Smith, 1970'lerin ekonomik kriziyle başlayan ve sonra 1980'lerde ve 1990'larda devam eden bir süreçte, liberal kent politikalarının tüm dünya kentlerinde yaygınlaştığını savunmaktadır. Bu liberal kent politikalarının etkisinde ortaya çıkan kentsel yenileşme, kentlerde kamu ve özel yatırımcıları birlikte çalışmak için bir araya getirmiştir. Liberal kent politikaları ile yönetilmeyen kentlerde ise; kentsel yenileşme farklı bir eksenle ortaya çıkmıştır. Bu tür kentlerde, tarihi kent merkezlerinde, küresel pazar etkisinde yarışmacı kentsel stratejiler devreye girmiştir. (Erden, 2003)

Özel sektörün bu ortaklıkta daha önemli roller üstlenmesi için özendirici mekanizmalar tanımlanmıştır. Yenileşme için belirlenen alanlardaki tüm planlama yetkisi ve kamu fonların idaresi kentsel gelişme şirketlerine verilmiştir. Bu şirketler doğrudan merkezi hükümete karşı sorumlu tutulmuştur. Bu şirketlerin asıl görevi, belirlenen alanlarda küresel ekonomik talepler doğrultusunda genişleyen kent merkezlerinin gereksinim duyduğu ofis binaları ve bu sektörlerde çalışanların taleplerini karşılayacak konut alanları sağlamaktır. (Keskin ve diğ., 2003)

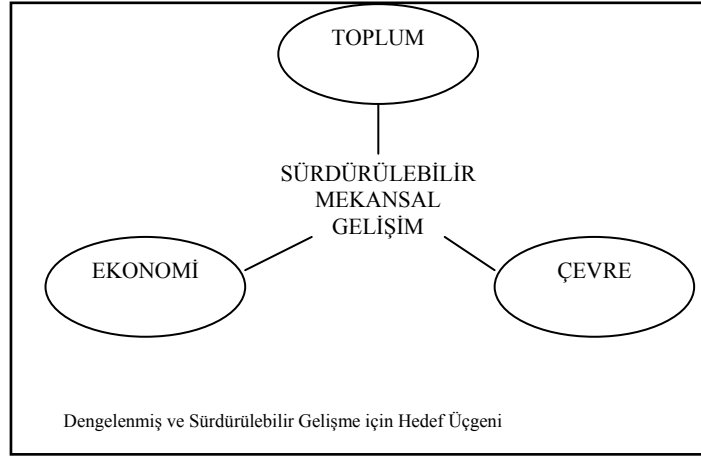
1990'larda kent planlamada kavramsal olarak en çok tartışılan planlama yaklaşımlarından biri stratejik planlama olmuştur. Stratejik planlama, kentsel ve bölgesel ölçekte ulaşım, çevre, sağlık gibi konulara bütüncül bir anlayışla bakmaktadır. Stratejik planlama öncelikle, rekabetçi ortamlarda ayakta kalabilme, rekabet edebilme durumunda olan özel sektörün kullandığı bir esnek bir planlama yöntemidir. Büyüme ve çağın gereklerini yerine getirebilme çabası içinde olan şirketler gelecekteki konumlarını esnek ve çok taraflı bir yaklaşımla çözmek amacıyla stratejik planlamaya yönelmişlerdir. Daha sonra stratejik planlama kent planlarında da kullanılmaya başlamıştır. Şirketler gibi kentlerde yarışmacı ortamda, gelişmiş dünya kentleri ile rekabet edebilmek için gerekli olan stratejik planlama anlayışına yönelmişlerdir. Bir alanın sahip olduğu potansiyelleri, fırsatları zayıflıkları ve tehlikeleri değerlendirerek, belli sorun alanlarında belirli amaçlara ulaşmak için eylem stratejileri oluşturabilmek stratejik planlama ile mümkün olmaktadır.

1990'larda kentsel planlama yaklaşımları, kentsel yenileşme ve stratejik planlama kavramları üzerinde yoğunlaşırken, uluslararası ölçekte koruma yaklaşımları ve çevrenin korunmasındaki gelişmeler ise özellikle 1992'deki Rio Zirvesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Rio Zirvesi ile, planlamanın geleneksel amacı olan çevrenin korunması ve geliştirilmesi, "yeni çevresel gündem" ile birlikte bir değişim sürecine girmiştir. Bu yeni çevresel gündem, özellikle "küresel ve doğal etkiler" üzerinde yoğunlaşmıştır.

1992 Rio Zirvesi sonrasında, Yerel Gündem 21, planlamada yerel yönetimlerin rolünün önemi ve sorumluluklarını küresel ölçekte tanımlamıştır. Bu dönemde planlamada, "aşağıdan yukarı" yaklaşımının yeniden önem kazanmasıyla beraber, "yerel ölçek" kavramı da tekrar planlamanın gündeminde tartışılmaya başlanmıştır. (Erden, 2003) Yerel Gündem 21 süreci, özünde, kentin sürdürülebilir geleceğine yönelik bir vizyon geliştirmesini, ardından da bu vizyonun yaşama geçirilmesini sağlayacak stratejik uzun dönemli bir 'yerel eylem planı' hazırlanmasını ve uygulanmasını kapsamaktadır. Yerel Gündem 21 sürecinde toplumun tüm kesimlerinin katılımının sağlanması, katılıma yönelik politikaların geliştirilmesine öncelik verilmektedir.

1990'ların ortasından itibaren AB, sadece ekonomik anlamdaki birliktelik değil, aynı zamanda toplumsal ve çevresel boyutları da içeren bir birliktelik oluşturmayı hedeflemiştir. Bu sayede küresel ekonomide daha etkin bir konuma ulaşarak yarışabilirliğini arttırmayı amaçlamıştır. Büyümenin ve toplumsal politikaların, bölgesel alanlara dengeli bir şekilde yönelmemiş olması, bütün otorite ve yönetimlerce dikkate alınacak mekansal gelişme stratejileri ve politikalarının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Bunun sonucunda AB, topluluk bütünündeki büyüme eşitsizliklerini ve dengesizliklerini yok etmeyi amaçladığı 'Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifini' oluşturmuştur. (Keskin, 2004)

Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi; AB'nın dengelenmiş ve özellikle ekonomik ve sosyal uyuma önem veren, sürdürülebilir gelişmeyi güçlendirme amacına dayandırılmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilir gelişme, kaynakların gelecek nesillerinde kullanımına olanak veren ve dengeli mekansal gelişmeyi içeren çevre esaslı bir ekonomik gelişme olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, geniş ölçekte sürdürülebilir ve dengelenmiş alansal gelişime katkı sağlanması gerektiği de belirtilmiştir.

Şekil 2.3. Dengelenmiş ve Sürdürülebilir Gelişme İçin Hedef Üçgeni (ESDP,1999 (Keskin, Devrim; Sürat, Öykü; Yıldırım, Özge; “Londra’nın Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme Deneyiminden, Türkiye ve İstanbul Özelinde Yenileşme Çalışmalarında Nasıl Faydalanılabilir?” Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Bildiriler; Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi; İstanbul; 2003)

Sökmen (2003) şöyle demektedir:

“Planlama gündeminde bir süredir ön plana çıkmış olan “kentsel yenileşme” kavramının Batı’daki ve Türkiye’deki uygulamalarına kıyaslamalı olarak bakıldığında, dışardan örnek alınan bir çok yenilikte olduğu gibi bu kavramın da ülkemizde gerçekte taşıdığı anlamdan farklı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Kentsel yenileşme amaçlı dönüşüm projeleri, batı’da değişen dünyanın yeni koşullarında başarılı olabilecek bir anlayış ve yaklaşımlarını içeren projeler üretilmekte ve uygulanmakta iken, Türkiye’de ise bu projelerin vizyondan yoksun tasarım ağırlıklı tüketim konuları olarak ele alındığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, Türkiye’nin bugünün mekanla sınırlı olmayan, yerel potansiyelleri kullanmaya dönük çok boyutlu ve çok aktörlü planlama anlayışına geçememiş olmasında yatmaktadır. Bu alandaki geri kalmışlığın aşılabilmesi çeşitli alanlarla ilgili yeniden yapılanma süreçlerini gerektirdiğinden, böyle bir geçiş sürecinde geçerli olabilecek ve süreci hızlandırıcı işlevler görebilecek kentsel yenileşme ve dönüşüm yaklaşımları geçerli olmaktadır.”

Türkiye’de 1950’li yıllarda başlayan hızlı kentleşme, şehirleri düzensiz gelişimlerle karşı karşıya getirmiş, yapılan kentsel büyük operasyonlar sonucu tarihi dokular ve doğal alanlar zarar görmüştür. Sanayileşme, kırdan kente göç ve hızlı nüfus artışı sonucu kentler kısa sürede kaçak alanlara dönüşmeye başlamıştır. Gecekondu alanlarının ortaya çıkması ile birlikte İstanbul ve Türkiye’nin diğer kentlerinde ekonomik, politik ve sosyal yeni dinamikler oluşmaya başlamıştır. Bu dinamikler kentlerin planlardan bağımsız gelişmesine neden olan dinamikler olmuştur.

“1980 sonrasında kentler, dışa açık ekonomik politikaların etkisiyle, global ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Aynı zamanda, hükümetlerin devam eden popülist yaklaşımları ve kentleşme politikasının eksikliği düzensiz kentsel gelişmeyi devam ettirerek günümüzdeki sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ülkemizde 1980’lerin başları, tarihi çevrenin korunması ve tarihi kentlere bütüncül bakış açısının geliştirilmesi yönünde olumlu gelişmeler olduğu bir dönemdir. Kentlerin yarışabilirliğinin ve yaşam kalitelerinin artması için korunarak geliştirilmesi ilkesi, uluslararası ve ulusal politikalarla benimsenmiştir. Bu politikalar, kentlerdeki ekonomik, sosyal ve fiziksel sorunların birlikte ele alındığı “kentsel yenileşme” yaklaşımlarının üzerine kurgulanmıştır. Türkiye’deki kent planlama ve kentsel korumanın yaşadığı tıkanıklıklar ve kentlerin mevcut durumu, ülkemiz için de ciddi bir kentsel reformu ve yenileşme çalışmalarını gerekli kılmaktadır.” (Erden, 2003)

Kentsel yenileşme ve dönüşümün Türkiye’deki uygulamalarına bakıldığında, bu projelerin kullanım amaçlarından itibaren farklı bir tabloyla karşılaşılmakta ve “dönüşüm” ve “yenileşme” kavramlarının farklı uygulamalar için kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde bu kavramlar daha çok; yasa dışı yapılaşma alanlarının dönüştürülmesi, tarihsel kent bölgelerinin korunması, depreme dayanıklı alanlara yönelik yeniden yapılanmaların geliştirilmesi gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca üretilen projelerden uygulama aşamasında olan yada uygulaması tamamlanmış proje sayısı çok azdır.

Türkiye’de planlama yaklaşımı halen daha genel olarak geleneksel mekansal planlama anlayışına dayanan, bugünün çok boyutlu sürdürülebilir yerel gelişmesine çok yakın olmayan bir anlayış sürmektedir. Çağdaş planlamanın çok taraflı karar süreci ve geniş kapsamlı sürdürülebilirlik gibi temel boyutlarını içermeyen bu anlayış, yerel planlamaya hala merkezi karar odaklı bir mekan düzenlemesi olarak bakmaktadır. Bu anlayış ile; mekanla sınırlı, merkezîyetçi bir planlama anlayışı farklı öncelikli kentsel sorunlar ile bir araya geldiğinde, kentsel yenileşme ve uygulama süreçlerinde dünyadaki uygulamalarına göre önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da kentsel yenileşme kentte belirli bölümlerinin fiziksel dönüşümüne neden olmaktadır.

Ayrıca böyle sınırlı bir dönüşüm anlayışının arkasında geniş kapsamlı bir planlamanın ortaya koyabileceği uzun erimli bir gelişme vizyonu yer almadığı için, kentsel dönüşüm projeleri bütünsellikten uzak projeler olarak kalmaktadır.

2.3.1. Tarihi Kent Merkezlerinde İşlevsel Değişim Süreci Ve Yenileşme Yaklaşımı

Kentlerin değişimlerinin arkasında yatan en önemli etkenlerden birisi, kentlerin işlevlerinde ve denetim biçimlerindeki değişimler, buna bağlı olarak oluşan toplumsal tabakalaşmadır (Osman, 1998). Kent merkezlerindeki ekonomik yeniden yapılanma, nüfus hareketleri, fiziksel eskime, yoksulluk ve ona bağlı sosyal sorunlar, kent merkezi sorunlarını oluşturmaktadır. Kent merkezleri, bir yandan fiziksel eskime yaşarken, bir yandan da yerel, ülkesel ve küresel etkilerle sürekli bir değişim içerisindedir. Kentlerin nüfuslarının artması ve kentsel alanların genişlemesi, giderek artan oranda kentsel yenileşme alanlarını ortaya çıkartmaktadır.

Büyüyen kentlerde nüfus, merkezden kent dışına doğru kaymakta ve kent merkezleri terk edilmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı, günümüz kentlerinde eskime, yıpranma, hava ve deniz kirliliği gibi fiziksel sorunlar ve sosyal problemler, sınıflar arası çatışmalar gibi sosyal problemler oluşmaktadır.

1960'lardan bugüne dek, birçok kentin merkezinde sanayi yapılanmasında büyük değişimler yaşanmıştır. Sanayi faaliyeti kent merkezlerinde giderek azalmaya başlamıştır. Sanayi ve ticaret aktivitelerinde yaşanan değişimle beraber, kent merkezlerinde bu sektörlere bağlı ekonomik faaliyetlerinde azaldığı görülmüştür. Sanayi faaliyetleri daha çok kent dışı alanlara yada kırsal alanlarda yoğunlaşmıştır. (Erden, 2003).

1970 ve 1980'lere gelindiğinde pek çok kent merkezinin yeniden bir cazibe alanı haline gelerek finans, hukuk ve bilişim sektörlerinin yer seçiminde tercih edilen, ofis, eğlence ve konaklama işlevlerince desteklenen bir yoğunlaşma ve dönüşüme sahne olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde dönüşümü destekleyen etkenler, modernleşme sürecindeki kentsel düzenlemelere getirilen eleştirilerle paralellik göstermektedir. Yani bu dönemde, bölgelerin tarihi kimliği ve buna bağlı olarak ortaya konabilecek mekansal ilişkiler başlıca cazibe nedeni olarak görülmektedir. İletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu iş için gerekli insan hareketinin ivmesinde görülen azalma

da diğerk bir etken olarak göze çarpmaktadır. Bütün bunlara ek olarak ortaya çıkan dönüşümün yeni bir rant alanı yaratmaya başlaması bu bölgelerin pazarlanmasında etkili olmuştur.(Lynch, 1972)

Kentlerin pazar ekonomisine dayalı gelişimini ön plana çıkaran yeni yaklaşımlar, kentlerin yenilenmesinde ekonomik işlevleri içeren kullanımların önem kazanmasına neden olmaktadır. Kent mekanlarının tekrar canlandırılması, korunması, mevcut tarihi dokunun ekonomik girdi sağlayacak kullanımlarla değerlendirilmesi ve tüm bu yenileşme sürecinde, özel sektör ve kamunun katılımının sağlandığı bir anlayış gündeme girmiştir.

Kentsel yenileşme çalışmalarında kent merkezlerindeki işlevini yitiren eski sanayi ve liman alanları, öncelikli işlevlendirilen alanlar olarak dikkat çekmeye başlamıştır. Bu alanların projelerle kent yönetimlerinin prestij mekanları olarak yeniden işlevlendirilme süreçleri gündeme gelmiştir. Kent yönetimleri bu projelerden yeni bir kentsel imaj, prestij sağlamayı beklerken, diğerk taraftan kısmen projelere dahil olan özel sektör de rant beklentisi içine girmiştir. Dönüşüm ve yenileşme çabalarının bu rant paylaşımı süreçlerinin araçları haline getirilmemesi gereği, stratejik planlama yaklaşımının geliştirdiği bütüncül bakış açısı, kentin sosyal, ekonomik ve kültürel bileşenlerini birbirinden ayırmadan birlikte ele alınması çabasını ortaya koymuştur. (Erden, 2003)

Kentsel Yenileşme ile birlikte günümüzde kullanılan kavramlar ve anlamları aşağıdaki şekildedir.

Yeniden Canlandırma (Revitalization) : Revitalization; sözlük anlamı olarak yeniden canlandırma, yaşam verme, güçlendirme olarak tanımlanmaktadır.

Kent merkezlerinde düzensiz göç hareketlerinden, ekonomik yapının programlı veya programsız şekilde yer değiştirmesinden, planlama sürecinin doğru işleyememesinden kaynaklanan sorunlar; kentin bu hassas noktalarındaki sosyal ve ekonomik yapıya zarar vermektedir. Sosyo ekonomik yapıdaki bu gerileme ise fiziksel çevrenin kötüleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yeniden canlandırma; köhneme durumuna gelmiş yerleşmelerinin temizlenerek, gelişmesini sağlamak olarak tanımlanabilir.

Soylulaştırma (Gentrification) : Şehrin belirli parçalarına sosyo ekonomik yönden daha üst gelir grubu temsil eden konut sahiplerinin yerleştirilmesi ve dolaylı olarak fiziksel çevrenin iyileştirilmesi olayıdır. Fiziksel değişimden çok, bölgede yaşayan toplum sınıfının değişimi burada önemli olmaktadır. Buradan yola çıkarak, sosyo ekonomik yenilemeyi, orta ve üst gelir grubunun, alt gelir gruplarının yerini alarak, köhneme durumunda olan bölgeyi sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak üst seviyelere çıkartmaları olarak tanımlamak mümkündür.

Yenileme-Yenilenme (Renewal-Renovation) : Renewal kelimesinin sözlük anlamı; yenileme, onarma olarak ifade edilmektedir. Yenileme sürecinde eskime yaşayan kentsel bölgelerin yıkılmaları ve yapılacak altyapı projeleri, kentsel tasarım projeleri, alan düzenlemeleri ile yeniden gelişmesinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Esenleştirme (Rehabilitation) : Rehabilitasyon, sözlük anlamı olarak esenleştirme, ıslah etme, onarma, iyileştirme olarak tanımlanmaktadır. Burada kentsel bölgenin mevcut halkı ile beraber korunup, en büyük faydayı o bölge halkının görmesi durumu, rehabilitasyonu yenilemeden ayıran önemli bir özellik olmaktadır. Rehabilitasyon sürecinde arsa sahiplerinin el değiştirmesi söz konusu olmadığından dolayı, uygulama sürecinde yenilemeye göre daha fazla zorluklarla karşılaşmaktadır.

Yeniden Geliştirme (Redevelopment) : Koruma ve esenleştirmenin ihtiyaçlara cevap veremeyeceği durumlarda yeniden geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Yeniden geliştirme, şehir yenileme planının yapımından sonra, kamu araştırmasının yapılması, ilgili kurullardan öneriler alınması ve bölgeye ekonomik canlılık kazandırılması şeklinde gelişmenin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. (Akalin, 2003)

Yenileşme (Regeneration) : Sözlük anlamı olarak, yeniden canlandırma, hayat verme, yeniden oluşum, yeniden üretim gibi kavramlarla açıklanmaktadır. Yenileşme, bir kentin yada kent parçasının mekansal, ekonomik ve sosyal koşullarının iyileştirilmesini ve korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanmasını hedefleyen bir planlama yaklaşımıdır. (Keskin, 2004)

Genellikle kentlerde terk edilen yada işlevini yitiren tarihi liman yada sanayi alanları gibi alanlar, kentsel dönüşüm projelerinin hedef alanlarını oluşturmaktadır. Bu alanların öncelikle ele alınmasında dört ana neden öne sürülmektedir:

- Mevcut altyapı olanakları; bu alanlar mevcut altyapı olanaklarına sahip alanlardır. Yeni geliştirilecek olan projeler, bu altyapı olanaklarını kullanacağı için projelerin maliyeti düşer ve uygulanabilirliği kolaylaşır. Bu nedenle altyapının varlığı hem yerel yönetim hem de girişimci açısından önemli bir potansiyeldir.
- Mülkiyet; kent merkezlerinde yapılan projeler için en önemli sorunlardan biri karmaşık mülkiyet yapısıdır, işlevini yitiren büyük kamusal alanlar, mülkiyet sorunu taşımadığı için dönüşüm projelerinin bu alanlarda uygulanması kolaylaşmaktadır.
- Büyük projeler, büyük alanlara ihtiyaç duyar; işlevini yitiren liman, sanayi alanları gibi bölgeler, bu tür projelerin alan ihtiyacını karşılamada yeterli büyüklüğe sahiptir.
- Erişebilirlik; eski sanayi yada liman alanları genellikle kent merkezinde yada kent merkezinin yakın çevresinde yer alırlar. Yeni işlevler genellikle kent merkezinde yada kent merkezine yakın olmayı gerektiren kültür, sergi, müze, üniversite gibi işlevler oldukları için erişilebilir olmaları önemlidir. Dolayısıyla terk edilen alanlar bu tür projeler için önemli potansiyel sunar.

2.3.2.TARİHİ SANAYİ ALANLARININ ENDÜSTRİ ARKEOLOJİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Son yirmi yılda özellikle önceden endüstri tesisi olan binaların şimdi endüstri tesisi dışı kullanımlara adapte edilmesi söz konusu olmuştur. Fiziksel yenilemenin aksine yeniden üretme, mevcut kent dokusundan başlayarak sosyal, ekonomik ve kültürel yönde iyileşmeyi sağlamak önemli hale gelmiştir.

Endüstriyel miras kavramı, tüm kültürel miraslarda olduğu gibi endüstri uygarlığına ait olan değerleri yok olma tehdidi altında iken doğmuştur. 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen sanayi, geleneksel doku için bir tehdit oluşturduğu zaman bu dokunun korunması için gereken eylemler başlamıştır. Sanayisizleşme süreci ile sanayinin kent merkezlerinden desantralizasyonu, kentlerde yer alan işlevini yitirmiş tarihi alanların değerlendirilerek

kente kazandırılmaları gereğini doğurmuştur. Bu noktada ise “endüstriyel miras” kavramı ortaya çıkmıştır. (Keskin, 2004)

Endüstri alanları 20. yüzyılın ortalarına kadar, kötü iş koşulları ve geri teknolojilerin simgeleri olarak görülmekte ve bunların ortadan kaldırılmasının gerekliliği olduğu düşünülmekteydi. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere’deki endüstri mirasının uluslararası önemi anlaşılmış ve bu mirasın kültürel bir kaynak olarak değeri fark edilmiştir.

“Endüstri Arkeolojisi” endüstri anıtlarının yerinde incelenerek, kayda geçirilmesi, bazı hallerde koruma altına alınması olarak tanımlanmaktadır. Hedefi ise, işlevini yitirmiş bu anıtların sosyal ve teknolojik tarih bağlamı içerisindeki önemini değerlendirerek, bu sayede sosyal ve ekonomik kazanca dönüştürülmelerini sağlamaktır.

Terk edilen sanayi alanları geriye ıslah edilmesi gereken çöküntü alanları bırakırlar. Bu çöküntü alanlarının ıslahı ve bunların yeniden canlandırılmalarına yönelik olarak, çevrenin gereksinimlerine ve kültürel yapısına uygun işlevler verilerek kentle bütünleşmesi sağlanmalıdır. (Kıraç, 2001)

Ekinci (2001) şöyle söylemektedir:

“Geçmişin üretim tesislerini bir “toplumsal gelişme belgeseli” olarak geleceğe aktarmak, özellikle yine Türkiye gibi üretim yerine rant ekonomisiyle yaşayan ve bilimin giderek dışlandığı bir ülkenin “tüketime ve toprak yağmasına alıştırılan” toplumu üzerinde de aydınlanmayı yeniden anımsatan çok yönlü etkiler yapacaktır. Çünkü endüstri mirası, aynı zamanda inanç yerine aklın egemen olması durumunda, insanoğlunun neleri yaratabildiğinin de “tarihsel belleteni” gibidir.”

Tarihi sanayi alanlarının korunarak yeniden işlevlendirilmelerinde “kamu yararı” yadsınamaz bir gerçektir. Toplumsal ve kültürel değerlerin göz önünde bulundurulması nitelikli çevre, sağlıklı bir toplumsal ve kültürel yaşam açısından büyük önem taşımaktadır.

Tarihi sanayi alanlarının yenileşme ve dönüşüm projeleri bağlamında ele alınması buldukları çevrede toplumsal ve kültürel iyileşmeyi sağlamalarının yanı sıra, ekonomik canlanmaya katkılarından dolayı da önemlidir. Bu sayede sağlanan ekonomik fayda ile toplumsal yararı uygun bir biçimde birleştirmek gereklidir.

Kent merkezlerinde yer alan bu alanlar için dönüştürme projelerinde, yoğun yerleşmeden kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır. Ancak kent merkezlerindeki yoğun yapılaşma talebi de bu yapıların değerlendirilmeleri için cazip imkanlar sunmaktadır. Özellikle de yoğun kent merkezlerinde kamu kullanımı için ihtiyaç duyulan kültür ve sanat etkinlikleri bu yapılar için oldukça uygun görülmektedir. (Kıraç, 2001)

Örneğin yakın bir geçmişe kadar sanayi bölgesi olma özelliğini koruyan Haliç'te bugün mevcut olan sanayi tesislerinin değerlendirilmesi ile bölgenin kültür ve sanat merkezi haline dönüştürülmek suretiyle ıslahı amaçlanmaktadır. Bu sanayi tesislerinden Feshane uluslararası meslek fuarları merkezi olarak işlevlendirilmiş olup, Sütluce mezbahasının kongre merkezi olarak dönüştürülme projesi halen devam etmektedir. Bunların yanı sıra dönüştürülmeleri ile ilgili fikir projeleri üretilen sanayi alanları da vardır.

3. KÜLTÜR ENDÜSTRİLERİ ÇERÇEVESİNDE İSTANBUL

Bu bölümde Türkiye ve İstanbul ölçeğinde, merkezi yönetimin hazırladığı 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, yerel yönetimin hazırladığı kendi kurumsal stratejik planı ve İstanbul'un üst ölçekli planı olan meri 1/100.000 ölçekli plandaki kültür politikaları incelenmiştir. Üst ölçek planlardaki kültür stratejilerinin devamında İstanbul'da bugünkü kültürel mekanlar ve aktiviteler ile ilgili genel bilgi verilmekte olup, planlardaki kültür stratejileri, İstanbul'un bugünkü durumu ile birlikte 2010 Avrupa Kültür Başkenti olması ilişkisi anlatılmaktadır. Plan stratejileri ve Avrupa Kültür Başkenti projelerinin kentin kültürel hayatındaki yansımalarına bakılmaktadır.

3.1. KÜLTÜR POLİTİKALARI

Devlet Planlama Teşkilatı'nın hazırladığı 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hazırladığı Kurumsal Stratejik ve 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planlarının vizyonları, kültürel hedef ve stratejileri incelenmektedir.

3.1.1. DPT DOKUZUNCU KALKINMA PLANI'NDA KÜLTÜR STRATEJİLERİ

Üst ölçekli kültür politikalarının anlaşılması için DPT'nin hazırladığı 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda içinde "kültür" stratejileri incelenmiştir.

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, değişimin çok boyutlu ve hızlı bir şekilde yaşandığı, rekabetin yoğunlaştığı ve belirsizliklerin arttığı bir döneme rastlamaktadır. Küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsatların ve risklerin arttığı bu dönemde, Plan Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve *kültürel* alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika dokümanıdır.

Dokuzuncu Kalkınma Planının vizyonu, "istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" olarak belirlenmiştir.

Bu vizyona ulaşılırken temel alınması öngörülen ilkelerden kültürle ilgili olanlar aşağıda yer almaktadır:

- Ekonomik, sosyal ve *kültürel* alanlara bütüncül bir yaklaşım esastır.
- Doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması esastır.

Sahip olunan kültür, turizm potansiyellerinin değerlendirilmesi, kültürel altyapının güçlendirilmesi, kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması, kültürel zenginlik ve çeşitliliğinin korunması, kültürün korunması, geliştirilmesi ve toplumsal dialogun güçlendirilmesi, kamu-özel sektör işbirliklerinin artırılması, kültür politikası üretim sürecinde STK katılımının artırılması, sosyo-ekonomik politikalar ile kültür politikaları arasındaki uyumun artırılması, kültür alanında nitelikli insan gücü ihtiyacının karşılanması, tanıtım konusundaki yetersizliklerin giderilmesi gibi sonuçlar çıkmaktadır.

(Bkz. Ek 1)

3.1.2. 2007-2011 İBB STRATEJİK PLANI'NDA KÜLTÜR STRATEJİLERİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin dörder yıllık dönemler için hazırladığı Stratejik Planında "kültür" ile ilgili amaç-hedef-stratejiler incelenmiştir.

İBB Stratejik Planın Vizyonunda “Türkiye’nin görünen yüzü ve dünyaya açılan penceresi olan İstanbul’u eşsiz mirasına sahip çıkararak, yaşam kalitesi yüksek, sürdürülebilir bir dünya kenti yapan öncü ve önder belediye” den bahsedilmektedir.

Stratejik hedeflerde Kentsel Dönüşüm başlığında; kültürel başkent olmanın görev ve sorumluluklarının gerektirdiği şekilde işlev alanlarının dönüştürülmesi, kültürel başkent olmanın kültür turizmini geliştirmesi, Haliç ve Tarihi Yarımada’nın kültür odağı olması ve bu bölgeler için dönüşüm projeleri geliştirilmesinden bahsedilmektedir.

Uygulamaya yönelik projelerde kentin kültürel altyapısının geliştirilmesine yönelik olarak sinema, tiyatro, konser, kongre ve fuar salonları, müzeler, sanat galerileri, kütüphaneler, kültürel tesislerin kapasitelerinin ve sayılarının artırılması, kültürel etkinliklerin halkın beklenti ve taleplerine yönelik düzenlenerek katılımcı sayısının artırılması ve yaygınlaştırılması, tanıtımın artırılması, uluslararası kültürel aktivitelere katılımın ve ev sahipliğinin artırılması, kültür ile ilgili yayınların artırılması, merkezi yönetim, yerel yönetim, STK’ların işbirliği halinde çalışması hedeflerinden bahsedilmektedir. (Bkz. Ek 2)

3.1.3. 1/100.000 ÖLÇEKLİ İSTANBUL İL ÇEVRE DÜZENİ PLANI KÜLTÜR STRATEJİLERİ

Aşağıda İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan, 22.08.2006 onay tarihli 1/100.000 İl Çevre Düzeni Planı Kültür Stratejileri yer almaktadır. Planın vizyonu 2023 senesini öngörmektedir ve vizyon bileşenleri aşağıdaki şekildedir;

Vizyon Bileşeni I: Güçlü ve Rekabetçi Bir Ekonomik Büyüme Sürecini Yakalamak

- Kentin Rekabetçi Üstünlüklerini Ön Plana Çıkarmak
- Farklı kültürel coğrafyaların ortasında konumlanan ve prestijli bir tarihsel geçmişi olan İstanbul’u, sürekli etkinliklerin yer aldığı bir Kültür Turizmi ve Kültürlerarası Diyalog Merkezi olarak ön plana çıkarmak
- İstanbul’un İş ve Kongre Turizmi ile Kültürel Etkinlikler için yarışma kapasitesini geliştirmek
- Kentin turizm ve kültürel etkinlikler altyapısını güçlendirmek ve çekiciliğini

artırmak

Vizyon Bileşeni II: Kentsel Hizmet ve Fırsatlardan Yararlanabilme Olanaklarını Geliştirmek

- Özellikle kente yeni gelenlere kentsel kültüre geçişte yardımcı olacak mekanizmalar geliştirmek
- Yerleşmelerin Tarihsel-Kültürel Değerlere Duyarlı Gelişmesini Sağlamak

Tasarım

- Kentin Üç Boyutlu Mekansal Kalitesini Arttırmayı Hedefleyen bir Tasarım Nazım Planı Geliştirmek
- Stratejik önem taşıyan kültürel alanları restore etmek

Planın Amaç-Politika-Stratejileri incelendiğinde; Kent ekonomisinin hizmet sektörü odaklı, bilgi ve iletişim teknolojileri ile kültür endüstrileri doğrultusunda gelişmesinin sağlanması, İstanbul'un sosyal, ekonomik, kültürel açıdan uyumlu büyümesi, bütünleşmesi ve gelişmesinin sağlanması, İstanbul'a bir Dünya Kültür Kenti standardında metropol statüsü kazanması İstanbul'un taşıdığı tarihi, kültürel, doğal değerlere sahip çıkılması, kentteki kültürel faaliyetlerin sayısının ve kalitesinin artırılması gibi hedefler yer almaktadır. (Bkz Ek 3)

1/100.000 ölçekli planın Plan Hükümlerinin Özel Hükümler bölümünde “kültür” ile ilgili olarak Kültür Endüstrileri Yoğunlaşma Alanları, Kültür Endüstrileri Açısından Mevcut Kapasitenin Geliştirileceği Alanlar, Kültür Endüstrileri Açısından Potansiyel Alanlar gibi başlıklar önerilerek planda gösterilmiş olup, ayrıca Çalışma Alanları, Kültür - Turizm Amaçlı Kullanımlar ve Turizm Merkezleri, Kültür - Turizm Amaçlı Kullanımlar ve Günübirlik Rekreasyon Alanları lejantlarında kültür-turizm faaliyetleri birlikte düşünülmüştür. (Bkz. Ek 3)

Türkiye ve İstanbul planlarında ilk defa “kültür endüstrisi” alanı planda lejant olarak gösterilmiş ve tanımlanmıştır. Buradan kültürün mekanla ilişkisinin kurulması, kent için kültürün, kültür için kent mekanın önemi anlaşılmaktadır.

3.2. İSTANBUL'DA KÜLTÜREL YAŞAM

İstanbul'un kültürel hayatının kurumsal altyapısında; devlet kurumları, kar amacı gütmeyen kurum ve dernekler, ulusal ve yerel kültür organizasyonları, organizasyon ve promosyon alanındaki ticari kuruluşlar, özel şirketlerin kültür ve sanat bölümleri ve bireysel sanatçılar yer almaktadır. 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Devlet, yol göstericilikte ve düzenli kültürel etkinliklere yatırımda başrolü üstlenmiştir. Bugün, hükümet dışı örgütler ve özel sektör, özellikle İstanbul'da kültürel alanda rol sahibi olmaktadır. İstanbul'da birçok büyük kültür merkezleri ve konser salonları, tiyatrolar, vb. nin pek çoğu Devlet veya yerel yönetim tarafından işletilmektedir. Son 10 yıl boyunca, ABD, İngiltere gibi ülkelerin daha önce yaşadığı süreçlerle benzerlik gösteren, özel şirketlerin kendi sanat merkezlerini ve mekanlarını açmaya başlaması süreci yaşanmaktadır.

Özel şirket girişimleri özellikle yerel ve ulusal düzeyde olup, Devlet yatırımları daha çok Türk halk müziği ve klasik batı müziği gibi geleneksel alanlara yönelik olmaktadır. Devlet dışı sektör girişimleri, devlet tarafından gerçekleştirilen alanları genişleterek - yabancı müzisyen ve sanatçılara İstanbul'da gösteri yapabilmeleri için davet ve öncülük etme yoluyla sponsorluk ve hazırlama veya kurumlara devamlı mali destek sağlamak- ve Devlet'in girmediği Türk ve yabancı popüler müzik, avangard tiyatro gibi alanları doldurmaktadır. Aynı zamanda STK'lar da İstanbul'un kültür-sanat hayatında çeşitliliğini artırarak, festival ve diğer büyük etkinliklere sponsorluk veya organize yoluyla öncülük etmektedirler.

İstanbul'un kültür ve sanat mekanlarından en önemli ve en eskilerini müzeler, büyük konser salonları, tiyatro ve operalar oluşturmaktadır. Bu mekanların yönetimi Kültür ve Turizm Bakanlığı yada yerel yönetimlerde dir. Bu mekanların içinde; İstanbul'un ana opera mekanı Atatürk Kültür Merkezi, geniş bir konser salonu olan Cemal Reşit Rey Konser Salonu, kentin en büyük açık hava tiyatrosu Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu, Aya Sofya ve Aya İrini gibi önemli tarihi binalar ve müzeler bulunmaktadır. Bu mekanlar ve Devletin elindeki diğer mekanlar resmi ve sivil kurumlara ve gösterilere mekan sağlamaktadır. (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bir iştiraki olan Kùltür AŞ, 1989'da kurulmuştur ve İstanbul'daki büyük kültürel ve turistik mekanlarını işletmektedir, bu mekanlar; Cemal Reşit Rey Konser Salonu, Tarık Zafer Tunaya Kùltür Merkezi, Yerebatan Sarayı, Miniatürk'tür. İstanbul'un en önemli Atatürk Kùltür Merkezi'nde tüm yıl boyunca performans sergileyen İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası ve İstanbul Devlet Opera ve Balesi İstanbul'un müzikal ve kültürel değerleridir.

İstanbul'daki STK'ların çoğu festivaller, sergiler, toplantılar ve seminerler düzenleyen vakıf veya derneklerdir. Bu grup içerisinde, kültürel etkinliklere özellikle önem veren ve kültür – sanatı destekleyen özel şirketlerden sponsorluk geliri elde eden bazı özel kurumlar vardır. İstanbul Kùltür Sanat Vakfı (İKSV), Tarih Vakfı, Türkiye Sinema ve Audiovisüel Kùltür Vakfı, Kùltürlerarası İletişim Derneği gibi. (Bkz. Ek 4)

Kentin kültürel ve sosyal hayatına katkıda bulunan STK'ların büyük çoğunluğu, İstanbul'un AKB başvurusu için hazırlık çalışmasına aktif bir şekilde katılmışlardır.

İstanbul yıl boyunca, bazıları uzun bir geçmişe sahip olan ve kentteki önemli kültür etkinlikleri takviminde halihazırda yer alan pek çok sanat ve kültür festivaline ev sahipliği yapmaktadır.

İstanbul'daki Devlet ve Özel Müzeler

Topkapı Sarayı Müzesi

Dolmabahçe Sarayı

Beylerbeyi Sarayı

Yıldız Sarayı – Şale

Aya Sofya Müzesi

Kariye Müzesi (Chora St. Savior kilisesi)

Türk – İslam Sanat Müzesi

Arkeoloji Müzesi

Hat Müzesi

Havacılık Müzesi

Denizcilik Müzesi

Mozaik Müzesi

Yerebatan Sarnıcı (Sistern Basilica)

Divan Edebiyatı Müzesi

500. Yıl Vakfı – Türkiye Musevi Müzesi

Osmanlı Bankası Müzesi

Doğançay Müzesi

Florence Nightingale Müzesi

Fethiye Müzesi

Ayrıca özel müzelerin ilk örnekleri olan müzeler aşağıdaki şekildedir;

Sadberk Hanım Müzesi

Türkiye'deki ilk özel müzedir ve Koç ailesi tarafından kurulmuştur. Boğaziçi'nde üç katlı güzel bir 'yalı' da yer alır ve Anadolu kökenli MÖ 6000'lere kadar uzanan zengin bir sanat, antika ve hatırat koleksiyonuna ev sahipliği yapar.

İstanbul Modern Sanat Müzesi

2004 Aralıkta İKSV' nin ve Eczacıbaşı grubunun himayesinde açılan özel ve kar amacı gütmeyen Modern Sanat Müzesi, Türkiye'de türünün ilk örneğidir. Birçok özel koleksiyonun yanı sıra, Eczacıbaşı ailesinin özel koleksiyonundan eserleri devamlı olarak barındıran müze, çeşitli resim ve fotoğraf sergileri için de geçici bir mekandır; Karaköy bölgesinde, Topkapı Sarayına bakan rıhtımda, yenilenmiş bir antrepoda yer almaktadır. 8000 m² alana kurulu müzenin zengin bir kütüphanesi, heykel bahçesi, bir film tiyatrosu, kafe ve hatıralık eşya satan mağazası vardır.

Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi

Boğaza bakan ve Atlı Köşk olarak da bilinen Sakıp Sabancı Müzesi 2002 yılında kuruldu. Bir zamanlar Sabancı ailesinin ikametgahı olan mekan, zengin bir Osmanlı hat koleksiyonu ve 19. yy dan günümüze, Türk resimlerini içermektedir. Kalıcı koleksiyona

ilaveten, müze dünya çapında sergilere de ev sahipliği yapar. Akademik etkinlikler ve eğitim programları hem çocukların, hem de yetişkinlerin hizmetindedir. Ayrıca ziyaretçiler için bir restoran ve kafe alanı da vardır.

Pera Müzesi

Ekim 2005 tarihinde resmi olarak açılmıştır. Sına ve İnan Kıracı Vakfı tarafından kurulan müze, Tepebaşı'nda restore edilmiş bir binada yer alır. Bina 1893 yılında mimar Achille Manoussos tarafından tasarlanıp yapılmıştır. Beş katlı müzede Suna ve İnan Kıracı'nın özel koleksiyonundan eserlerin yanı sıra, Sevgi ve Erdoğan Gönül'ün özel koleksiyonundan esere de yer verilir. Osmanlı zamanına ait objelerin, seramiklerin ve Kütahya çinilerinin yanında, meşhur Osmanlı ressamı Osman Hamdi Bey'in Kaplumbağa Terbiyecisi adlı eseri de kalıcı koleksiyonun bir parçasıdır. Ayrıca çok amaçlı geçici sergi salonları, sanat dükkanı ve kafe vardır.

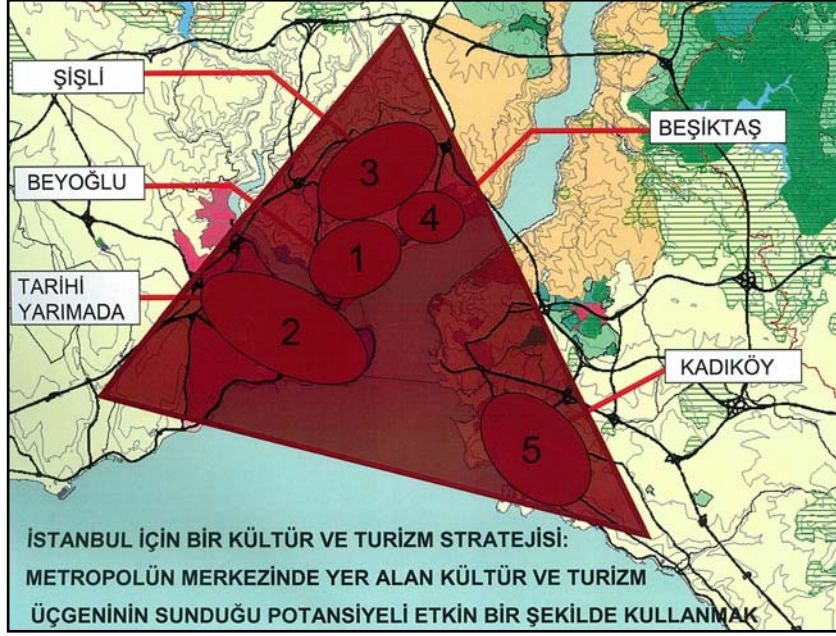
Rahmi M. Koç Sanayi Müzesi

Haliç'in kuzeyinde yer alan ve Koç Ailesi tarafından yaptırılan bu özel müze sanayi geçmişini anlatmaktadır. Sergilenen eserlerin büyük çoğunluğu Rahmi M. Koç'un özel koleksiyonuna aittir; buhar motorları, deniz ve kara araçları, lokomotif, denizaltı, eski bir uçak, tarım makineleri ve daha fazlası yer almaktadır.

İstanbul'daki toplam müze sayısı 69'dur. En çok ziyaret edilen müzeler; Ayasofya Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Kariye Müzesi, Arkeoloji Müzesi, Türk İslam Eserleri Müzesi, Hisarlar Müzesi, Mozaik Müzesi'dir. Bu 6 müze arasında en fazla ziyaretçi 834.634 kişi ile Ayasofya Müzesi ve 814.689 ziyaretçi ile Topkapı Müzesidir. Diğer müzelerin ziyaretçi sayıları 150.000'nin altındadır. Son 4 yılda İstanbul'a gelen kişi sayısı %38 artarken, ziyaretçi sayısı en yüksek ilk 6 müzeyi ziyaret edenlerin sayısı %4 artmıştır. (İMP, 2005.)

İstanbul'a gelen turistlerin %54'ü kültür turizmi amacıyla gelmektedir.

İstanbul'a gelen ziyaretçi sayısı 1996 yılında 2.442.721, 2004 yılında 3.473.000 kişi, 2007 yılının ilk on ayında (Ocak- Ekim) 5.500.000 olmuştur. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007)

Şekil 3.2. İstanbul’da Kültür Endüstrisi Alanlarının yoğunlaştığı bölge
(İMP Kültür Endüstrisi Grubu Sentez Raporu 2005)

3.3. 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ İSTANBUL

Bu bölümde Avrupa Kültür Başkenti tanımı, İstanbul’un AKB olma süreci incelenmiştir.

3.3.1. Avrupa Kültür Başkenti

Avrupa Kültür Başkenti fikri ilk kez 1985 yılında dönemin Yunanistan Kültür Bakanı Melina Mercouri tarafından ortaya atıldı. Aynı yıl Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi projenin kapsamını belirledi ve uygulamaya koydu. 1985’ten 2000 yılına kadar Avrupa Birliği’ne üye olan ülkelerin kentlerinden biri Avrupa Kültür Başkenti olarak seçildi. 2000 yılına gelindiğinde, yeni binyıl nedeniyle Avrupa Kültür Başkenti unvanı hem birden fazla kente, hem de AB Adayı olan ülkelerin kentlerine verilmeye başlandı.

Avrupa Kültür Başkenti Seçilen Kentler

1985 Atina -Yunanistan

1986 Floransa -İtalya

1987 Amsterdam -Hollanda

1988 Berlin -Almanya

1989 Paris -Fransa
1990 Glasgow -İskoçya
1991 Dublin -İrlanda
1992 Madrid -İspanya
1993 Anvers -Belçika
1994 Lizbon -Portekiz
1995 Lüksemburg
1996 Kopenhag -Danimarka
1997 Selanik -Yunanistan
1998 Stockholm -İsveç
1999 Weimar -Almanya
2000 Avignon -Fransa, Bergen -Norveç, Bologna -İtalya, Brüksel -Belçika, Helsinki -
Finlandiya, Krakov -Polonya, Reykjavik -İzlanda, Prag -Çek Cumhuriyeti, Santiago de
Compostela -İspanya
2001 Porto -Portekiz, Rotterdam -Holanda
2002 Bruges -Belçika, Salamanca -İspanya
2003 Graz -Avusturya
2004 Genova -İtalya, Lille -Fransa
2005 Cork -İrlanda
2006 Patras -Yunanistan
2007 Lüksemburg, Sibiu -Romanya
2008 Liverpool -İngiltere, Stavanger -Norveç
2009 Linz -Avusturya, Vilnius -Litvanya
2010 Essen -Almanya, Peç -Macaristan, İstanbul -Türkiye
2011 Turku -Finlandiya, Tallinn -Estonya
2012 Guimarães -Portekiz, Slovenya
2013 Fransa, Slovakya
2014 İsveç, Latvia
2015 Belçika, Çek Cumhuriyeti
2016 İspanya, Polonya
2017 Danimarka, Kıbrıs

2018 Hollanda, Malta

2019 İtalya

(İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

3.3.2. İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti Olma Süreci

İstanbul'un 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olması, İstanbul, Türkiye ve Avrupa için olduğu kadar, İstanbullular için de büyük bir fırsat olmuştur. Kültür Başkenti olmak için yapılan başvuru, İstanbul'da sivil toplum kuruluşları ile merkezi ve yerel yönetimin kent ölçeğinde ortak bir program geliştirme çabasının ilk örneğini oluşturmuştur. Bu örnek, İstanbulluların uzun bir hazırlık sürecinin aktörleri olarak kente sahip çıkma konusunda başarı ile sonuçlanan bir duyarlılık ve irade gösterdiklerinin kanıtıdır. Bu duyarlılık, gitgide daha çok kentlinin katılımı ve kurumlar arası işbirliğinin gelişmesiyle İstanbul 2010 hedeflerinin hayata geçirilmesini sağlayacaktır. (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

Ayrıca Kültür Başkenti olmanın hukuki düzenlemesi olması amacıyla 02.11.2007 kabul tarihli, 14.11.2007 gün ve 26700 sayılı Resmi Gazete'de çıkan 5706 sayılı İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun çıkmıştır. Bu kanunun amaç kısmında aşağıdaki ifade yer almaktadır;

“ **Madde 1 - (1)** Bu Kanunun amacı; İstanbul'u 2010 yılı Avrupa Kültür Başkenti olarak hazırlamak, 2010 yılında yapılacak etkinlikleri planlamak ve yönetmek, kamu ve sivil kurum ve kuruluşların bu amaçla yapacakları çalışmalarda koordinasyonu sağlamak üzere İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansının kurulması ile görev ve yetkilerini düzenlemektir.”

2000 yılında alınan kararla Avrupa Kültür başkenti ünvanı, 2005-2019 yılları arasında AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu kararla İstanbul, 2010 yılı için Avrupa Kültür Başkenti adayı olarak başvurma şansını yakalamıştır. Aynı yıl 13 sivil toplum kuruluşundan oluşan Girişim Grubu çalışmalarına başlamıştır. Bu grup kentin kültür ve sanat insanları, akademisyenler, yöneticiler ve yeni STK temsilcilerinin katılımıyla genişleyen Girişim Grubu, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediye

Başkanlığı'nın da desteklerini alarak İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmesi için ortak bir dosya hazırlamıştır. "İstanbul: 4 Elementin Kenti" başlıklı dosya 13 Aralık 2005'te, Brüksel'de Avrupa Konseyi'nin Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğü'ne sunulmuştur.

İstanbul'da Kültür Başkentliği hazırlık sürecinde kenti 4 elemente ayırarak projelerini, 4 elementin temsil ettiği 4 zaman diliminde sunmaya hazırlanmaktadır. Bu elementler hava, su, toprak ve ateştir. Toprak, geleneklerin, göreneklerin ve değişimin sergileneceği; hava, yerli ve yabancı etkileşimlerin anlatılacağı; su, kentin deniz ile olan ilişkisinin ortaya konulacağı; ateş ise geleceği yaratmanın heyecanını anlatacağı dönemler olacaktır. (Architeracom,2007)

Dışişleri Bakanlığı öncülüğünde Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Valiliği ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın aktif katılımı ve desteği ile İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın koordinasyonunda sivil toplum kuruluşlarının geniş katılımıyla aşağıdaki kurullar oluşturulmuştur;

- Danışma Kurulu
- Yürütme Kurulu
- Artistik Danışma Kurulu
- İletişim Danışma Kurulu

AKB Girişim Grubu'nun ilk toplantısı ve mutabakat metninin imzalanmasıyla başlayan çalışmalar, 13 Aralık 2005' de Girişim Grubu'nun Avrupa Konseyi'nin Eğitim ve Kültür Genel Müdürlüğü'ne "İstanbul; 4 Elementin Kenti" başlıklı dosyayı sunmasıyla devam etmiştir. 14 Mart 2006 tarihinde Avrupa Kültür Başkenti adaylığının sunum aşaması gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği seçici kuruluna, İstanbul 2010 Girişim Grubu Danışma Kurulu'ndan görevli üyeler sunum yapmıştır.

11 Nisan 2006 tarihinde ise AB jürisi, AB dışı şehirler kategorisinde Ukrayna'nın başkenti Kiev'le yarışan İstanbul'u oybirliğiyle "2010 Avrupa Kültür Başkenti" seçmiştir. İstanbul 2010'un ana hedefi, kenti sanat ve kültür yoluyla geliştirmek ve zengin potansiyelini tüm Avrupa ve dünya için esin kaynağı olacak şekilde

değerlendirmektir. İstanbul 2010'un misyonunu oluşturan hedefleri ise, 5 başlıkta özetlenmektedir.

- Kentsel Dönüşüm

Sanat ve kültür projelerine, giderek artan sayıda kentlinin katılımını özendirerek kentsel dönüşüm sürecinin, katılımcı bir yapıya kavuşmasını sağlamak. Sanatın ve kültürel faaliyetlerin sorgulayıcı, araştırıcı, yeni perspektif açıcı, eleştirel ve katılımcı dinamiklerini değerlendirerek, İstanbul'daki dönüşümün yönünü kentlilerin medeni ve bir arada yaşama ihtiyaçlarına cevap verecek bir istikamete çevirmeye çalışmak. Kamusal sanat projeleri, sosyal içerikli sanat projeleri ile İstanbul'un kentsel dönüşümünü 2010'un temel konularından birisi olarak ele almak

- Kültürel Miras

İstanbul'un zengin kültürel ve doğal varlıklarını koruma ve değerlendirme ihtiyacını, sadece kitle turizmi ile sınırlı kalmadan, yaratıcı bir şekilde, kentte yaşayanları, günlük hayat ve çalışma kültürleriyle birlikte ele alan farklı sanat pratiklerine ortam hazırlayacak ve kentin kültür birikimini, kültürel üretime katkı sağlayacak bir şekilde değerlendirecek projeleri teşvik etmek. Bu bağlamda İstanbul 2010 kapsamında, kentte yürütülmekte olan kültürel, doğal ve kentsel mirası koruma projeleri arasında koordinasyon sağlanmasına yönelik, korumanın yanı sıra yeniden değerlendirme bilinci ile sorumluluğunu geliştirecek bir bilgi birikimine dönüşmesini öngören projelere öncelik verilmesi. Tersane, gazhane vb. işlevini yitirmiş endüstriyel alanların yeniden değerlendirilmesi İstanbul 2010'un örnek projeleri arasında yer alacaktır.

- Kültür ve Sanat Altyapısı

İstanbul'un büyük kentler arasındaki küresel yarışta yerini alması ve yaratıcı bir metropole dönüşmesi, sadece kültürel mirasın korunmasının yanı sıra sanat üretimi, eğitimi, sanata erişim, sanat iletişimi konuları ile de sağlanabilmesi için bu konuların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla İstanbul'da kütüphaneler, sanat ve kültür üretim mekanları, performans ve sergileme mekanları, sanat medyası ve eğitime ve bu konularda kentlinin katılımını sağlayacak şekilde yatırım yapılması gerekmektedir.

İstanbul 2010'da sanatı geliştirecek ve sanatçılara kendilerini geliştirmek için fırsat sunmaktadır.

- Çok Kültürlülük

İstanbul, tarihi başkent olma özelliği ve farklı kültürleri bir arada barındırma özelliğine dayanarak İstanbul 2010 için kültürel çeşitlilik ve farklılıklarla bir arada yaşama pratiğini konu eden projelere önem vermektedir. İstanbul 2010, kültürlerarası akışkanlığın ve iletişimin zenginleşmesi ve karşılaşmaların yeni, yaratıcı enerjilere dönüşmesi için İstanbul'un doğusunu ve batısını değerlendirebilen, kenti farklı dünyalardan gelen sanat ve kültür insanların buluştuğu çekim merkezine dönüştürebilen projelerin geliştirilmesini hedeflemektedir.

- Birlikte İş Yapmak

Kültürel yapısı ve kültür endüstrileri gelişmekte olan İstanbul'un, çok-aktörlü, disiplinler arası sanat ve kültür projelerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İstanbul 2010 kapsamında kamu sektörü-yerel yönetim-sivil toplum-eğitim kuruluşları-bağımsız sanat kuruluşları arasında işbirliği ile gerçekleştirilecek projelere de öncelik vererek farklı aktörlerin bir arada iş yapması için fırsat yaratmaktadır.

3.3.3. Avrupa Kültür Başkenti Olmak İçin Nedenler

- Siyasi Boyut

Avrupa doğuya doğru genişlerken 'Avrupa' terimi yeniden şekillendirilmektedir. Eğer doğuya doğru genişleme 'öteki' Avrupa'yı kapsam anlamına geliyorsa, Türkiye'nin katılımı ile özellikle İstanbul'un AKB olması bu sürece büyük katkı sağlayacaktır. (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

- Güzel Sanatlarda Avrupa Etkisi

AKB programının sağlayacağı olanaklarla Türk sanat eseleri Avrupa'da tanınması, yeni platformlarda değerlendirilerek sanatsal gelişimi sağlanabilecektir. Bu durum kentin yaratıcılığa açık olan alanları arttıracak, daha geniş kitlelerin sanatla karşılaşması sağlayacaktır.

- Kentin Konumu; Bir Kentten de Öte

İstanbul'un kendine özgü yapısı, doğu ile batının arasında bulunarak iki taraftan da özellik taşıma durumu diğer Avrupa Kültür Başkentlerinden daha farklı özellik taşımaktadır. Bu nedenle sürecin daha kapsamlı olmasını gerektirmektedir. İstanbul'un Avrupa Kültür Başkenti olması Avrupa açısından yeni ekonomik ve ticari ilişkilerde kültürel ve sanatsal boyutlar kazanmasına neden olacaktır.

- Kentsel Yaşam

AKB' ye hazırlanma süreci İstanbul'daki kültürel altyapının gelişimine yönelik girişimleri doğurarak istenilen dönüşüme neden olacaktır. Bu dönüşüm, kaynaklarını ortak bir amaca yönlendirmeye hazırlanan kültür endüstrisinin ve entelektüel sermayenin etkisiyle sürdürülebilir ve kurallı olacağından İstanbul'un geleceğinde büyük etkisi olacaktır. (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

- Modernleşme

AKB küreselleşmeye destek için gerekli bilgi, güvenlik ve barış için yeni bakış açıları ve hedefler bilimsel ve düşünsel kurumlar üzerinde ortaya çıkacaktır. Kentsel dönüşüm, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, depremlerden korunma, ulaşım, turizm planlama, yerleşim alanlarının planlanması, endüstriyel dönüşüm, iş gücü potansiyelinin değerlendirilmesi, kültür endüstrileri ve kentsel yaşamın kalitesinde iyileşmeleri içermektedir. AKB programı ile yeni yönetim modellerinin tartışılması sağlanacaktır.

- Yetenek ve Yaratıcılık

1970'lerde kurulan İKSV ile İstanbul'un kültürel hayatında büyük hareketlilik olmuştur. İstanbul özellikle bahar ve yaz aylarında festival kenti haline gelmektedir. Düzenli olarak gelişen etkinlikler ile kültürel hayatta çeşitlilik yaşanmaktadır. Son yıllarda edebiyat, tasarım, elektronik müzik, pop müzik, sinema sektörlerinde uluslar arası başarılarla imza atan İstanbullular ile bu çeşitlilik daha da zenginleşmektedir.

- Gerçek Dünya; Azimle Çalışmak

Türk firmalarının yurtdışında faaliyetleri artmaktadır ve firmalar gittikçe daha fazla tanınmaktadır. Özellikle İstanbul merkezli firmalar Avrupa Birliği'nin taleplerini

karşılıyarak dünya çapında isim yapmaktadır. İstanbul ve Avrupa'nın ticari ilişkileri ve Türk firmalarının eskiye oranla artık daha girişimci ve başarılı olmalarının İstanbul'un AKB olma sürecinde rolü vardır.

- Ticaret

İstanbul'un geçmişten gelen geleneksel ticaret özelliği kentin tarihi bölgelerinde devam etmektedir. İstanbul'un aynı zamanda küresel dünya ile bütünleşen ve büyümekte olan finans merkezi özelliği de bulunmaktadır. Fiziki durumuna bağlı olarak liman kenti olması geçmişten bugüne ticaret işlevinin kuvvetli olmasını sağlamaktadır. Ayrıca birçok uluslar arası firmanın şubeleri İstanbul'da bulunmaktadır.

- Tinsellik

İstanbul'da dar bir alanda cami, sinagog ve farklı mezheplere ait çeşitli kiliselerin bir arada bulunduğu görülebilmektedir.

- Uygarlıkların Kaynaştığı Yer

İstanbul dil, din, ırk olarak zengin mirasa sahiptir ve geçmişten gelen bir özellik olarak farklı kültürleri içselleştirme özelliğine sahiptir.

3.4. Değerlendirme

DPT Kalkınma Planında kültürün ekonomik ve sosyal yapı ile ilişkilendirildiğinin göstergesi olarak sosyo-ekonomik politikalar ile kültür politikalarının uyumunun artırılması hedeflenmektedir. Kültürel hayatın canlandırılması ve yaygınlaştırılması, kültürel alanda çalışanların nitelikli olması, Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi, beşeri gelişme ve sosyal danışmanın güçlendirilmesi, toplumsal dialogun sağlanması, kültürün korunması, kültürel etkinliklere erişimin kolay olması, kültürel kimliğin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması ve ekonomik-sosyal-kültürel kalkınmanın sağlanması için hukuksal ortamın hazırlanması hedeflenmektedir. DPT planı ülke ölçeğinde genel politikalar içermektedir. Ancak İstanbul ölçeğine inilmeden önce kültür ile ilgili genel çerçevenin algılanması gerekmektedir.

İBB Stratejik Planında; İstanbul'un kültürel başkent olma çerçevesinde kentsel dönüşümü araç olarak kullanarak kentsel mekanın iyileştirilmesi, özellikle 2010'a kadar

Haliç ve Tarihi Yarımada merkezli kültür-turizm ve dönüşüm projelerinin hazırlanması, İstanbul'da kültürel altyapıyı oluşturan müze, tiyatro, kongre ve fuar merkezi, kültürel tesis, sanat galerisi, sinema platformu, açık kamusal alanlarının sayılarının ve kapasitelerinin arttırarak geliştirilmesi, kültürel aktivitelerin tanıtımını arttırarak kentteki farklı kesimlerin beklentilerine ve taleplerine yönelik kültür-sanat etkinlikleri sunarak katılımın arttırması, yurtdışında daha fazla etkinliğe katılım sağlanması ve daha fazla uluslar arası etkinliğe ev sahipliği yapılması, kültürel yayınları arttırılması ve yaygınlaştırılması, STKlar, üniversiteler, kültür-sanatla ilgili uzman kişilerin bir araya gelerek proje geliştirmelerinin sağlanması hedeflenmektedir.

DPT ve İBB Stratejik Planı hedeflerine bakıldığında yukarıdan aşağıya hedeflenenlerin örtüşmekte olduğu görülmektedir. 1/100.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Plan stratejilerinde ise; İstanbul'da sosyal-ekonomik-kültürel olarak uyumlu büyüme, kentin kültürel kimliğini ön plana çıkarılması ve kültürel potansiyeline bağlı olarak turizmin geliştirilmesi, kültürel altyapının geliştirilerek kentin çekiciliğinin arttırılması, AB katılım sürecine ve küresel dinamiklere uyum sağlanması, İstanbul'un Dünya Kültür Kenti statüsü kazanması, kentin hizmet sektörü odaklı, bilgi ve iletişim teknolojileri ve kültür endüstrileri doğrultusunda gelişmesi ve kentte yaşayanların yaşam kalitesinin arttırılması hedeflenmektedir. Ayrıca planda lejant olarak Kültür Endüstrileri Yoğunlaşma Alanları, Kültür Endüstrisi Açısından Mevcut Kapasitesinin Geliştirileceği Alanlar, Kültür Endüstrisi Potansiyel Alanları gösterilmiştir. Türkiye'de ilk defa bir çevre düzeni planında yeni bir fonksiyon olarak "kültür endüstrisi" plan lejantında ifadelendirilmiştir. Bu durum artık İstanbul'un kültürel kapasitesinin yeni yaklaşımlar ve ekonomik gelişme çerçevesinde değerlendirilmek istendiğinin göstergesi ve mekansal plandaki yansımasıdır.

DPT ve İBB Stratejik Planlarından sonra 1/100.000 ölçekli plan stratejilerine bakıldığında; kentin kültürel yapısını geliştirerek, çekiciliğinin, rekabet gücünün arttırılması, ekonomik olarak hizmet sektörünün payının artması, buna bağlı olarak da kültür endüstrisinin kentin kalkınmasından ekonomik bir sektör olarak ele alınmakta olduğu görülmektedir.

Cumhuriyetten beri ülkemizde kültür-sanat aktivitelerinin düzenlenmesinde, kültürel mekanların işletilmesinde Devletin rol sahibi olduğu görülmektedir. Ancak artık günümüzde Devlet dışında özel sektörün de kültürel alanda, yerel ve ulusal düzeyde yer almaya başlaması, son 10 yılda şirketlerin kendi sanat merkezlerini ve mekanlarını açmaya başladığı görülmektedir.

Avrupa Kültür Başkenti'nin İstanbul'un kültürel altyapısının gelişimi için bir fırsat olduğu görülmektedir. Ayrıca kentin çekiciliğini arttıracak bir görev olarak da görülmektedir. Kenti AKB'ye hazırlayan Girişim Grubunun öncelikle, konu ile ilgili kültür, sanat insanları, akademisyenler, STK temsilcileri ve yöneticilerden oluşuyor olması ve kamu desteğinin daha sonra alınmış olması, kültürel alanda Devlet dışında girişimlerin rolünün önemini ortaya koymaktadır. AKB olma yolunda hedeflenenlere ve nedenlere bakıldığında; sanat projeleri ve sosyal içerikli projeler ile kentsel dönüşümü ele alınmaktadır. Kentsel dönüşümün mekanı iyileştirme amacıyla kullanılması ve kentsel dönüşümün sanat projelerinin konusu olması kültür-sanat-kent mekanı ilişkisini ifade etmektedir. İstanbul'un kültürel ve doğal varlıklarını koruma sürecine kentte yaşayanları da katarak kültürel üretime katkı sağlanması, işlevini yitirmiş endüstriyel alanların yeniden değerlendirilmesi, farklı aktörlerin bir araya gelerek fikir üretmeleri hedeflenmektedir. Ayrıca AKB projelerinde "kültür üretim mekanları" yaratılmasından bahsedilmektedir.

DPT, İBB Stratejik Planı, 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı, 2010 Avrupa Kültür Başkenti olma hazırlığı ve İstanbul'un kültürel yapısının bugünkü eğilimine bakıldığında, stratejilerin ve yeni uygulamaların, ülke ölçeğinden yerel ölçeğe uyumlu olduğu görülmektedir. Örnek alan olan **santral**istanbul yukarıda bahsedilen farklı ölçekteki stratejilerin mekandaki bir yansımalarının olduğu anlaşılmaktadır. AKB çerçevesinde bahsedilen endüstri binalarının yeniden işlevlendirilmesi ve kültür üretim mekanları yaratılması projelerinin de fiziksel olarak kent mekanında gerçekleşmiş bir örneğidir.

4. BİR KÜLTÜR HAVZASI OLARAK HALİÇ

Bu bölümde Haliç'in tarihsel gelişim sürecindeki dönüşümü incelenmiştir.

4.1. HALİÇ'İN TARİHSEL GELİŞİMİ

Haliç, Avrupa kıtasına ve İstanbul Boğazi'nin güney girişinde Sarayburnu civarında başlayıp Kağıthane ve Alibeyköy Dereleri'ne kadar uzanan yaklaşık 8 km. uzunluğunda, bir tarafı Boğaziçi'ne açılan kapalı bir limandır. Haliç, İstanbul'un Avrupa yakasında kuzey-batıdan güney-doğuya doğru uzanarak şehri, İstanbul ve Beyoğlu yarımadaı halinde ikiye böler. (Önem, 2003)

Bizans, Roma ve Osmanlı Medeniyetlerine başkentlik yapmış olan İstanbul, gerek fiziki boyutları ve gerekse stratejik konumu ile önemini her zaman korumuştur. 15. yüzyıla kadar süren Bizans kimliği, Osmanlı döneminde de, yerleşim biçiminin fazla değiştirilmemesi, ticari alanların, limanların ve yolların kullanılmaya devam etmesi ve geliştirilmesi sayesinde korunmuştur. Bu dönemde kentin ana işlevi fazla değiştirilmeden geliştirilmeye çalışılmıştır. 18. yüzyılda kent kimliğini etkileyen en önemli gelişim, Boğaziçi ve Haliç'in kent merkezi ile bütünleşmesi olmuştur. 19. yüzyıl sonlarına doğru geleneksel toplum yapısı, sanayi devrimi ile ortaya çıkan dinamizmden büyük ölçüde etkilenmiştir.

Şekil 4.1. Haliç'ten Eski Bir Görüntü

(Silahtarağa Elektrik Santrali 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

Cumhuriyet döneminde 1945’li yıllarda başlayan göç sonucunda kentin fiziksel yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde açık ekonomiye geçiş hızlandırılmış ve özel sektör yatırımlarının harekete geçmesiyle İstanbul büyük oranda nüfus çekim merkezi haline gelmiştir. 1970’li yıllarda Organize Sanayi, önceki sanayi alanlarının yoğunlaşması ve uzantıları şeklinde devam etmiş, mevcut işyerleri yenileme ve yükselme yoluyla yoğunluğunu artırmıştır. Bu durum başta Tarihi Yarımada olmak üzere eski kent dokusunun yaşadığı alanlardaki tarihi ve kültürel kimliği oldukça tahrip etmiştir. 1937’den önce Prost tarafından yapılan imar planında, tarihsel merkezlerin korunması için kalıcı bazı önlemler alınmıştır. Yapılan bu çalışmalara rağmen imar planında sanayinin Haliç’e yerleşmesi, merkezi iş alanlarının Eminönü ve Karaköy’de bırakılması gibi ticaretin ve sanayinin gelişmesini tarihsel merkeze yöneltten kararlar, kentin geleneksel dokusunun giderek baskı altında kalarak bozulmasına neden olmuştur.(Haliç Master Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001)

Haliç, sanayileşme çabaları ile maruz kaldığı fiziksel ve sosyal dönüşüm sonucu, sahip olduğu nitelikleri ve kimliğini hızla yitirmeye başlamıştır. Sanayi, bu dönemde Avrupa'dakine benzer gelişme eğilimi göstermesine rağmen, İstanbul'da özellikle Haliç kıyılarında yer seçmiş ve fiziki mekanda dönüşümlere yol açarak kentin geleneksel görünümünde önemli ölçüde değişikliklere neden olmuştur. Saray mensuplarının kıyıları süsleyen köşklere, yalıları, bahçeleri, giderek terk edilmiş ve yerlerine fabrikalar yapılmıştır. Böylece sanayinin denetimsiz büyümesi, 20. yüzyılın başında Haliç silüetinde önemli değişikliklere neden olmuştur. (Haliç Master Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001)

Sanayi kuruluşlarının Haliç çevresinde yer seçiminde deniz ve nehir ulaşımı başlıca rol oynamıştır. Dolayısıyla birçok sanayi kuruluşunun Haliç kenarında yer almasının nedeni deniz ulaşımıdır. Zamanla Haliç’te deniz ulaşımı gittikçe gerilemiştir. Bunda kara ulaşımındaki gelişmelerin ve ayrıca Haliç’in giderek dolmakta olmasının büyük rolü vardır.

İstanbul’daki sanayi işletmelerinin kuruluş yerlerini etkileyen faktörler, çeşitli sanayi kollarında değişiklik göstermekle beraber, merkezi iş alanına yakınlık ile geniş arazi

imkanları etkili olmaktadır. İstanbul şehrinde kuruluş yer seçini etkileyen faktörler zaman içinde değişikliğe uğramışlardır.

Haliç bu açıdan sanayide kuruluş yeri seçimini etkileyen faktörlerin zamanla değişimine iyi bir örnektir. Haliç'e sanayiye çeken ilk önemli faktör nakliye kolaylığıdır. Hammaddenin denizyoluyla kolaylıkla taşınması ve gerekli su ihtiyacının sağlanması nedeniyle Haliç kıyıları tercih edilmiştir. (Tümertekin, 2007)

Sanayi tesislerinin yer seçim tercihleri Haliç'teki ve Haliç'e yönelen mahallelerdeki sakinlerin yaşamlarını da etkilemiştir. Bu durum prestij konut alanlarının Haliçten Beyoğlu, Boğaziçi ve Kadıköy'e kaymasına neden olmuştur. Ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle beraber her topluluktan zenginleşen kesim, geleneksel yerleşim alanlarından yeni konut alanlarına doğru yer değiştirmişlerdir.

Kentin yaşamakta olduğu ekonomik ve fiziksel çöküşün önüne geçebilmek ve kenti yeniden gelişme çizgisine çekebilmek için 'üretim arttırılması çabası' yönünde politikalar geliştirilmiştir. Bununla beraber ilk yıllarda sanayileşme atılımlarında, bir taraftan devletçi politikalar izlenirken diğer taraftan özel yatırımları özendirilen politikalar benimsenmiştir. 1923-1929 yıllarında İstanbul'da, devlet adına işletme hakkına sahip özel şirketler sanayi altyapısı için gerekli sermaye birikimi sağlayacak bir takım yatırımlarda bulunmuşlardır. 1927 yılında çıkarılan Sanayi Teşvik Kanunu ile özel sektörün desteklenmesi sağlanmış, bu yolla kalkınmaya ivme kazandırılması konusunda yasal altyapı da o yıllarda hazırlanmıştır.

1929 dünya ekonomik bunalımı, İstanbul'daki cılız sanayi altyapısını olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Dünya ekonomik bunalımı ve II. Dünya Savaşı'nın gelişmeyi sınırlandıran etkilerine rağmen sanayileşme çabalarının özendirilmesi, kentin biçimlenmesinde etkili olmuştur. Bununla beraber sınırlı da olsa mekansal ve sosyal dönüşümler izlenmeye başlanmıştır. (Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001)

Cumhuriyet'ten sonra yapılan planların Haliç'in bugünkü görünümü ve yapısına olumlu ve olumsuz katkıları olmuştur. Günümüzdeki Haliç görünümü yapılan plan ve uygulamalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

4.2. PLANLARIN VE ÇEŞİTLİ MÜDAHALELERİN HALİÇ'E ETKİSİ

Bu bölümde planlar ve plan dışı müdahalelerin Haliç'e etkileri dönemlere ayrılarak incelenmiştir.

4.2.1. Prost Planı (1937)

Suriçi'nde önceki dönemin merkezi iş alanı olarak Çarşıkapı-Sirkeci-Eminönü bölgesi aynı işlevini sürdürürken, prestij ticaret alanları ise bu kısımdan ve Galata-Karaköy bölgesinden İstiklal Caddesi'ne kaymaya başlamıştır. Osmanlı döneminde başlayan ve Prost Planı ile Haliç'in içlerine doğru çekilen sanayi tesislerinin yer seçimi kararları, gerek prestij konut alanlarının gerekse prestij ticaret bölgesinin Tarihi Yarımada'dan ve Haliç'ten kaçışın, buna bağlı olarak da bu alanlardaki köhneme ve çöküşün temel nedenini oluşturmaktadır.

Prost Planı'nda, sağlıklı ve çağdaş bir kent yaratmak amacıyla sanayi kuruluşlarının çevreye zararlı etkilerini denetlemek ve imar planlarına yardımcı olmak üzere sanayinin yer seçimi ile ilgili olarak getirilen düzenlemelere gidilmiştir. Sanayi kuruluşları ulaşım altyapısı ve arazi olanakları açısından uygun görülen her konumda yer seçmiştir.

Merkezi iş alanı ile ilgili öneriler: iş bölgesinin bazı düzenlemeler yapılarak yerinde kalması, Haliç kıyısında, Galata ile Unkapanı köprüleri arasında, gıda satış alanları, haller ve balıkhanenin de buldukları yerde gelişmesi.

Sanayi alanları ile ilgili öneriler: sanayinin Haliç'te toplanması, Boğaziçi'ndeki sanayi ve depoların kaldırılarak Haliç ve Yenikapı Limanı çevresine getirilmesi.

Yol sistemi ile ilgili öneriler: kentiçi ulaşımın kara taşıtları ağırlıklı olması kabulünden hareketle önceki dönemde başlayan Haliç'in Suriçi ve Beyoğlu yakaları bağlantısının Atatürk Köprüsü (1939) ile güçlendirilmesi, Unkapanı-Yenikapı arasında Atatürk Bulvarı'nın açılması, Haliç'in iki sahilinin bir sanayi yolu sarılması, Haliç'in etrafını saran sanayinin Atatürk Köprüsü ve Unkapanı üzerinden Atatürk Bulvarı ile Yenikapı Limanı'na bağlanması, bu yolun Haliç'in güneyinde Unkapanı ve Galata köprüleri

arasında devam ederek hallerin ve balıkhanenin Eminönü Meydanı ile ilişkisinin kurulması mevcut yolların toplu ulaşımaya olanak verecek biçimde düzenlenmesi.

4.2.2. 1950-1960 Dönemi

1950'li yıllar İstanbul kenti için bir dönemdir. Artan sanayileşme ile birlikte o zamana kadar görülmemiş bir kentleşme olgusunun ve hızlı kentleşmenin yarattığı sorunların yaşandığı bir dönemdir. Yeni bir İstanbul imgesinin oluşturulması yönünde, Menderes operasyonu modernleşmenin ve modern kentin imgesi olarak yol ve otomobil kenti kabulünden hareket etmiştir. Bu yönüyle ulaşım ağırlıklıdır. 1956 yılında çıkarılan 6830 sayılı İstimlak Kanunu hükümleri çerçevesinde, geleneksel dokuda geniş çaplı yıkımlarla geniş bulvarların açılması şeklinde tezahür eden bu uygulamalar gelişmeyi yönlendirici değil engelleyici bir unsur olarak görülmüştür.

Bu operasyon ile temelde İstanbul'un su yolu ile ayrılan Suriçi, Beyoğlu ve Anadolu yakalarının bağlantılarının hızlı ve rahat bir şekilde sağlanması, trafiğin düğüm noktası olan meydanların ve bu meydanlara açılan caddelerin genişletilmesi, kıyılardan başlayarak alternatif trafik yolları geçirilmesi, yoldan denize pencereler açılması öngörülmüştür. Galata'daki liman Perşembe Pazarı'ndaki toptan ticareti destekleyecek biçimde ticaret limanına dönüştürülmüş, Prost Planı'nın öngörülerin aksine Haydarpaşa Limanı genişletilmiş, bu uygulamalar Haliç sanayi alanlarının konumunu pekiştirmiştir. Haliç'te yoğunlaşan sanayi alanlarına bağlı olarak. Haliç ve çevresinde gecekondular ve plansız yapılaşma ile birlikte tarihi alanlar çöküntü mekanlarına dönüşmeye başlamıştır.

4.2.3. Piccinato Planı

Menderes dönemi imar uygulamaları nedeniyle yoğunlaşan eleştiriler İstanbul için yeni bir plan arayışını başlatmıştır. 1958 yılında çalışmaya başlayan Piccinato'nun önerileri;

- İstanbul kenti ile ilgili çözümün çevre ve bölge ölçeklerini içeren bir mekansal örgütlenmede aranması,
- 'radial-concentric' kent modeli yerine sanayinin ve konut alanlarının desantralizasyonuna dayalı açık ve doğrusal gelişen bir kent sistemi kurgulanması» bağlı olarak yerleşik alanda yoğunluğun düşürülmesi,

- İstanbul'un bir üretim kenti değil, ticaret ve yönetim merkezi olması,
- Bu doğrultuda sanayinin ülkenin iç pazarı yönünde İstanbul'un doğusuna doğru desantralize edilmesi, İzmit, Gemlik ve Bandırma'nın yeni sanayi kentleri olması,
- Haliç kıyılarındaki sanayinin temizlenmesi, Topkapı ve Rami'de kurulan sanayiye hizmet edecek bir limanın Kazlıçeşme-Bakırköy arasında kurulması,
- Önerilen kent şemasını desteklemek üzere bir ulaşım sistemi kurulması, bu doğrultuda Haliç'e üçüncü bir köprü, Boğazda Ortaköy-Beylerbeyi arasına bir köprü yapılması, köprülerin mevcut doku ile bağlantılı ve çevre yolların gezi yolu olarak düzenlenmesi,
- Kağıthane'de büyük bir hayvanat bahçesi yapılması, Suriçi ve sur dışındaki yeşil alanların Marmara ve Haliç kıyılarındaki yeşil alanlarla bağlantısının sağlanması,
- İstanbul'un turizm potansiyelinin korunması ve özendirilmesi, tarihi eserlerin korunması, sahillerin yanlış kullanımının önlenmesi.

20. yüzyılın başında yoğunlaşmaya başlayan ve sonraki dönemlerde giderek ölçeği büyüyen Haliç'teki sanayi alanlarının desantralizasyonu için çözüm yolları aranırken, Haliç dışında Alibeyköy, Rami-Topçular, Topkapı-Sağmalcılar, Sefaköy, Kazlıçeşme-Zeytinburnu İstanbul yakasında gelişen ve yoğunlaşan alternatif sanayi alanları ortaya çıkmıştır. Kentin bir başka sanayi aksı ise Beyoğlu yakasında Kağıthane-Bomonti-Levent-Esentepe bölgesidir.

4.2.4. Planlı Kalkınma Dönemi

1975 sonrası kalkınma planları ile sanayinin planlı desantralizasyonu ile birlikte, kıyıların potansiyelinden yararlanmak amacıyla kıyı yerleşmelerinde turizmin özendirilmesi öne çıkarılmıştır.

Planlı dönemde, önceki dönemlere ait planlamaya dayanmayan imar uygulamalarının yarattığı sorunların üstesinden gelmek üzere, bölge planları, nazım planlar ve uygulama planlarına dayalı geniş ölçekli kademeli bir planlama anlayışı egemen kılınmış, ayrıca bu politikayı destekleyen yeni yönetim ve örgütlenme modeli oluşturulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı, İmar ve İskan Bakanlığı, Bölge Planlama Dairesi, giderek İller

Bankasının finansmanı ile Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (1966) bu doğrultuda kurulmuştur.

Marmara Bölge Planlama Bürosu, Piccinato'nun önerileri doğrultusunda, kıyı şeridindeki yoğun yapılaşma baskısını azaltmak için doğrusal bir kentiçi gelişme aksı önermiştir. Bu doğrultuda hızlı deniz ulaşımının geliştirilmesini, metropoliten işlevlerin üst bir yönetim organı eliyle bölgeye yayılmasını, desantralizasyonun üniversiteler, bazı yönetim işlevleri, organize sanayi bölgeleri, haller ve benzeri kurumlar vasıtasıyla gerçekleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. İkinci derece yönetici merkezlerin geliştirilmesi ile bazı merkezi iş alanı işlevlerinin desantralize edilmesi, dış kesimlerde yeni nüfus yığılmaları ile merkezin nüfus baskısından kurtarılması istenmiştir.

4.2.5. 1984-89 Dönemi (Plana Dayanmayan Operasyonlar)

1982 yılında çıkarılan 2805 sayılı İmar Affı Yasası, bu dönemdeki gelişmeleri etkileyen ve biçimlendiren önemli bir yasal değişikliktir. Yerel yönetimleri kaynak ve yetki yönünden güçlendiren düzenlemeler 1984 yılında iki kademeli bir metropoliten yönetim modelini içeren 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası'nın yürürlüğe girmesi ve 1985 yılında 3194 sayılı imar Yasası ile belediyeler plan yaptırma ve onama yetkisine kavuşmaları da aynı paralelde gelişmelerdir. Bu yeni düzenlemeler ve bunlara dayalı uygulamalar sırasında İstanbul kültür turizmi kimliğinden Ortadoğu'nun finans merkezi olmaya kadar uzanan geniş bir arayış sırasında kimlik bunalımına düşmüş, bu dünya kentine kimliğini kazandıran önemli değerler hızla yitirmeye başlamıştır.

1985 yılında Bedrettin Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olmasıyla başlayan Haliç ve çevresini de derinden etkileyen sanayi ile birlikte merkezi iş alanının (MİA) desantralizasyonu sürecinde gerçekleşen yıkımlar, önemli tartışmalara yol açmıştır. İki noktada odaklanan bu tartışmaların ilki bu operasyonların bir plana dayandırılmaması, ikincisi ise Haliç'in kimliği ile özdeşleşen bazı binaların da yıkılmasıdır.

Sanayinin desantralizasyonu ile başlayan süreçten özellikle kentin çeperinde yer alan nitelikli tarımsal alanlar, orman alanları ve giderek su havzaları da olumsuz biçimde etkilenmiştir. Diğer taraftan altyapıdan yoksun, niteliksiz, kaçak konut alanları ve çalışma alanlarını içeren yerleşmeler de hızla gelişmeye başlamıştır.

Bu olumsuz gelişmelerin en önemli nedenlerinden biri, 30 yıl öncesinde Menderes Operasyonu sırasında düşülen yanlışın tekrarlanmasıdır. Bu uygulama sırasında ortaya çıkan olumsuzlukların nedeni, üst ölçekte İstanbul Metropolitan Alanıyla ilişkilerin kurulduğu, mülkiyet, uygulama, mevzuat yönünden hazırlıkların yapıldığı, yöre sakinlerinin katılımının sağlandığı bütünsel bir planlama yaklaşımının olmamasıdır. (Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001)

Dalan operasyonlarının en temel amacı, sanayinin ve ona bağlı kirletici tüm unsurların Haliç'ten çıkarılması ve fiziksel açıdan çöküntü süreci içine girmiş olan yapıların yıkılarak bölgenin temizlenmesi, böylece Haliç'in yeşil bir kuşakla çevrili temiz bir koya dönüştürülmesi olmuştur.

Dalan operasyonları, Haliç'in bugünkü kimliğinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Özellikle kıyı alanlarının ve işlevsel kullanımların değişimi, Haliç'in bir sanayi alanından rekreasyon ve konut alanına dönüşmesini sağlamıştır. (Erden, 2003)

Bu operasyonlarla Haliç bir yönü ile kirlilikten ve salaş kaçak yapılardan kurtulmuş ancak kentin tarihi belleği olan ve belli bir mimari karaktere sahip hal binası, fener evleri ve benzeri pek çok bina yıkılarak tarihsel ve kültürel sürekliliği kesintiye uğratmıştır.

Feshane, dokuma üretimiyle uzun yıllar yalnız İstanbul'un değil, Türkiye'nin ihtiyaçlarını karşılamış ama iplik, boyama ve diğer atıklarla Haliç'i kirletmiştir. Silaharağa Elektrik Santrali, yine İstanbul'un tüm elektrik enerjisini üretmiş ama termik santral olduğundan yakıt olarak kömür kullanmış ve atıklar hem havayı hem de suyu kirletmiştir. Sütlüce Mezbahası ise yine insanların protein gibi önemli bir gıdasını karşılamış ama atıklarıyla yıllarca Haliç'i kirletmiştir.

Karakteristik mimarisiyle, verdiği hizmetlerle yararlı ama atıklarıyla da zararlı olan bu binaların bundan böyle köhneleşen Haliç'in kurtarılmasında, yeniden işlevlendirilmeleri ile öncelikli görevler üstlenebileceği fikri 1987-1988 yıllarında ortaya çıkmıştır. Feshane'nin Sanayi ve Teknoloji Müzesi, Silaharağa Elektrik Santrali'nin su sporları ve yiyecek-içecek merkezi, Sütlüce Mezbaha'sının ise uluslararası etkinliklere de olanak verebilecek çok amaçlı kültür ve sanat merkezi olarak isimlendirilmesi ve çevre düzenlemeleriyle restore edilmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır.

Bu üç bina daha önce yıkılan tarihi yapılar gibi yıkılacak binalar arasında yer almıştır, ancak verilecek yeni işlevler ile Haliç'in kurtarılmasında ve iyileştirilmesinde görev alabilecekleri doğrultusunda alınan karar ile yıkımdan kurtarılabilmişlerdir. Bugün özgün nitelikleri ile Haliç'te kültürel ve sosyal dönüşümü sağlayacak öğeler olarak korunmaları ve yaşatılmaları amaçlanmaktadır. (Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001)

Haliç'teki tüm projelerin entegrasyonunun kurulabilmesi için "Haliç Master Planı ve Raporu" (2001) hazırlanmış, Haliç'in eski kimliğine kavuşturulmasında bütünsellik ilkesi göz önünde bulundurulmuştur.

4.3. HALIÇ KIYILARI MASTER PLANI (2001) VE DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Türkiye'de dönüşüm sürecini en hızlı ve yoğun yaşayan kent; İstanbul'dur. Ekonomik dönüşümlerin neden olduğu mekansal yer değiştirmeler, kırdan kente, yoğun olarak yaşanan göç, fiziksel eskime gibi etkenler İstanbul kentinin bazı bölgelerinde köhneme olgusunun yaşanmasına yol açmıştır. (Akalin, 2003)

İstanbul'un geleneksel kimliğinin sürdürülmesi ve sahip olduğu fiziksel çevre değerlerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması dünya ölçeğinde önem taşımaktadır. Bu durum dikkate alınarak Haliç'e bakıldığında, Haliç'te kentsel kimliğin giderek yok olması sorunu önem taşımaktadır.

Bölge sahip olduğu tarihi ve arkeolojik kalıntılar ve değerler nedeniyle turizm merkezi niteliğindedir. Haliç, merkezi konumda yer alması, ulaşım kolaylıkları, tarihten gelen altyapı ve merkezi fonksiyonların burada yoğunluk kazanmış olması nedeniyle İstanbul için önemi halen tartışılmayacak bir merkezdir. Gerek anıtsal yapıları, gerekse kentsel dokuları ve farklı mimari özellikleri ile korunması gerekli bir bölgedir. Buna rağmen geçmişten beri Haliç'in dönüşümü ve yenilenmesi üzerine yapılan, bütünsellik gütmeyen projeler Haliç'in kimliğinin yok olma eğilimini doğurmuştur. Bu durum ise Haliç'in sahip olduğu kültürel ve doğal değerleri açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle Haliç'in kimliğini oluşturan unsurların devamlılığını sağlayacak bütüncül stratejilere ihtiyaç vardır. (Yüçetürk, 2000)

"Haliç, İstanbul'un mekansal, sosyal ve ekonomik değişimi içinde yönetimlerin ve özel girişimcilerin sürekli ilgi odağı olmuştur. Coğrafi konumu, korunaklı bir liman oluşu, üst

üste birçok dönemin izlerini taşıyor olması, sahip olduğu kültürel ve etnik çeşitlilik ilgi odağı olmasının nedenlerini oluşturmaktadır. Ayrıca İstanbul kentinin merkezinde yer alıyor olması ve Galata ile Tarihi Yarımada gibi iki önemli tarihi merkezi birbirine bağlar konumda olması Haliç'in stratejik önemini artırmaktadır.” (Erden ve Firidin, 2003)

Son dönemde Haliç'te, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin öncülüğünde Haliç'e kıyısı bulunan ilçe belediyelerinin (Beyoğlu, Eyüp, Eminönü, Fatih, Kağıthane) katılımıyla “Haliç Belediyeler Birliği'nin kurulmuştur. Bu birliğin amacı; Haliç ve çevresinin yeniden doğal, tarihi ve kültürel misyonuna kavuşmasını sağlamaktır. Birlik çalışmalarında, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve koruma kurulları ile işbirliği yapmaktadır. Birliğin faaliyetlerine bakıldığında Haliç'in bir bütün olarak ele alınması konusunda önemli bir oluşum olduğu düşünülebilir.

Haliç'te bugün uygulanan ve uygulanması planlanan projeleri kentsel yenileşme ve dönüşüm açısından değerlendirebilmek için önce İstanbul'un tarihsel gelişimi içinde Haliç'in yeri, değişimi ve dönüşümünü anlamak gereklidir.

Haliç projelerinin entegrasyonuna yönelik master plan uygulamaları ile tarihi, kültürel değerlerin korunması ve Koruma İmar Planlarına altlık oluşturacak hizmetlerin tamamlanması hedeflenmiştir.

Haliç 1/5000 Master Planı'nın amacı:

2003 yılına kadar olan süreçte Haliç'in evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal özdeğerlerine sahip çıkarak; tarihi-kültürel kimliği ile özdeş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir kültür limanı statüsü kazandırmak üzere; kent kalkınması ile uyumlu büyümesi ve gelişmesi sağlanırken, bölgesel fırsatları iyi kullanan ve bu yapılaşmada tarih, kültür, sanat ve hizmet ağırlıklı bir kıyı olarak koruma ve gelişme dengesinin kurulmasıdır.

Planın hedef ve politikaları:

Hedef 1: Haliç'in evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal özdeğerlerine sahip çıkılarak, tarihi-kültürel kimliği ile özdeşleşen bir statüye kavuşturulması

Politikalar:

- Geleneksel kent dokusunun, mutlak surette bölgesel gelişme dinamiklerinin baskısından kurtarılması ve bu alanların sanayi, imalat, depolama gibi bu mekanlara zarar veren fonksiyonlardan arındırılması.
- Bölge bütününde, uluslararası düzeyde spor, kültür, ticaret, hizmetler vb. arazi kullanım kararlarının tespiti.
- Kültürel ve sosyal faaliyetlere ilişkin fonksiyonların, yeterli ve kaliteli hale getirilerek dengelenmesi.
- Bölgesel sosyal ve teknik altyapının kalite ve standartlarının yükseltilerek düzenlenmesi.
- Uluslararası düzeyde konferans, kongre, sanat, kültür merkezi, eğlence ve sergi mekanlarına yönelik projeler geliştirilmesi, müzeler ve arşivlerin oluşturulması.

Hedef 2: Haliç'in bölgesel fırsatları iyi kullanan bir merkez olması.

Politikalar:

- Kentsel fonksiyonların dengeli dağılımı sağlanarak, ihtisaslaşmanın teşvik edilmesi.
- Turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve turizm payının kent ekonomisindeki oranının artırılması.
- Bölgede doğal yapı, tarihi kültürel doku, çevre, turizm ve rekreasyon işleri açısından da yönetim, organizasyon bütünlüğü ile denetimin sağlanması.
- Turizm, rekreasyon vb. kullanım alanlarında donatı ve ulaşım sisteminin standart ve kalitesinin geliştirilmesi.

Hedef 3: Haliç'in bölge kalkınması ile sosyal, ekonomik, kültürel açılardan uyumlu büyüme ve gelişmenin sağlanması, etkinliğinin artırılması ve kent içinde hak edilen yerin alınması.

Politikalar:

- Dengeli fonksiyonlar dağılımının sağlanması.
- Ulaşım ve haberleşme imkanlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli organizasyonun sağlanması.
- Toplu taşıma sistemlerine entegrasyonun sağlanarak, bölgeye ulaşımın kolaylaştırılması ve maliyetin düşürülmesi.

Hedef 4: Haliç Master Planı'nın yaşam kalitesini yükseltmek yönünde stratejiler ortaya koyması, öngörülen dönem ve yapı içinde gerekli mekansal düzenlemeleri yapması, bu hedefe yönelik altyapı yatırımları için yatırımcı kuruluşlara yol göstermesi için gerekli kurumsal idari, mali vb. önerilerin geliştirilmesi.

Politikalar:

- İmar ile ilgili yasal düzenlemelerin birbirine uyumlu hale getirilerek sosyal ve teknik donatı standartlarının nitelik ve niceliklerinin bölgenin gerçekleri, şehircilik ilkeleri ve bilimsel çalışmalar doğrultusunda yeniden ele alınarak düzenlenmesi.
- 1/5000 ölçekli Koruma İmar Planı ve 1/500, 1/200 ölçekli Kentsel Tasarım Projelerinin hızla üretilmesi.

Hedef 5: Bölge gelişme akslarının eski yerleşim merkezi üzerindeki baskısının azaltılması, mevcut şehirsal doku alanlarının öncelikle düzenlenmesi ve iyileştirilmesi.

Hedef 6: Bölge ile ilgili kent ve ülke ölçeğinde belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik hızlandırılması gereken eylem planlarının oluşturulması.

Hedef 7: Ulusal ve uluslararası spor, sanat rekreasyon ve yeni mesire alanlarının artırılması ve bütün organizasyonların teşvik edilerek sosyal donatı standartlarının yükseltilmesi.

Hedef 8: Ulaşım hizmetlerinin kolaylaştırılması yönünde çözümlerin üretilmesi ve bölge bütününde otopark kullanım alanlarının artırılması.

Hedef 9: Bölgesel altyapı şebeke sistemlerinin bir organizasyon içinde yenilenmesinin sağlanması, yatırımların etkin ve verimli olması için kurumlar arası koordinasyonun kurulması.

Planlama genel ilkeleri:

- Haliç kıyılarını oluşturan kentsel bütünün gelişmesinde bölgesel, ülkesel denge ve uluslararası ilişkiler rolü öncelikli olmalıdır.
- Yüksek yoğunluklu kentsel alanlarda, nüfus desantralizasyonunu sağlayacak yönde alt merkezlerin gelişimi desteklenmelidir.
- Düzensiz gelişen alanlarda kent bütünü ile ilişkili yeniden yapılanma ve sıhhileştirme yapılmıştır.
- Çöküntü bölgelerinde sıhhileştirme ve koruma programları planlanmalı, sıhhileştirme plan ve uygulama programları geliştirilmelidir.
- Bölge bütününde lineer gelişmeyi destekleyen, ulaşım ve altyapı esası benimsenmelidir.
- Bölgenin karma sit alanları olarak tespiti yapılmalı, özel statüsü ve rolü belirlenmelidir.
- Tarihi Yarımada'nın tarihi ve doğal yapısı korunmalı, bu alanda M.İ.A.'nın alansal gelişimi önlenerek, tarihi ticaret ve turizm merkezi olarak gelişimi sağlanmalıdır. Sur dışında ise, mevcut M.İ.A.'nın yükünü azaltabilecek ve uluslararası karar ve yönetim merkezi olabilecek yeni bir M.İ.A. planlanmalıdır.
- Bölgesel ulaşım sistemi olarak toplu taşıma sistemi öne çıkarılmalı, bu sistem karayolu, raylı sistem ve denizyolu sistemleri ile entegre olmalıdır.
- Bölge bütününde master planın istikrarlı bir şekilde uygulanması için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının koordinasyonunun sağlanması gereklidir. Ayrıca planın uygulanabilirliğine aykırı yasa ve yönetmeliklerin yeniden elden geçirilerek, düzenlenmesi gereklidir.

Planın amaç hedef ve ilkelerinden hareketle belirlenen eylem alanları;

- Feshane Uluslararası Meslek Fuarları Merkezi
- Eyüp Piyer Loti Bölgesinin Tarihi Mezarlık Alanı ve Çevre Düzenlemesi Projesi
- Rahmi Koç Sanayi Müzesi (Hasköy Tersanesi)
- Sütlüce Kongre ve Kültür Etkinlikleri Merkezi Projesi
- Miniaturk
- Unkapanı-Galata Köprüsü Arası Haliç Kıyıları Kentsel Tasarım Projesi
- Sa'dabad Mesire Alanı Koruma ve Geliştirme Projesi
- Eyüp Merkezi Rehabilitasyon Projesi
- Fener-Balat Semtlerinin Rehabilitasyon Projesi
- Ayvansaray Kentsel Sit Alanı Koruma Projesi
- Kuzey Haliç Yeşil Kuşak Projesi
- Haliç Tersanesi Yeni Kullanım Projesi
- Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Projesi

Bu projeler bir bütün olarak İstanbul kentinin üst ölçek vizyon ve hedefleri ile entegrasyonu, daha alt ölçekte Haliç'in kültür havzası olma vizyonu ile uygunluğu ve tüm üst ölçek kararların hayata geçirilmesinde bütünsellik ilkesini göz önünde bulundurmaları ile değerlendirilmektedir.

Bu tezde, Haliç'te bulunan Eski Silahtarağa Elektrik Santrali'nin santralistanbul'a dönüşmesi projesi kültür endüstrisi-kentsel mekan ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmekte olup, santralistanbul projesini, içinde bulunduğu Haliç Kültür Havza bütününe bir parçası olarak görmek ve Haliç'te genel eğilim olarak sanayi yapısından kültür yapısına dönüşen diğer projeler ile birlikte düşünmek gerekmektedir. Bu doğrultuda, Haliç Master Plan Raporunda da yer alan ve sanayi işlevinden kültür işlevine dönüşen yapılarla ilgili projeler aşağıdaki bölümde incelenmiştir.

4.3.1. Sanayi İşlevinden Kültür İşlevine Dönüşen Projeler

Haliç Master Plan Raporu'nda Endüstri Arkeolojisi nesnesi olarak nitelendirilecek alanlar için üretilen projeler olarak; Feshane Uluslar arası Meslek Fuarları Merkezi, Sütlüce Kongre ve Kültür Merkezi, Rahmi M. Koç Sanayi Müzesi, Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası ve Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Projeleri incelenmiştir.

4.3.1.1. Feshane Uluslararası Meslek Fuarları Merkezi

Şekil 4.2. Feshane'nin Yukarıdan Görünümü

Feshane, 1835 yılında İstanbul'un Eyüp ilçesinin Defterdar semtinde Osmanlı'nın önemli sanayi ürünleri olan çuha ve feshin temini için kurulmuş, yapı üretimi özelliğiyle de türünün ilk örneği olan tekstil fabrikasıdır.

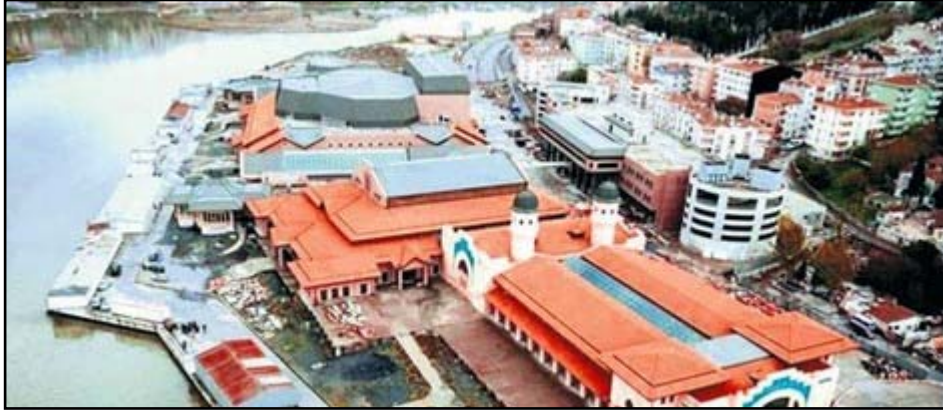
Feshane binası 1894-1916 yılları arasında tadilat görmüş ve genişletilerek yenilenmiştir. 1917'lere kadar Levazımat-ı Umumiye-i Askeriye İdaresi'nde hizmet vermiş ve Türkiye'deki dokuma sanayinin en büyük kuruluşu haline gelmiştir. 1925'te askeri idareden Sanayi ve Maadin Bankası'na devredilen Feshane, bankanın kurduğu Feshane Mensucat TAŞ tarafından işletilmeye başlanmıştır. 1933 yılını takip eden 20 yıl fabrikanın gelişmesinin arttığı yıllardır. Bu sürecin Eyüp ilçesinin gelişmesine de katkısı olmuştur. 1937'de Sümerbank'a devredilen Feshane'nin adı Sümerbank Defterdar Yünlü Sanayi Müessesesi olmuştur.

Feshane, 1998 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Haliç düzenlemesi kapsamında yıktırılmak üzere boşaltılmıştır. Daha sonra yine Belediye tarafından müze ve sanat merkezi olma işlevi ile restorasyon çalışmalarının başlatılmasıyla kurtarılabilmektedir.

Elde edilen tüm bilgiler raporlanmış, bu raporlar uygulama esasları ve fonksiyon şemaları kararlarının verilmesinde altyapıyı oluşturmuştur. Bu kaynaklardan Feshane ile ilgili edinilen bilgiler, özellikle yapının kullanım dönüşümünü geçmişten günümüze taşıyan kronolojik tarihçesinin oluşmasına ve gelecekteki işlevsel dönüşümü kararlarının verilmesine ışık tutmuştur. Bu çalışmalara belli bir ölçekte anket araştırmaları da eklenerek dönüşüm kararları geliştirilmiştir.

Bugün Feshane binası, mekan sergi, fuar, konser, müzayede, kongre ve çeşitli davetler gibi çeşitli işlevlere ev sahipliği yapmaktadır.

4.3.1.2. Sütlüce Kongre Ve Kültür Merkezi

Şekil 4.3. Sütlüce Kongre ve Kültür Merkezi

Sütlüce Mezbahası, Haliç'in Beyoğlu kıyısında, Eyüp Sultan Külliyesi karşısına gelen kesiminde bulunmaktadır. 1985'lere kadar şehrin en büyük et kesim yeri olan Sütlüce Mezbahanesi, Haliç'i en çok kirleten binalar arasında yer almıştır. O tarihten itibaren bir süre sadece et dağıtım merkezi olarak kullanılmıştır. 1984-89, Bedrettin Dalan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde Haliç projeleri kapsamında kültür merkezine dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Bu amaçla üç ayrı proje hazırlanmış fakat bunlardan hiç biri uygulanmamıştır. 1994 yılından itibaren ise, tekrar ele alınan

Haliç projeleri'nden biri olan Sütlüce Mezbahanesi'nin kültür merkezine dönüştürülmesi projelerine başlanmıştır. Halen inşaatı devam eden Sütlüce Kültür ve Kongre Merkezi projesi ile Sütlüce Mezbahası, sinema, tiyatro, konser, kongre ve sergi gibi salonların bir arada bulunduğu, Avrupa'nın en büyük kültür ve sanat merkezi haline dönüştürülmektedir. (Irmak, 2003)

Sütlüce'de 1923'te hizmete açılan Mezbahane ile eklentilerinin yenileme ve yeniden kurma yöntemiyle restorasyonu gerçekleştirilmek üzere ilk defa 1989 yılında projelendirilmiş, dokuz yıl sonra yeniden güncelleştirilerek gerekli revizyonlar yapılmıştır. Sütlüce Mezbahası, yeni proje sayesinde, verilecek en uygun işlevlerle Haliç'i kurtaran binalar arasında yer alacağı düşünülmektedir. (Eruzun, 2001)

Sütlüce Kongre ve Kültür Merkezi projesi ile;

- Haliç'i kirleten, ama buna karşın mimari biçimlenişleriyle kimlik kazandıran sanayi yapılarının, yeni işlevler yüklenerek restore edilmeleri ve işlevlerin gerektirdiği düzenlemelerin yapılması sayesinde Haliç'in kurtarılmasını sağlamaları,
- Sütlüce Mezbahası kuleli ana kütle ve çeşitli müstemilatlardan oluşan bir komplekstir. Bu bina kompleksinin restorasyon ile kazanacağı yeni kimlik uluslararası kültür, sanat ve kongre etkinliklerinin sürdürülebileceği yeni işlevlendirme ile Haliç'in kurtarılmasına önemli görev üstlenebilmesi,
- Son yıllarda İstanbul'da uluslararası etkinlikler oldukça yoğunlaşmıştır. Projenin tasarlandığı yıllarda, sinema, müzik ve benzeri uluslararası festival etkinlikleri yapılmasına rağmen, tesis yetersizliği yüzünden yeterince hizmet sunulamamıştır. Bu nedenle, böylesine kapsamlı bir kültür ve kongre merkezi ile bu ihtiyaçlara karşılık vermesi hedeflenmektedir. (Eruzun, 2001)

İstanbulmap'de Sütlüce; soylulaştırma, spekülasyona açma, tarihi dokuyu yok etme alanı olarak gösterilmiş

4.3.1.3. Rahmi M. Koç Sanayi Müzesi

Şekil 4.4. Rahmi M. Koç Müzesi
(www.rmk-museum.org.tr)

Rahmi M. Koç Müzesi, İstanbul Beyoğlu ilçesinin Hasköy semtinde Piri Paşa Mahallesi'nde yer alan Lengerhane binasının restorasyonu yapılarak, 15 Aralık 1994 tarihinde hizmete girmiştir. Mevcut sergileme alanlarının müze koleksiyonuna yetersiz kalması nedeniyle, Haliç kıyısındaki Hasköy Tersanesi de 20 Kasım 1990 tarihinde, satın alınarak restore edilmiş, 10 Temmuz 2001'de ziyarete açılmıştır.

Lengerhanenin yapım tarihi hakkında kesin bilgiler mevcut olmamakla birlikte, III. Ahmet döneminde (1703-1730) inşa edilen yapının, Osmanlı donanmasına dökümhane olarak hizmet verdiği bilinmektedir. Osmanlılarda gemiyi denize sabitlemek için suya atılan zincir ve ucundaki çapaya "lenger", bunların yapıldığı yere de "lengerhane" denilmektedir.

Lengerhane binası, İstanbul I numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları'nı Koruma Kurulu'nca II. sınıf tarihi eser olarak değerlendirilmiştir.

Hasköy Tersanesi, 1861 yılında Şirket-i Hayriye tarafından kendi vapurlarının bakım ve onarımını yapmak amacıyla kurulmuştur. Önceleri atölye düzeyindeki birkaç binadan oluşan bu kuruluş, zamanla eldeki olanaklar oranında genişletilmiştir.

Şirket-i Hayriye, 1945'te Múnakalat Vekaleti (Ulaştırma Bakanlığı) tarafından satın alınınca, bu tersane, Devlet Deniz Yolları ve Limanları Umum Múdürlüđü'ne devredilmiştir. 1952 yılında Denizcilik Bankası'na devredilen kuruluş, Haliç Tersanesi'ne bağlı bir baş mühendislik olarak çalışmıştır. 1954 yılından itibaren Gemi İnşa ve Tamir işletme Múdürlüđü adıyla anılmaya başlanmıştır. 1984 yılında Türkiye Gemi Sanayi A.ř.'ye bağlanan Hasköy Tersanesi birçok şehir hanı vapurunun ve küçük teknenin bakımıyla onarımını ústlenmiřtir. Tersane, 20 Kasım 1996 tarihinde, Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kúltür Vakfı tarafından satın alınmıştır.

Múze fonksiyonları, binaların alan ve yüksekliklerine bağlı olarak sonradan seçilmiştir. Aynı fonksiyonlardaki iki kompleksin restorasyonlarıyla bütünleştirilen 20.250 m²'lik arazi üzerindeki 11.250 m²'lik kapalı alana sahip olan Rahmi M, Koç Müzesi, binaları ve bünyesindeki eserler ile kamunun hizmetine açılmıştır. Amaç, koleksiyondaki eserlerin sergilenmesi yanında eski tarihi binaların da izleyicilere hissettirilmesidir.(Ergin, 2001)

Rahmi M. Koç Müzesi düzenlendiği sergi, konser gibi etkinliklerle Haliç kıyısında yaşayan bir kúltür merkezi haline gelmiştir.

4.1.3.4. Cibali Tütün Ve Sigara Fabrikası

şekil 4.5. Kadir Has Üniversitesi
(www.khas.edu.tr)

Kadir Has Üniversitesi projesi, Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'nın Endüstri Arkeolojisi bağlamında yeniden işlevlendirme çalışmaları sonucu yapının üniversiteye dönüştürülmesi kararı ile ortaya çıkmıştır. Türkiye'de yaşanmaya başlanan özelleştirme süreciyle beraber tasfiye edilen mekanlardan biri Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'dır.

İstanbul'un Unkapanı semtinde bulunmakta olan Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, Reji İdaresi'nin 1925'te devletleştirilmesiyle birlikte Tekel Genel Müdürlüğü kapsamında yakın yıllara kadar hizmet vermiştir. Unkapanı bölgesinde her zaman ticaret ağırlıklı işlevler yer alırken çevresinde konut bölgeleri de bulunmaktadır, ayrıca ana ulaşım akslarına yakın olması avantajını taşımaktadır.

Haliç'in yeniden işlevlendirilmesi sürecinde yapının yeni işlevi "üniversite" olarak belirlenmiştir. Korunması gerekli bir kültür varlığının gelecek kuşaklara aktarılması konusunda ideal çözümün en az müdahaleyle özgün biçimi ve işlevini devam ettirebilmesi olmaktadır. Binanın üniversite olarak kullanılması projesi; yeni işlevi sayesinde kamu yararını sağlaması, diğer taraftan da kompleksin korunmasıyla Haliç'in kültürel ve tarihi sürdürülebilirliğine katkısı amacıyla ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası'nın kentin merkezinde yer alması ve ulaşım olanakları gibi etkiler binanın yeni fonksiyonun belirlenmesinde etkili olmuştur.

İstanbulmap'de Cibali bölgesi; soylulaştırma, spekülasyona açma, kamusal alan kaybı olarak gösterilmiş.

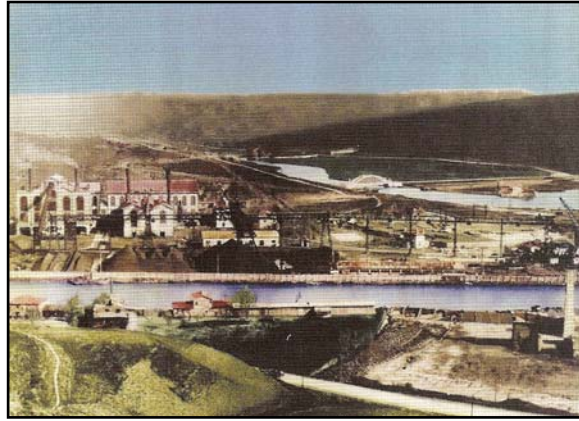
4.1.3.5. Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Projesi

Şekil 4.6. santralistanbul'dan görünüm (Kişisel Arşiv 2008)

İstanbul'un elektrik ihtiyacını karşılamak üzere Alibeyköy ile Kağıthane derelerinin birleşerek Haliç'e döküldüğü alanda 1911 yılında inşaatı başlamış, 1914 yılında faaliyete geçmiştir. Türkiye'nin ilk termik santralidir. 1937 yılında İ.E.T.T. işletmesine bağlanmıştır. Silahtarağa Elektrik Santrali 1970 yılında T.E.K.'e devredilmiş ama makinaların eskimesi yüzünden 1983 yılına kadar üretim yapılabilmiş ve bu tarihten sonra zorunlu olarak kapatılmıştır.

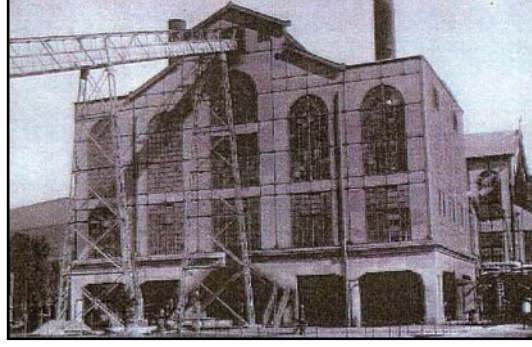
Santralin restorasyonu projesi tarihi kimliğe sahip, kullanılmayan sanayi alanlarının Haliç'in korunması ve yaşatılması amacına yönelik işlevler verilerek korunması projelerinden birisi olmuştur. Haliç Master Plan raporunda santralin, çok amaçlı bir kültür merkezi olarak restore edilmesi ve çevresinde gelişen kültürel projelere entegre olması amaçlanmaktadır. (Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001)

Şekil 4.7. Silahtarağa Elektrik Santrali'nin Eski Görünümü

(Silahtarağa Elektrik Santrali 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

Yaklaşık 20 yıl önce faaliyetini durduran Türkiye'nin ilk termik santrali Silahtarağa, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından müzeye dönüştürülmek üzere İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir(2004). Böylece, özellikle son yıllarda dünyanın diğer birçok ülkesinde sık sık uygulandığı gibi bir endüstri binasının çağdaş sanata ev sahipliği yapabilir hale gelmesi hedeflenmektedir.

Şekil 4.8. Silahtarağa Elektrik Santralı Binası

(Silahtarağa Elektrik Santralı 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

Santralın eski kazan dairesi binalarından birisi içindeki donanımı ile enerji üretiminin öyküsünü anlatan bir 'enerji müzesi' ne dönüştürülmüştür. Bu müzede de Rahmi Koç Sanayi Müzesinde olduğu gibi eski döneme ait makinelerin ziyaretçiye hissettirilmesi ve ziyaretçinin elektrik ile ilgili çeşitli deneyler ile katılımının sağlanması hedeflenmektedir. Eski kazan dairelerinden birisi kütüphane binasına dönüştürülmekte, ayrıca Bilgi Üniversitesinin çeşitli fakültelerinin ve bölümlerinin hizmet vermesi amacıyla yeni eğitim binaları inşa edilmiştir.

Müzede; resim, heykel, desen, sinema, video, fotoğraf, performans sanatları, müzik, mimarlık ve tasarım eserleri sergilenmesi ve bu sanatsal faaliyetlere ilişkin eğitim programları sürdürülmesi, sanat eserlerinin bu tarihi endüstri dokusuyla iç içe sergilenmesi hedeflenmektedir. Silahtarağa'da, Bilgi Üniversitesinin denetiminde, sanatın modernleşme süreçleri üzerine çalışmaların yürütülmesi ve araştırmacıların yararlanacağı bir merkez olarak kullanılması projenin hedefleri arasında yer almaktadır.(T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2008) Ayrıca, sanatçıların konaklayabileceği alanların yaratılmasıyla bir heykel parkı kurulması da projenin hedefleri arasında yer almaktadır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Silahtarağa Müzesi'nin sadece eski eserlerin saklanacağı bir mekan olarak görmeyip, buranın bir depo değil bir dinamo olması için çalışmalarda bulunmayı amaçlamaktadır.

Proje, daimi bir koleksiyonun sergilendiği 20. yüzyıl anlayışı yerine, çevresiyle ve uluslararası sanat ortamıyla iletişim içinde olan bir merkez kurma yönünde tasarlanmıştır. Müze'nin, Türkiye ve dünyanın farklı bölgelerinden sanatçıları buluşturması, büyük metropollerini dolaşacak prestijli sergilere ev sahipliği yapması, yediden yetmişe herkesin paylaşacağı bir kültür ve sanat ortamı olarak kullanılması planlanmaktadır. Öte yandan Silahtarağa'ya yapılacak çağdaş sanat müzesi yalnızca 'ziyaret edilen' bir sanat ortamı olarak kalmayıp 'müze' kavramının sürekli tartışılacağı ve sorgulanacağı bir platform olmayı hedefliyor. (Akut, 2002)

Bilgi Üniversitesinin mekanı devralması aynı zamanda mekanın ve çevresindeki geniş tarihin devralınması, sadece mekanın fiziksel olarak değil ortak hafızanın da ele alınması anlamına gelmektedir. Endüstriyel arkeoloji, endüstriyel miras kavramları zaman ve mekan algılarını birlikte almayı gerektirmektedir. (Delice, 2007)

4.3.1.6. Haliç Tersaneleri

Haliç'te; Haliç, Camialtı, Taşkızak olmak üzere 3 tersane bulunmaktadır. Haliç ve Camialtı, Türkiye Gemi Sanayi Aş.'ye, Taşkızak ise T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlıdır.

Tersaneler, zarar ettikleri öne sürülerek 1993 yılında kapanmaya başlanmıştır. O zamandan beri bakım-onarım işleri yapılmaya devam edilmektedir. 1995 yılında 1.Nolu KTKV tarafından sit alanı ilan edilmiş, yapılar tescillenmiştir. 18 Nisan 2000 tarihinde Özelleştirme Kurulu kararı ile tamamen kapatılmış ve devir kararları alınmış, Haliç Tersanesi İstanbul Üniversitesi'ne, Camialtı Tersanesi İstanbul Valiliği İl Özel İdaresi, askeri tersane olan Taşkızak ise Pendik'e taşınmıştır. İstanbul'un Önemli Bir Endüstri Arkeolojisi Haliç Tersaneleri (Köksal, 2001)

4.4. Değerlendirme

Haliç, sanayileşme çabaları ile maruz kaldığı fiziksel ve sosyal dönüşüm sonucu, sahip olduğu nitelikleri ve kimliğini kaybetmiştir. Parçacıl müdahaleler nedeniyle Haliç bütün olarak ele alınmamış, sanayi İstanbul'da özellikle Haliç kıyılarında, deniz ulaşımı, nakliyat kolaylığı sağlanması, geniş arazilerin bulunması ve merkeze yakın olması

nedenleri ile yer seçmiş ve sosyal yapıda ve fiziki mekanda dönüşümlere yol açarak kentin geleneksel görünümünde önemli ölçüde değişikliklere neden olmuştur.

Plan ve plan dışı müdahaleler ile Haliç'in kimliğinde değişimler meydana gelmiştir. Prost Planı (1937) ve 1950-60 döneminde sanayi bölgesi olması öngörülürken, Piccinato Planında sanayiden arındırılması ve Haliç kıyılarının kamusal kullanım amacıyla yeşil alan olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. 1984-89 döneminde plana dayalı olmayarak yapılan yıkımlarla Haliç, kimlik veren yapılarını yitirmiştir. Bugün Haliç'in ve İstanbul'un iddialı projelerinden bazılarını oluşturan, endüstri arkeolojisi nesnesi olarak nitelendirilebilecek olan üç bina yıkılmaktan kurtulmuştur. 1987-1988 yıllarında eskiden sanayi yapısı olan Feshane, Sütlüce Mezbahası ve Silahtarağa Elektrik Santrali binaları karakteristik mimari özellikleri ile köhneleşen Haliç'in kurtarılmasında, yeniden işlevlendirilmeleri ile öncelikli görevler verilen binalar olmuşlardır. Ancak verilecek yeni işlevler ile Haliç'in kurtarılmasında ve iyileştirilmesinde görev alabilecekleri doğrultusunda alınan karar ile yıkımdan kurtarılabilmişlerdir. Feshane'nin Sanayi ve Teknoloji Müzesi, Silahtarağa Elektrik Santrali'nin su sporları ve yiyecek-içecek merkezi, Sütlüce Mezbaha'sının ise uluslararası etkinliklere de olanak verebilecek çok amaçlı kültür ve sanat merkezi olarak işlev verilerek, çevre düzenlemeleriyle restore edilmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Yurtdışındaki bir çok ülkede de benzerlik gösteren endüstriyel mirasın günümüzde kültürel işlevler verilerek kullanılması süreci Haliç'te de yaşanmaktadır. Geçmişten gelen doğal, tarihi ve arkeolojik özellikleri, fiziksel konumu, ulaşım kolaylığı, tarihi merkezde(Tarihi Yarımada) toplanmış olan fonksiyonlara yakınlığı, yeniden işlevlendirilen yapıları, farklı kültürleri barındıran sosyal yapısı, tarihi dokusu ve kültürel altyapısı ile Haliç bugün bir kültür havzası olarak ele alınmaktadır. Çalışmada örnek alan olarak seçilen **santral**istanbul, Haliç'te, Haliç Master Plan Raporunda restorasyonu öngörülerek fonksiyon verilen Silahtarağa Elektrik Santrali'dir.

Haliç Master Plan Raporunun amacı; 2003 yılına kadar olan süreçte Haliç'in evrensel düzeyde taşıdığı tarihi, kültürel, doğal özdeğerlerine sahip çıkararak; tarihi-kültürel kimliği ile özdeş, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir kültür limanı statüsü kazandırmak üzere; kent kalkınması ile uyumlu büyümesi ve gelişmesi sağlanırken,

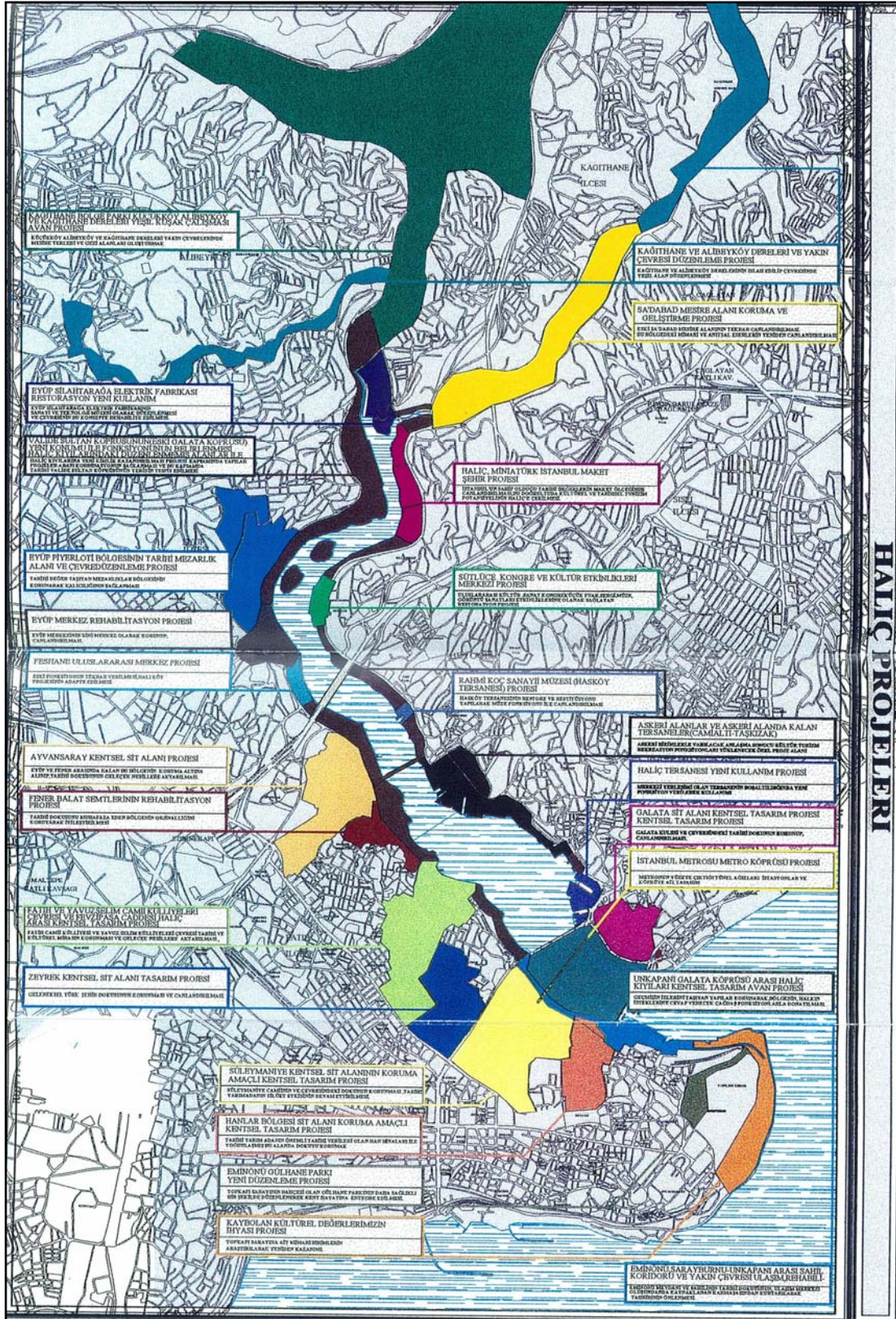
bölgesel fırsatları iyi kullanan ve bu yapılaşmada tarih, kültür, sanat ve hizmet ağırlıklı bir kıyı olarak koruma ve gelişme dengesinin kurulmasıdır.

Bugün Haliç'e bakıldığında, havzayı bütünsel olarak alınmakta ve bu amaç doğrultusunda eyleme geçildiği görülmektedir.

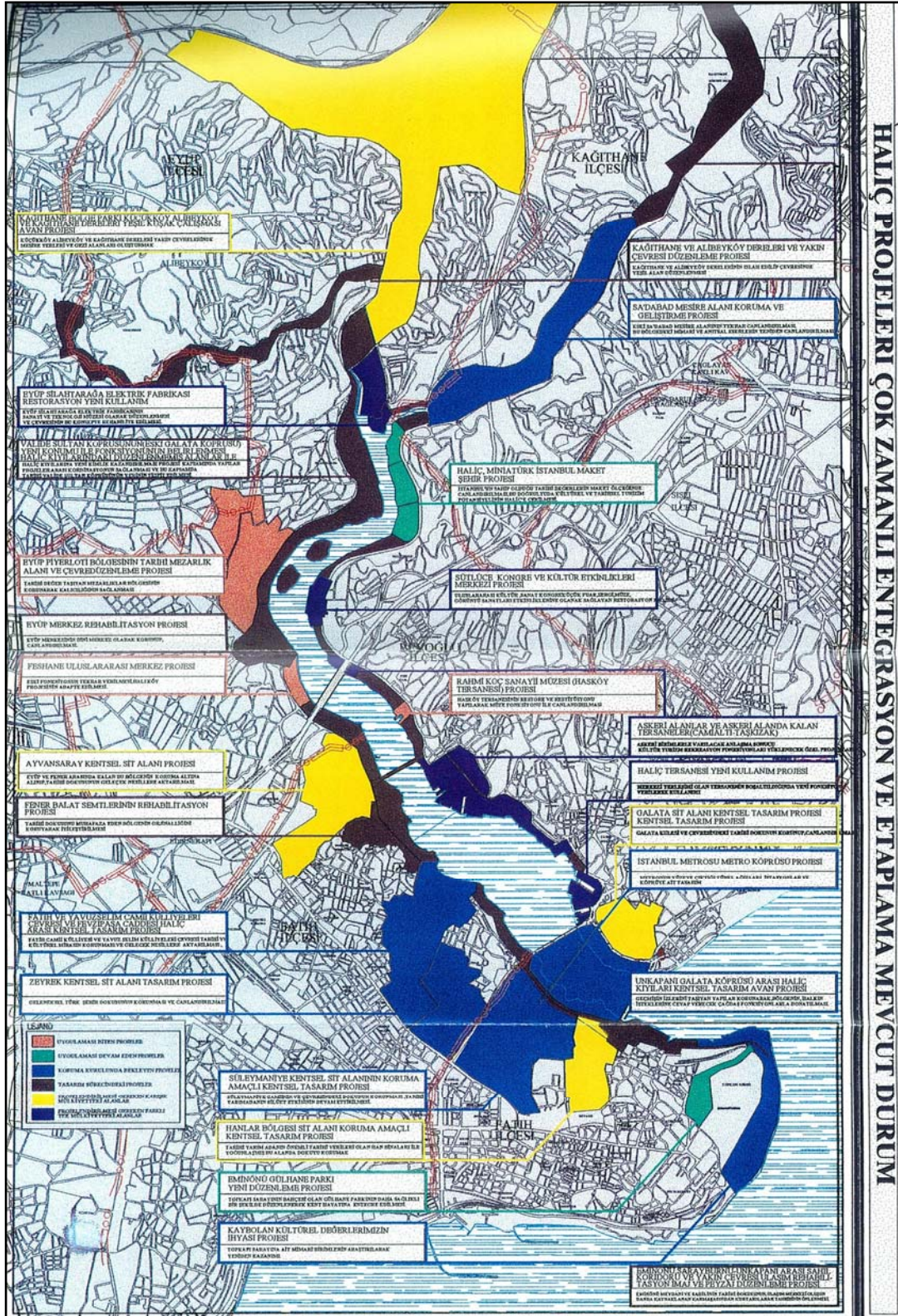
Tablo 4.1. Haliç'te Dönemlere Göre Değişim

HALIÇ'TEKİ MÜDAHALELER VE ÖNEMLİ KIRILMALAR	DÖNEM	HALIÇ İÇİN ÖNGÖRÜLENER/ UYGULANANLAR	PLANLI/ PLANSIZ	KAMU/ ÖZEL
PROST PLANI	1937	Prestij ticaret bölgesinin Haliç'ten kaçışı	Plan kararları doğrultusunda	Özel
		Sanayi tesisleri için Haliç'te yer seçim kararı		
MENDERES OPERASYONLARI	1950-1960	Haliç sanayi alanlarının konumu pekiştirilmiş	plana dayanmayan müdahaleler	Kamu
		Sanayi çevresinde plansız konut gelişimi		
PİCCİNATO PLANI	1958-	İstanbul'daki sanayinin İstanbul'un doğusuna taşınması ile Haliç'in sanayiden arındırılması Topkapı-Rami'deki sanayi alanlarının liman ile desteklenmesi	Plan kararları doğrultusunda	Özel
		Haliç'e 3. köprü		
		Haliç kıyılarının yeşillendirilmesi		
PLANLI KALKINMA DÖNEMİ	1975 sonrası	Planlı sanayi desantralizasyonu ve kıyı alanlarının turizme yönelik kullanımı	planlı dönem	Kamu
BEDRETTİN DALAN'IN BELEDİYE BAŞKANLIĞI DÖNEMİ (1984-89)	1985 sonrası	MİA desantralizasyonu nedeniyle yıkımlar ile Haliç kimlik değerleri olan yapıları yitirmiştir	plana dayanmayan müdahaleler	Kamu
		1950-60 döneminde yapılan yanlış müdahalelerin tekrarlanması		

	1987-1988	Haliç'in kurtarılmasına yönelik yeniden işlevlendirme fikirleri Feshane, Sütlüce Mezbahası ve Silahtarağa Elektrik Santrali yeni işlevlendirmeler ile yıkılmaktan kurtulması		
HALIÇ MASTER PLAN RAPORU	2001	Haliç'teki tüm projelerin entegrasyonunun kurulabilmesi için bu rapor hazırlanmış, Haliç'in eski kimliğine kavuşturulmasında bütünsellik ilkesi göz önünde bulundurulmuştur	plan raporu	Kamu

Şekil 4.9. Halic Master Plan Raporu 2001 Halic Projeleri

Şekil 4.10. Halic Master Plan Raporu 2001 Halic Projelerinde Çok Zamanlı Entegrasyon ve Etlaplama

PROJE KONUMU

EYÜP SİLAHTARAĞA ELEKTRİK FABRİKASI RESTORASYON YENİ KULLANIM PROJESİ

ÇEVRESİNDEKİ PROJELER

- 1 VALİDE SULTAN KÖPRÜSÜ'NÜN (ESKİ GALATA KÖPRÜSÜ) YENİ KONUMU İLE FONKSİYONUNUN BELİRLENMESİ HALIÇ KIYILARINDAKİ DÜZENLENMEMİŞ ALANLAR İLE HALIÇ ADALARININ PEYZAJ PROJESİ
- 2 KAĞITHANE BÖLGE PARKI KÜÇÜKKÖY ALİBEYKÖY VE KAĞITHANE DERELERİ YEŞİL KUŞAK ÇALIŞMASI AVAN PROJESİ
- 3 SA'DABAĞ MESİRE ALANI KORUMA VE GELİŞTİRME PROJESİ

Şekil 4.11. Eyüp Silahtarağa Elektrik Fabrikası Restorasyon Yeni Kullanım Projesi
(Haliç Master Plan Raporu 2001)

5. İSTANBUL HALİÇ'TE santralistanbul

5.1. SİLAHTARAĞA ELEKTRİK SANTRALI'NIN TARİHİ

Şekil 5.1. Silahtaraga Elektrik Santrali'nin Yukarıdan Görünüm

(Silahtaraga Elektrik Santrali 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

İstanbul Haliç'te bulunan Silahtaraga Elektrik Santrali'nin yer seçiminde; Haliç'te bulunması, Haliç'in merkezi konumu, su ve kara nakliyatına elverişli olması, elektrik fabrikası için gerekli olan soğutma suyunun buradan sağlanabilecek olması gibi özellikler etkili olmuştur. 1914 yılında fabrika inşaatı tamamlanmış, 11 Şubat 1914'de İstanbul Tramvaylarına, 14 Şubat 1914'te hususi tesisata cereyan verilmiştir. (Kıraç ve Kaptı, 2005). 1923 yılına kadar İstanbul'un birkaç caddesi aydınlatılmış, 1926'da ancak Anadolu yakasına cereyan verilmeye başlanmıştır.

Şehrin sınai faaliyetleri arttıkça, atölyeler, imalathaneler, fabrikalar çoğaldıkça, zanaatler elektrik kullanmaya başladıkça, şehir genişledikçe, bina inşaatları arttıkça, dolayısıyla ev ihtiyaçları arttıkça ve şehirlerde gece hayatı kendisini gösterdikçe fabrika ve şebekeye takviyeler yapılmıştır. Fakat 1956 senesinden itibaren Haliç'te sanayinin bu bölgeye doğru kayması istenmediği için, fabrikada yenilemeye ve genişlemeye devam edilmemiştir. Ayrıca 1960'lı yılların başında santral, şehrin ihtiyacının ancak 1/3'üne cevap verebilecek güce sahiptir. Enerji üretiminde taşkömürü kullanımının getirdiği

güçlükler, nakliyat ile ilgili güçlükler, daha sonraları soğutma suyunun yetersizliği santralin hem konumu hem verimliliğinin tartışılmasına sebep olmuştur.

Santralin açılışından kapanışına kadar geçen süre dönemlere ayrılarak incelenebilmektedir.

5.1.1. 1913-1936 Yabancı Sermaye Dönemi

Tanzimat döneminde başlayan modernleşme reformları yabancı sermayeye kapılarını açmış ve Osmanlı İmparatorluğu toprakları, büyük güçlerin yoğun bir yarış içine girdiği önemli pazarlardan biri haline gelmiştir. 1880'lerden sonra Osmanlı Devleti'nin kapitülasyonlar ve gümrük vergilerini arttırmayı engelleyen ticaret anlaşmaları yabancı sermaye girişinde patlamaya neden olmuştur. Ülkedeki yabancı sermayeyle birlikte bir yandan işgücü gündelik yaşama girmiştir.(Georgeon, 2006)

Bu dönemde gerek Fransız gerekse Alman yatırımları, demiryollarından liman tesislerine, ticaretten maden işletmeciliğine kadar birçok sahada nakliyat ve hammadde üretimine yoğunlaşmıştır.

Yabancı sermaye girişinde diğer bir etken de siyasi kaygılar olmuştur. Hangi ülkelerin sermaye gruplarının tercih edileceği Osmanlı'nın içinde yer aldığı siyasal ittifaklar ve güç dengelerinin durumuna göre belirlenmiştir. Bir tarafta İngiliz ve Fransız diğer tarafta ise Alman, Avusturya-Macaristan ve Belçika sermaye grupları arasında, Osmanlı Devleti hangi gruplara yaklaşacağını ülkenin siyasi dengelerine göre belirlemiştir

Alman ve Avusturya-Macaristan yatırımları 19.yy. ortalarından başlayarak Osmanlı'nın çeşitli altyapı alanlarına yönelmiştir. 1910 yılında Avusturya-Macaristan kaynaklı Ganz Şirketi'nin kurduğu Osmanlı Anonim Elektrik Şirketi'nin İstanbul'un Avrupa Yakasının elektrikleştirilmesi imtiyazını 50 seneliğine almasının üzerinden ancak bir yıl geçmişken, şirketin kontrolü Belçika'da faaliyet gösteren su, kanalizasyon gibi altyapı alanında uzman olmanın yanı sıra hem Avrupa'da hem de dünya çapında elektrik, tramvay, elektrikli tren alanlarından iş yapan güçlü Societe Financiere de Transport et d'Entreprises Industrielles a Bruxelles (SOFİNA) şirketine geçmiştir. Ancak SOFİNA'nın en önemli sermaye ortaklarının üç büyük Alman grubu olduğunu unutmamak gerekir: Dresder Bank, Diskonto Gessellschaft ve Gesfürel (URL-5, 2007)

Silahtarağa'nın işletmesini sürdüren SOFİNA, 17 Haziran 1923'te Ankara hükümeti ile yeni bir sözleşme yaparak fabrika ve şebekede yapılacak genişleme yatırımına karşılık, kuruluş sermayesini üç katına çıkarmıştır. Sözleşme ile şirketin ünvanı 'Türk Anonim Elektrik Şirketi' olarak değiştirilmiştir. 1923'ten şirketin millileştirilmesine kadarki dönemde Silahtarağa Elektrik Santrali büyütülmüştür. 1914'te bir makine ve kazan dairesiyle faaliyete geçen santralde, 1921'de yeni bir makine dairesi inşa edilmiş, 1922'de ise bu makine dairesine yerleştirilen yeni türbin-jeneratör gruplarından biri sökülerek yerine 10bin kilovat üretim kapasiteli AEG marka yeni bir grup yerleştirilmiştir. Böylece Silahtarağa Elektrik Santrali'nin toplam üretim kapasitesi yaklaşık 30.000 kilovata ulaşmıştır.

Bu dönemden sonra, İstanbul'da sanayi alanında yürütülen faaliyetler Cumhuriyet'in kuruluşunun da getirdiği bir stabilizasyonla birlikte artmıştır. Sınırları genişlemeye başlayan şehirde konut inşaatı çoğalmış, ev ihtiyaçları elektrik enerjisiyle karşılanmaya başlanmıştır. İstanbul'da daha fazla elektrik enerjisine ihtiyaç doğuran tüm bu gelişmeler, Silahtarağa Elektrik Santrali'nin kapasitesinden ciddi artışlar yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda SOFİNA, Silahtarağa Elektrik Santrali'nin toplam üretim kapasitesini 1926'da yaklaşık 39.000 kilovata, 1931'de de 56.000 kilovata çıkartmıştır.

5.1.2. 1937-1951 Millileştirme ve Sonrası

1930'ların korumacı politikaları, yurtdışına sermaye transferini zorlaştırdı nitelikte olmuştur. Dolayısıyla, elektrik üreticisi SOFİNA Türkiye dışında kaynak çıkaramamaktadır. Silahtarağa Elektrik Santrali'ne yeni tesisler eklenememekte, var olan tesislerde ufak tefek tamiratlar yapılarak santralin işlevleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Fabrika gücünün arttırılması için gelen yeni makine grupları yurtdışından sipariş edilmiş, ancak 1930'lu yıllarda verilen siparişlerin bedelinin ödenmesi ekonomik bunalım yüzünden zorlaşmış, SOFİNA borçlarını ödeyemez hale gelmiş, dış borçlanma artmıştır. Şirket, sözlerini yerine getirmemeye ve mevcut tesisatında ufak tefek tamirat dışında yenilik yapamamaya başlamıştır. Fakat bu onarımlar için de yine yurtdışına sipariş vermek gerekmektedir. Sipariş bedellerinin ödenememesi, hükümeti başka bir yol izlemeye zorlamış ve sipariş edilen malzemeler takas yöntemiyle alınmaya başlamıştır.

Hükümet, 29 Mayıs 1932 yılında çıkarttığı bir kararname ile, takas sistemini yürütecek ve denetleyecek bir takas komisyonu (İktisat Vekaleti Celilesi Takas Komisyonu Riyaseti) oluşturmuştur. Komisyon İstanbul Vekaleti'ne bağlıdır; dolayısıyla komisyon tarafından alınacak tüm kararlar İstanbul Vekaleti'nin onayına bırakılmaktadır. Komisyon, imtiyazlı şirketler tarafından ödenmek şartı ile yurtdışından ithal edilecek olan eşyaların satın alınmasına dair talep ve teklifleri toplamakta, daha sonra bu talep ve teklifleri takasa tabi tutmaktadır. Dışarıdan alınacak eşyalara karşılık halı, tiftik, gülyağı, palamut kereste ihraç edilmektedir. Ayrıca 1930 ve daha önceki yıllara ait ürünler olmak şartıyla tütün ve kömür hariç, madenler de bu yöntemle takas edilmiştir. Takas işlemleri Ankara'da bulunan Takas Komisyonu'nun izni olmadan yapılamamakta, gümrükten alınacak malzemelerin izni komisyon tarafından verilmemektedir. Ankara'dan gelecek iznin gecikmesi, fabrika için gerekli birçok malzemenin aylarca gümrükte beklemesine sebep olmuştur. Bu arada makinalar takas usulü sipariş edilememektedir. 1935-1938 yılları arasında Elektrik Şirketi'ne gümrük muafiyetini suistimal ederek kaçakçılık yaptığı gerekçesiyle bir dava açılmıştır. Aynı dönemde, şirketin elektriği halka pahalıya satarak yapılan sözleşme maddelerine uymadığı gerekçesiyle bir başka dava daha açılır. Elektrik şirketi yolsuzluk ve suiistimallerle suçlanmaktadır.

Bütün bu olaylar sonucunda şirketin durumu sarsılmaya başlamış, Türk Anonim Şirketi mevcut anlaşmalara uymuyor görünmekte olmuş ve hükümetin şirketi satın almasına karar verilmiştir. O günlerde birçok altyapı tesisini millileştirmeyi politika olarak benimseyen hükümet, bu durumu değerlendirerek sözleşme hükümlerini yerine getirmediği gerekçesiyle SOFINA'nın donanımını satın almaya karar vermiştir. Görüşmeler sonucunda, 31 Aralık 1937'de şirketin tüm mal varlığı ve tesisat 11.5 milyon lira bedel karşılığı ve yirmi yılda %5 faizle ödemek koşuluyla satın alınır.

Silahtarağa Elektrik Santrali SOFINA devri kapandıktan sonra Nafia Vekaleti'ne bağlı olarak kurulan İstanbul Elektrik İşleri Umum Müdürlüğü'ne geçmiştir. Bundan bir buçuk yıl sonra, 16 Haziran 1939'da, İstanbul Belediyesi kısa adı İETT olan İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri'ni kurarak Silahtarağa Elektrik Santrali'nin işletmesini üstlenmiştir. Daha sonra 1945'te havagazı şirketi de İETT bünyesine katılır ve böylece, otobüs ve trolleybüs işletmeleriyle birlikte İstanbul'un en önemli altı kamu hizmeti İETT bünyesinde toplanmış olur.

İ.D.S. sonrası Türkiye yüzünü Batı'ya dönecek ve İstanbul artık ekonomik gelişmelerin merkezi durumuna gelecektir. Tarımda yaşanan makineleşme ve modern girdi kullanımı kırdan kente göçü hızlandıracak ve İstanbul'da gitgide hızlanan nüfus artışına tanık olacaktır. Artan nüfusun ve hızlanan kentleşmenin yarattığı aydınlanma ve ısınma amaçlı elektrik talebinin yanı sıra, sanayide de hızlı bir gelişme gözlenmektedir. 1950 Sanayi ve İşyerleri Sayımı'na göre, İstanbul, sanayideki işçi sayısı ve toplam üretim değeri ölçütleri açısından Türkiye toplamında üçte birlik paya sahiptir. Savaş sonrası ekonomik gelişmenin neden olacağı talebi göz önünde bulunduran İETT, Silahtarağa Elektrik Santralı'nı 30.000 kilovat gücünde yeni bir türbin-jeneratör grubu ile güçlendirmeye karar verir ve 1944'te 3. makine dairesi inşa edilerek, 1949'da yeni türbin faaliyete geçer, 1948'de abone sayısı 168.235'e, genel sokak lambası sayısı ise 10.200'e ulaşmıştır.

5.1.3. 1952-1961 Birbirine Bağlı (enterkonnekte) Sisteme Geçiş

İstanbul'un elektrik enerjisine ihtiyacı 1952'ye kadar Silahtarağa Elektrik Santralı'ndan tek başına karşılanmıştır. Türkiye'de birbirine bağlı sisteme (enterkonnekte) geçilmesiyle, Silahtarağa Elektrik Santralı da bu sisteme dahil olmuş ve kendi üretiminin dışında başka santrallerden aldığı enerjiyi dağıtmaya başlamıştır. Santral, 1952'de Zonguldak Çatalağzı Termik Santralı'yla bağlantılandırılmış ve buradan aldığı elektriği de İstanbul'un kullanımına sunmuştur.

5.1.4. 1962-1983 Devletleştirme ve Kapanış

Hükümet 1962 ve 1963 yıllarında santralı Etibank'a devretme kararı almıştır. Böylece elektriğin üretimi ve dağıtımı yerel idarenin yetki alanı dışına çıkarılmış olur. Bu yıllarda İstanbul'u besleyecek yeni bir santralın kurulmasına da karar verilir ve bunun için Küçükçekmece Haramidere bölgesi seçilmiştir. 1966 sonunda kurulan Ambarlı Termik Santrali, birkaç yıl içinde üç üniteyle faaliyet gösteren bir tesis haline gelmiştir. 1970'lerde ise; Türkiye Elektrik Kurumu eliyle ülkenin elektrik işlerine yeni bir yön verilir, TEK'in elektriği İstanbul belediyesi sınırına getirmesine, belediye adına dağıtımı İETT'nin üstlenmesine karar verilmiştir. 8 Ekim 1970'de Silahtarağa Elektrik Santralı da TEK'e devredilmiştir. 1976'da Ambarlı Santralı'nın tüm birimlerinin çalışır duruma gelmesi ile İstanbul'un elektrikleştirilmesinde ağırlık bu santrale geçmiştir. İstanbul'un

elektrik dağıtım şebekesi giderek yurt ölçeğinde gerçekleştirilen elektrik ağına dahil edilmiştir. İstanbul, önce ulusal sistemin Batı Anadolu bölümüne, sonra ulusal sisteme bağlanmıştır. Ancak uzak mesafeden güç taşınması büyük enerji kayıplarına neden olması sebebiyle, İstanbul büyük ölçüde Ambarlı ve Batı Anadolu santrallerinden beslenmiştir.

Şekil 5.2. Silahtarağa Elektrik Santrali Makine Dairesi Kontrol Odası
(Silahtarağa Elektrik Santrali 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

1980'lere gelindiğinde 630.000 kilovat kurulu güçle Türkiye'nin ikinci büyük santrali olan Ambarlı Santrali yanında, toplam 120.000 kilovat gücünün yalnızca 80.000 kilovatlık bölümü aktif halde olan Silahtarağa Elektrik Santrali, artık Türkiye'nin ilk santrali olmak dışında önemini yitirmiş ve üretimi, tesisler çok eskidiğinden ve kirlenen ve ısınan Alibeyköy Deresi'nden soğutma suyu temin edilemez hale geldiğinden, 1983'ten itibaren zorunlu olarak durdurulmuştur. (Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, VI.555)

5.2.ELEKTRİĞİN ÖNEMİ VE TOPLUMSAL HAYATTAKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ROLÜ

Elektriğin kullanımının yaygınlaşmasının toplumsal hayatta etkileri olmuştur. Kentsel yaşamda, ev içi aile hayatında, kadının ailedeki rolünde, kamusal alandaki kullanımlarda değişimler yaşanmıştır.

5.2.1. İstanbul'da Elektrikli Yaşam

İstanbul'da elektriğin gelmesi ile hızlı dönüşümler yaşanmıştır. İlk değişim o zamana kadar atlar tarafından çekilen tramvayların elektrikle çalışmaya başlamasıyla şehir içi ulaşımının kolaylaşması ve kat edilen mesafelerin uzaması olmuştur. Elektrikli tramvay ile Bebek, Feriköy, Edirnekapı, Yedikule, Eminönü gibi semtler birbirlerine bağlanmış ve şehir içi hareketlilik artmıştır. Galata Köprüsü tramvayın geçişine uygun şekilde yapılmış, İstanbul'un iki yakası bütünleşmiştir. İnsanlar işyerlerinden uzakta konut edinmeye başlamış, Şişli ve Harbiye bölgelerinde şehirleşme tramvay ile birlikte yoğunlaşmıştır.

Elektrik gündelik hayatta temel değişimlere neden olmuştur. Elektrikli mutfak, temizlik ve bakım aletlerinin kullanımı hızla yaygınlaşmış, kadın ve erkeğin aile içi rolleri modern normlara göre yeniden tanımlanması sürecini doğurmuştur. Elektrik abonelerine dağıtılan dergilerde sık sık elektrikli ev aletleri, ampul, aydınlatma elemanları ilanları verilerek tüketim toplumunun ilk tohumlarının Cumhuriyet öncesi dönemde İstanbul'da elektrik ile atıldığı söylenebilmektedir.

Sanayi sektörü elektriği döndürücü güç olarak kullanmaya başlaması ile İstanbul'da sanayileşme hacmi genişlemiştir ve seri üretime geçilmiştir.

1914 yılından itibaren, soyut bir boyutta kalan, belirli kesimlerin sınırları içinde gerçekleşen modernleşme, elektriğin gelişi ve kullanımının yaygınlaşması ile İstanbullular için somut hayat pratiğine dönüşmüştür. Elektrik toplumsal hayatta, kent mekanını gece ve gündüz kullanma biçimi, boş zaman değerlendirme şekilleri, üretim pratikleri, ev ve aile hayatları ve ulaşım alanlarını değiştirmiştir. Santral, İstanbul'dan başlayarak Türkiye için modernleşme sürecini başlatan elektriğin İstanbul ile buluşmasını sağlamış ve Batı dünyası ile eşzamanlı bir hayata geçişi hızlandırmıştır.

5.2.2. Elektriğin Yaygınlaşması

1914 yılında İstanbul 1 milyona yakın bir nüfusa sahiptir. 1914'te şehre elektrik verilmeye başlandığında 3 ana indirici merkez bulunmaktadır. Bunlar; İstinye (Sarıyer-Boğaz), Tozkoporan (Galata-Pera) ve Beyazıt (Suriçi). (Aysoy, 2007) Zamanla büyüyen şebeke önce İstanbul'un modern yüzünü temsil eden varlıklı kesimlerin yaşadığı semtlere ulaşmıştır. 1923 şebeke planına bakıldığında, şebeke genişletilmesinin varlıklı

kesimin oturduğu bölgeler ve sanayi kuruluşlarının yoğun olduğu bölgelere olarak yapıldığı görülmektedir. Üç ana indirici merkezden biri olan Beyazıt; Kapalıçarşı, Divanyolu, Sirkeci ve Eminönü gibi ticaret ve hizmet sektörüne yönelik faaliyetlerin merkezi niteliği taşımaktadır.

1923’lerde birisi Ortaköy-Bebek, diğeri Yedikule’ye kadar olmak üzere iki havai hat inşa edilmiştir. İstinye, Boğaz şeridi, Pera, Şişli, Haliç’in iki yakası ve Beyazıt bölgelerine elektrik yeraltından döşenen hatlarla ulaştırılmıştır.

Rum ve Musevi orta sınıfın oturduğu Haliç kıyısındaki Fener ve Balat semtleri ve Marmara kıyısında Ermenilerin yoğun olduğu Yenikapı ve Samatya bölgeleri üzerinden ana dağıtıcılar geçmektedir. Beyoğlu’nda Rum, Ermeni, Musevi ve Levantenlerden oluşan varlıklı kesimin oturması ve Galata-Pera bölgesinden Avrupa ile ilişkilerin kurulduğu aracı, komisyoncu, üst kademe yönetici, bankacı, sigortacı gibi meslek sahiplerinin yaşaması nedeniyle bu bölgelerin elektrik ihtiyaçları hemen karşılanmıştır.

Şekil 5.3. Makine Odasından Bir Görüntü

Şekil 5.4. Makine Odası

(Silahtarağa Elektrik Santrali 1910- 2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

Taksim, Tünel, Cihangir ve Fındıklı dört geniş ana hat ile aydınlatılmıştır, bu bölgenin sahil kısmında Osmanlı üst kademe yöneticilerinin saray ve köşkleri ile kamu yapıları bulunmaktadır. Büyükdere rezidans bölgesidir, Bebek, İstinye, Tarabya, Rum üst kademe yöneticilerin, burjuvazinin yaşadığı bölgelerdir. Öte yandan, Müslüman kesimin yoğun olarak yaşadığı Fatih’in iç kesimlerine yakın bir ana dağıtıcı ise bulunmamaktadır. Bu dönemde Anadolu yakası ise aydınlatılmamıştır.

1923 yılında SOFINA, Ganz hisselerini devraldıktan sonra şebekeyi genişletmiş, şebeke uzunluğu artmış ve buna bağlı olarak kullanıcı sayısı da artmıştır.1926'da şebeke uzunluğu 546 km, müşteri sayısı 41.000'e çıkmıştır, 1931'de Kartal'dan Büyükdada'ya su altı kablosu döşenerek adaya elektrik verilmiştir. 1932 yılında hat Heybeliada'ya kadar uzatılmıştır. Bu yıllarda santrale eklenen yeni tesisler sayesinde Kartal ve Bakırköy çimento fabrikalarına ve Zeytinburnu silah ve makina fabrikasına daha fazla enerji verilmeye başlanmıştır. Kadıköy ve Üsküdar bölgelerine elektrik verilmesi işi 1924 yılında Kadıköy Gaz Şirketine verilmiştir. 1926'da İstanbul Havagazı ve Elektrik ve Teşebbüsat Sınaiye Türk AŞ. (Satgazel) adında bir şirket kurularak, Silahtarağa' dan aldığı elektriği Anadolu yakasına dağıtmaya başlamıştır. Arnavutköy'e sayaç konularak va Arnavutköy Vaniköy arasından karşıya su altı kabloları döşenerek Anadolu yakasına elektrik verilmeye başlanmıştır. 1930'ların sonuna gelindiğinde Silahtarağa Elektrik Santrali tek başına tüm İstanbul'a elektrik verir duruma gelmiştir.

1920'lerde amacı "yabancı ülkelerden getirmek veya mahallinde imal etmek suretiyle her nevi elektrik ahizeleri, motorları ve malzemeleri alıp satmak, elektrik tevzii şirketlerinin imtiyazlarına dokunmamak şartıyla aydınlatma ve muharrik güç tesisleri kurmak, genellikle elektrik araç ve gereçleri ticareti ve elektrik tesisatı işleri ile uğraşmak" olan Tesisat-ı Elektrikiye Türk Anonim Şirketi (SATIE) adında şirket kurulmuştur. Bu şirket araç gereç ticareti ve pazarlanması konusunda büyük rol oynamıştır. Elektriğin pazarlanmasında diğer büyük rol 1924-1936 yılları arasında yaymlanan Ameli Elektrik Dergisi olmuştur. Bu dergi Türkiye'de posta yoluyla doğrudan adrese gönderilen ilk yaygın süreli dergi olmuştur. Önceleri her ay daha sonra iki ayda bir basılan dergi elektrik abonelerine dağıtılmıştır ve derginin arkasında abonenin elektrik tüketimi ve fatura tutarını bildiren fatura bulunmaktadır. Ameli Elektrik Dergisi, elektrik kullanımı ile ilgili pratik bilgileri içermenin yanı sıra, hikayeler, yeni kıyafetler, fotoğrafları da tanıtılmaktadır.

Elektrik üretimiyle beraber kablo ve ampul fabrikaları gibi kuruluşlar açılmış, tamircilik, elektrikli malzeme tüccarlığı gibi yeni iş kolları ortaya çıkmıştır.

5.3.3. Elektriğin Kent Hayatının Modernleşmesine Etkileri

Elektrik ile toplumsal hayatta büyük değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimle elektrikle çalışan ürünlere talep artmış, tüketim toplumuna geçişin ilk adımları atılmıştır. Bu dönemde elektrikli aletler, modern hayatın vazgeçilmezleri olarak tanıtılmıştır.

Gece sokakların ve meydanların aydınlatılması ile geceleri sokağa çıkılmaya başlanmış, kamusal alanlar gece kullanımına açılmıştır. Eğlence ve kültür tüketiminin yapıldığı gece hayatı canlanmış, reklamcılık gelişmiş, mağaza vitrinleri, ışıklı panolar elektrik ile kitle iletişim araçlarına dönüşmüştür. Böylece ilk kitle tüketim kültürünün temelleri atılmış olmuştur. Zamanla anıtsal yapıların aydınlatılması ile şehrin çehresi değişmiştir.

Elektrik sahne sanatlarında etkisini göstermiş, yeni sinema ve tiyatro salonları, mikrofon ve hoparlör kullanımı başlamıştır.

Elektrik ile ulaşım olanaklarında da değişim yaşanmıştır. 1914 yılında Silahtarağa Elektrik Santralının açılması ile atlı tramvaydan elektrikli tramvaya geçilmiştir. Atlı tramvayların kullanıldığı dönemde Galata Köprüsü'nden geçilemezken, 1912'de Almanya'dan gelen yeni çelik konstrüksiyonlu Galata Köprüsüne raylar döşenerek Karaköy-Eminönü ulaşımı kolaylaşmıştır. Elektrikli tramvayların izledikleri ilk güzergah, Eminönü-Karaköy, daha sonra ise Karaköy-Ortaköy hatları olmuştur.(Kayserilioğlu, 1998) Elektrikli tramvaylar ile yolculuk süresi kısaldığından ve daha uzak mesafelere erişimin kolaylaşmasından dolayı çalışılan oturulan yerin yakın olması zorunluluğu ortadan kalkmıştır.

Elektrikle beraber bina yapıları değişmiş, artık gün ışığına bağlı olmayan apartmanlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Beyoğlu'dan sonra elektrikle aydınlatılan ikinci semt Şişli olmuştur. Kuledibi ve Cihangir'de yaşayanlar Şişli'ye göç etmişlerdir. Şişli'de lüks apartmanlar inşa edilmeye başlanmış ve apartmanlaşma oranı artmıştır. Şişli'den sonra Pangaltı, Kurtuluş, Feriköy, Teşvikiye semtleri takip etmiştir. Apartmanlaşma ile beraber bu semtlerde lüks konutlar yapılmış, düzenli bir çevre oluşmuştur.

Silahtarağa Elektrik Santrali kuruluşunun ilk yıllarında konut ve mağazaların aydınlatması ve tramvaylar için elektrik üretmiştir. Osmanlı sanayisi gelişmemiş

olduğunda başlarda elektrik talep etmemiştir. Yünlü kumaş üreten feshane Silahtarağa'nın ilk sanayi müşterilerinden olmuştur.

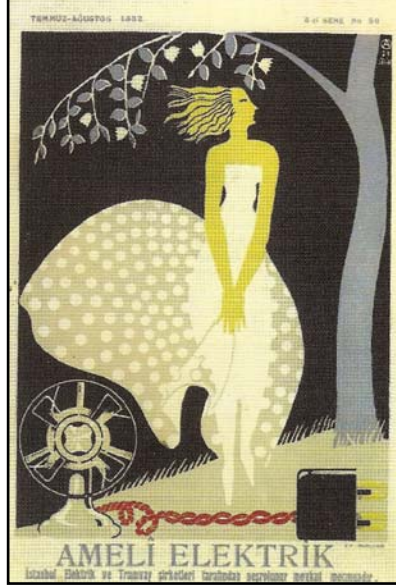
Aydınlatma, ışıklandırma konusu Osmanlı-Türk modernleşmesindeki siyasi, toplumsal, kültürel söylemler, önyargılar ve gerilimlerden bağımsız olmamıştır. Silahtarağa Elektrik Santrali bu açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Silahtarağa'yı mekanın kişisel tarihi, yaşadığı dönüşümler ve modernleşmeye dair kırılmaları göz önünde bulundurarak ele almalı. Öncelikle elektriğin toplumsal, kültürel dönüşüm ve modernleşme projesi ile ilişkisi çerçevesinden bakılmalı (Delice, 2007)

Elektrik ve aydınlatmanın etkileri; akıl, bireysel irade, kuvvet cesaret olarak tanımlanırken, karanlık, gece; korku, endişe, biçarelik olarak tanımlanmaktadır.

Elektrik ve aydınlatma tarihi Osmanlı-Türk modernleşmesinde karmaşık ve gerimli bir süreç olarak görünmektedir, örneğin; 1906 yılının sonuna doğru elektrikli tramvaya kavuşan ilk Osmanlı şehri Şam'dır ve araştırmacı Sertaç Kayserilioğlu'nun tabiriyle o günlerde 'Osmanlı Başkenti İstanbul'da ise hala atlı tramvaylar ve gazla ışıklandırma hüküm sürmektedir. Şehirde yabancıların kontrolünde bulunan bazı yerlerde elektrik tesis edilmiştir'. (Kayserilioğlu, 1998) Balkan Savaşı esnasından, çoğumuzun bildiği gibi Harbiye Nezareti'nde at ihtiyacı söz konusu olunca Nezaret, Dersaadet Tramvay Şirketi'ne başvurarak orduda kullanılmak üzere, 30bin altın karşılığında şirketin tramvaylarından kullanılan tüm atları satın almıştır. Ve sonuç olarak İstanbul tramvaysız kalmıştır. Kayserilioğlu'na göre bu İstanbul'da ciddi bir sıkıntı yaratmıştır ve 'Amerika'da ve Avrupa'da çoktan çalışmaya başlamış olan elektrikli tramvayın, İstanbul için de artık kaçınılmaz olduğu fikri iyice yaygınlaşmıştır. Bunun da sonucu olarak Şehremaneti ve Nafi'a Vekaleti yetkilileri, tramvayların elektrikliye çevrilmesi ve elektrik hatlarının bir an evvel döşenmesi hususunda Dersaadet Tramvay Şirketi'ni devamlı olarak zorlamaya başlamıştı.'

Ameli Elektrik dergileri sayesinde elektrik ve ışıklandırmanın toplumdaki etkileri ve kültürel dönüşümü hakkında bilgi edinebilmektedir. Dergilerde elektrikli aletlerin reklamları, tanıtımları, kullanım biçimleri, uyarılar ile bu aletleri toplumsal yaşamda teşvik etme, yaygınlaştırma ve toplumu bilgilendirme çabaları görülmektedir. Elektrikli aletlerin ev hayatında kullanımı ve ev hayatını nasıl değiştireceği; alafranga tarzı yemek

pişirme, aynı kaptan yemek yerine ayrı ayrı servis yapılması gibi yeni kurallarla toplumun pratik aktivitelerini yeniden biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir. ‘Yalnız günlük yaşamın en özel yönlerini değil, gizli sınıf ve statü kodlarını bildiren bir nitelik kazandığını’ görmemiz gerekir. (Kandiati, 1999).

Şekil 5.5. Ameli Elektrik Dergisinden Bir Örnek

(Silahtarağa Elektrik Santrali 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

Ameli Elektrik dergisi gibi çeşitli dergilerde elektrikli aletlerin yani ‘Batılı, yeni, yabancı’ olanın anlatıldığı ve kullanımının teşvik edildiği görülmektedir. Aynı zamanda aydınlatma konusunun sembolik anlamda da aydınlatma misyonunu taşıdığı görülmektedir. Bu tür dergilerde, modern apartmanlarda banyo dairesi, tuvalet odası, birden fazla lavabo bulunmasının zamanla ihtiyaç haline gelmesi gibi örneklerle elektriğin gündelik hayatta konfor yarattığı, ‘eve ve aileye’ huzur getirdiğinden bahsedilmektedir.

Elektriğin toplumsal hayatı dönüştürmesindeki konuları aşağıdaki şekilde başlıklar altında toplayabilmekteyiz;

1. elektrik-aydınlatma-suç ilişkisi
2. elektrik-aydınlanma-kamusal alan ilişkisi
3. elektrik-aydınlanma-sağlık-beden ilişkisi

4. elektrik-aydınlanma-radyo-televizyon-kitle iletişim araçları-medya

(Delice, 2007)

Elektrik toplumsal hayatı değiştirmesine paralel olarak kamusal alanın yeniden inşasına neden olmuştur. Bu yeni kamusal alan tanımının Habermas' ın dönüşen, zayıflayan kamusal alan modeline yakındır. Kamusal alan başlangıcı itibarı ile sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk ve etnisiteden kaynaklanan farklılıkla, çatışmalarla, gerilimlerle parçalanmış haldedir. (Delice, 2007) . Bir yandan da kamusal alan, kadınlar üzerinde kurgulanarak cinsiyetlendirilmiştir. (elektrikli aletlerin kadınların daha çok kadınların tüketimine yönelik olması gibi)

Santralın Kapanışının temel nedeni soğutma suyu temininde güçlük yaşanmasıdır. 1950'lerde yoğunlaşan sanayi tesislerinin atıklarını dökmesi nedeniyle Alibeyköy Deresi kirlenmiştir. Silahtarağa Elektrik Santrali bir süre kendi olanaklarını kullanarak suyu temizlemiş, zamanla Haliç'in kirliliği ile baş edilememiştir. 1983'te Alibeyköy Barajının açılması ile Alibeyköy Deresinden soğutma suyu temini olanaksız hale gelmiştir. Bir diğer neden ise Haliç'teki yoğunlaşma nedeni ile kömür taşıması amacıyla deniz yolunun kullanılamamasıdır. Bu nedenle kömürler karayolu ile taşınmaya başlanmıştır. Zamanla fabrikadaki sistemlerin farklı parçalarının farklı firmalardan temin edilmesi sorun yaşanmasına neden olmuştur. Bazı türbin ve kazanların eskimesi randımanı düşürmüş hatta tehlike yaratmaya başlamıştır. 1956 yılında 120.000 kilovata yükselen üretim, 1976'da 80.000 kilovata düşmüştür. Ayrıca mevcut personelin emekli olması gibi kayıplardan sonra yeterli ve eğitimli eleman eskisinin yerine getirilememiştir. Silahtarağa Elektrik Santrali 18 mart 1983'te kalan son kömürlerini de yakarak bitirmiş ve üretimine son vermiştir. (Aksoy, 2007)

5.3. MİMARİ ESER OLARAK SİLAHTARAĞA ELEKTRİK SANTRALI

Şekil 5.6. Silahtaraga Elektrik Santrali'nin Yukarıdan Görünümü

Toplam alanı 118.000m² santral kompleksinde makine daireleri, kazan daireleri, yardımcı yan birimlerden oluşan üretim birimleri, lojmanlar, mutfak, yemekhane, lokal yer almıştır. Yerleşkede üretime yönelik birimler ve yan birimler Haliç ile rıhtım ve iskele bağlantısını kurmak amacıyla güneyde, sosyal yaşama ait birimler ise kuzeyde yer almıştır. Bu durum 1940'lara kadar devam etmiş, üretim ve yaşam birimleri yeşil doku ve ağaçlarla ayrılmıştır. 1910'larda hazırlanmış olan proje doğrultusunda üretim ve yaşam alanları ayrı düşünüldüğü halde zamanla yeni eklenmeler ile alanda yapılar dağınık izlenim uyandırmaktadır. (Bilgin, 2007)

Yerleşkede yapılar, diğer birimlerle ilişkilerine göre planlı bir şekilde konumlandırılmıştır.

Santral binasını diğer sanayi yapılarından ayıran özellik; bina içinde insanın fiziki varlığının yerinin ikincil düzeyde olmasıdır. Bu tür binalar öncelikle ısı, elektrik enerjisinin hareketini barındırmak ve yönlendirmek üzere kurulmuştur, insan hareketlerinin barındırmak ve yönlendirmek amaçlanmamıştır. İnsanların bir süreci başlatmak, bitirmek ya da kontrol etmek dışında bina içinde bulunmaları gerekmemektedir. (Bilgin,2007)

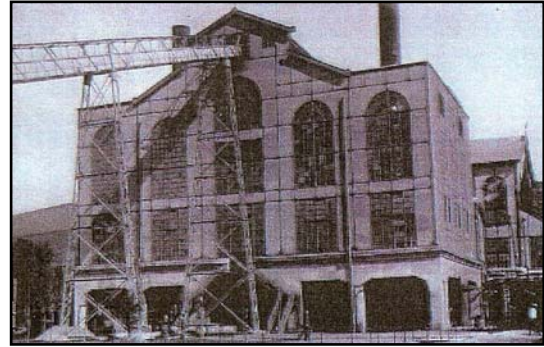
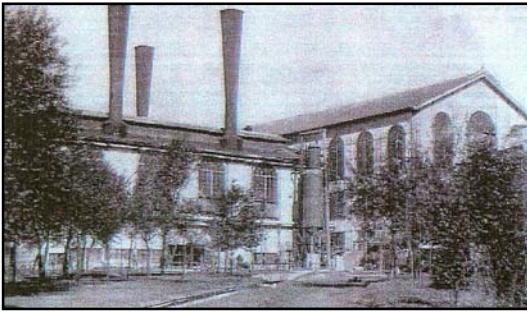
Zemin olarak, Silahtarağa Elektrik Santrali yumuşak kil üstündeki taşlı çökelti bir zemin üzerine kurulmuştur. Santralin kuruluşundan itibaren üretim yapılarından kırk cm. ye varan oturmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle makinelerde güç kaybı yaşanmış, üretim yapılarında eğim meydana gelmiştir. Kömür taşıyan vinçlerin hareketleri sınırlandırıldığından kömür iletimi sisteminde sorunlar yaşanmıştır. Santralde üretim yapıldığı sürece zeminle ilgili çalışmalar yapılmıştır.

Silahtarağa Elektrik Santrali yerleşkesi içinde bulunan üretim yapıları ve sosyal yapılar birbirinden farklı özelliklerle kurgulanmış iki ayrı yapı kümesi olsalar da, ortak özellikleri, yapıldıkları sırada endüstrileşmiş dünyada geçerli olan tipik kurgusal ve stilistik özellikleri barındırıyor olmalarıdır. (Bilgin, 2007)

5.3.1. Üretim Yapıları

Üç makine dairesi ve beş kazan dairesinden oluşan toplam beş üretim binası bulunmaktadır. Arazi endüstriyel yapıların inşasına elverişli olmaya dirençsiz ve heterojen bir zemine sahiptir. Makine ve kazan daireleri yer seçiminde göreceli olarak zeminin daha dayanıklı olduğu Kazım Karabekir Caddesi üzerinde konumlandırılmıştır.

Silahtarağa Elektrik Santrali Arşivinde yer alan 10 Nisan 1911 tarihli fabrikanın yerleşimi başlıklı ilk yerleşim planından, üretim yapılarının dört aşamada büyüyecek biçimde tasarlanmış olduğu anlaşılmaktadır (Bilgin, 2007) Bu plana göre üretim binaları tarak şeklinde konumlandırılmıştır. Bu kurgunun en önemli özelliği, kapasite artırımına yönelik eklemelerin özel bir yenileme gerektirmeyecek şekilde yeniden düzenlenebilmesidir.

Şekil 5.7-5.8. Silahtarağa Elektrik Santrali'nin Eski Hali
(Silahtarağa Elektrik Santrali 1910-2004 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları)

1921’de yapılan ilk ek üretim binası olan ikinci makine dairesi orijinal projeye uygun olarak ilk makine dairesini uzatacak şekilde konumlanır ve mimari özellikleri birinci makine dairesi ile birebir uygundur, orijinal plandan farklı bir durum olarak birinci makine dairesi ile bitişmemekte ve boyut olarak farklılık göstermektedir. 1944’te yapılan üçüncü makine dairesi ile orijinal plandan uzaklaşılır. Aynı zamanda bu yapı mimari özellik açısından da diğer binalardan farklılaşmıştır. 1956’da santralin son üretim binası olan dördüncü makine dairesi inşa edilmiştir. Bu bina; endüstri arkeolojisi yazınında ortaçağ çağrışımlarıyla ‘endüstri katedralleri’ olarak adlandırılan anonim endüstri mimarlığı grameri özellikleri görülmektedir. (Bilgin, 2007)

5.3.2. Servis Birimleri

Silahtarağa Elektrik Santrali yerleşkesi içinde üretim yapılarının yanı sıra üretime destek veren, hammadde ve suyun makine ve kazan dairelerine iletilmesini sağlayan yan servis birimleri de bulunmaktadır. En önemli yan servis birimleri kömür iletim sistemini oluşturan; kömür depolanması ve iletimini sağlayan, kömür taşıyan araçların yanaştığı iskele ve rıhtım, rıhtım vinci, kömürün depolandığı kömür parkı, dekolman hattı, kömürü depodan alan kazan dairesine ulaştıran havai hattır. Diğer önemli yan servis ise temiz ve atık su kanallarından, havuzlardan ve pompalardan oluşan su sistemidir. Kömür ve su sistemlerinden oluşan yan servis sistemleri üretim alanının batısında yer alırlardı. Ayrıca yerleşkede özellikle üretim yapılarının etrafında atölye ve depolardan oluşan binalar bulunmaktadır. Belirli bir gruplanma şekilleri olmamakla birlikte, üretim binalarının karşısı, üretim-yaşam bölümlerini ayrına yeşil alan gibi belirli bir yer tercihi yapıldığı görülmektedir. (Bilgin, 2007)

5.3.3. Lojmanlar

Yerleşkenin yaşam alanı kısmını oluşturan yapılardır. Mühendis, ustabaşı, işçi aileleri ve bekar işçilerin yaşadıkları lojmanlar hiyerarşik şekilde ayrı ayrı bina grupları halinde konumlanmış olup, binaların yerleşkedeki konumları birbirine paraleldir. Ancak işçi ve memur lojmanlarının mimari karakterleri farklılık göstermektedir. Yerleşkedeki işçi lojmanları, İngiliz mimar J.Wood’un daha önce 19.yy. başında yalınlaştırarak ve

işlevselleştirerek kuzeybatı Avrupa kır kültüründe devşirdiği anonim işçi konutları tipolojisini yineler. (Bilgin, 1997)

Mühendis ve ustabaşların yaşadığı binalar yüksek olmaları ve büyüklükleri ile lojman grubunun en prestijleri yapılarıdır. En gösterişsiz binalar ise bekar odalarıdır. Santralın kapandığı dönemde lojmanların kapasitesi; 55 aile lojmanı, 30 kişilik bekar lojmanı ve 30 kişilik misafirhane.

1930'larda santralın doğusunda Kazım Karabekir Caddesi'nde girişi, Haliç yönünde çıkışı olan bir sığınak ve kuzeybatısında da eskiden mescit olan daha sonra genişletilerek camiye dönüştürüldüğü anlaşılan yapılar yer almaktadır.

Eski İstanbul ile yeni İstanbul'un düğüm noktasında, kentin her iki kanadına da servis vermek üzere kurulmuş olan bu modern tesis, her dönemin davranış kalıpları benimsenerek inşa edilmiştir. 'Sıradan' olarak kabul edilen gruplar sanayi yapılarına benzetilerek, prestij vurgusu ve işaret değeri taşıması istenenlerse dönemin modern dünyasının 'ayrıştırma' normlarıyla uyum içindeki imgelerle bezenerek kurgulanmıştır. (Bilgin, 2007)

5.4. santralistanbul OLMA SÜRECİ ve BİLGİ ÜNİVERSİTESİNİN ROLÜ

Bu bölümde Silahtarağa Elektrik Santrali'nin kapanması sonrası **santralistanbul** olması sürecinde Bilgi Üniversitesi'nin rolü incelenmiştir. Bilgi Üniversitesinin tarihi, Kültür Yönetimi ve Sanat Yönetimi Bölümlerinin eğitim vermesinin kültür endüstrisi çerçevesinde ne anlama geldiği ifade edilmiştir.

Şekil 5.9. Silahtarağa Elektrik Santrali Makine Dairesinden Bir Görünüm

5.4.1. santralistanbul Kimlik Bilgileri

- Eyüp ilçesi Alibeyköy Mahallesi Silahtarağa Köyü, Alibeyköy ve Kağıthane Dereleri arasında yer alıyor.
- 1990 yılında Eyüp Belediyesi'nin girişimi ile 'Enerji Müzesi' ne dönüştürülmesi gündeme gelmiş.
- Kültür Bakanlığı I.numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 2532 sayılı ve 06.03.1991 tarihli kararı ile santral yapıları tescil edilmiş ve bunların koruma kapsamında alınmasına karar verilmiş.

Bu alandaki yapılara 'Endüstri Müzesi' işlevi verilmiş.

- 1991 yılında 1. nolu K.T.V.K.K. tarafından tescil edilmiştir.
- Eyüp Belediyesinin 10.01.2002 tarihli Kültür Tesisi (Endüstriyel Müze, Teknoloji ve Bilim Merkezi) alanı önerisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kabul edilmiş.
- 2002'de İBB tarafından kültür amaçlı olarak yeniden işlevlendirilmesine karar verilmiş.
- 4 Mayıs 2004 Bilgi Üniversitesi-Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile protokol imzalanmış.
- Nisan 2004'te Bilgi Üniversitesi devralması ile yeni bir işlevlendirme süreci başlamış.
- Bilgi Üniversitesi'nin misyonu; '21.yy.da yaratıcı enerjinin odağı olacak şekilde İstanbullulara ve Türkiye'ye sunmak üzere bir eğitim, kültür ve sanat merkezi olarak işlevlendirme çalışmalarını üstlenmiştir'
- Amaç: kültür, sanat ve eğitimin yaratıcı ve yenilikçi dinamiklerinden yararlanarak ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmayı amaçlayan kapsamlı bir uluslar arası sanat ve kültür platformu olmak.

Bünyesindeki Silahtarağa elektrik üretim tesislerinin korunarak sergilendiği Enerji Müzesi, eskiden yıkılmış olan kazan daireleri üzerine kurulan sergi alanı,

24 saat açık kütüphanesi, eğitim binaları, kültür programları, bilgi, belge ve arşiv kaynakları, sanatçılar için rezidans imkanları, çocuklar için bilimsel ve sanat odaklı gezi ve eğitim programlarıyla, halkın kullanımına ve katılımına açık, her kesimden ziyaretçinin sanatsal, kültürel ve öğrenimine yönelik ihtiyaçlarını karşılayacak bir merkez olmayı hedeflemektedir.

- Silaharağa'nın yeniden kullanımının temel ilkesi; elektriğin bir zamanlar dönüştürücü rolünü 21.yy.a taşımak ve günümüzün üretken enerjileri bilgi ve sanatın benzer şekilde günümüzün ihtiyaçları ve yaklaşımları çerçevesinden yaratıcı bir mecraya sokmaktır. Yaratıcı enerji artık sanat, eğitim, bilgi ve kültür endüstrilerine kaymıştır ve **santral**istanbul yaratıcı enerjinin dönüştürücü gücünün yeniden devreye sokulduğu bir 'mikro kozmos' olarak düzenlenmektedir.

5.4.2. Bilgi Üniversitesi Tarihçesi

İstanbul Bilgi Üniversitesi 7 Haziran 1996 tarihinde kabul edilen kanunla, bir Vakıf Üniversitesi olarak Türk Üniversite Sistemi içerisinde, kamu tüzel kişiliğine sahip bir kurum olarak yerini almıştır. 31 Ekim 1994'te kurulan Bilgi Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından hayata geçirilen Bilgi Üniversitesi kurucular listesi şu isimlerden oluşmaktadır: Latif Mutlu Oğuz Özerden Prof. Dr. Gülten Kazgan Prof. Dr. Asaf Savaş Akat Prof. Dr. Toktamış Ateş Prof. Dr. Uğur Alacakaptan Prof. Dr. Lale Duruiz Prof. Dr. Serdar Mutlu Bülent Akarcalı Yiğit Ali Ekmekçi Seyfettin Halit Kakinç Orhun Çavdar Orhan Gemicioğlu Mustafa Sarıgül Son dönemde hızla yaygınlaşan vakıf üniversiteleri arasında bir çok alanda ön plana çıkan Bilgi Üniversitesi 7680'i bulan, Çin, Japonya, İngiltere gibi 26 ayrı ülkeden öğrencisi ile hizmet vermektedir.(URL-6,2008) Yurt ve Barınma İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin kurucu vakfı olan Bilgi Eğitim ve Kültür Vakfı 31 Ekim 1994 tarihinde Türk Medeni Kanunu hükümleri uyarınca aşağıda yer alan hedeflere ulaşmak amacı ile kurulmuştur:

“Her derece ve nitelikte, yabancı dil, sosyal bilimler, fen bilimleri ve teknoloji ağırlıklı, eğitim kurumları, vakıf yüksek öğretim kurumları, kurmak ve işletmek, bilimsel ve kültürel araştırmalar yapmak kültür mirasımızın korunması için müzeler kurup işletmek, ülke kültür hayatının geliştirilmesi için seminer, brifing, konferans ve benzeri toplantılar

düzenlemek, kültürel faaliyetlerde bulunan gerçek ve tüzel kişilere aynı veya nakit destek sağlamak.”

Bilgi Eğitim ve Kültür Vakfı'nın başkanlığını 1994-1996 yılları arasında Oğuz Özerden yürütmüştür. 1996'dan itibaren de Latif Mutlu başkanlık görevini üstlenmiştir. Bir kent üniversitesi özelliği taşıyan Bilgi Üniversitesi, Kuştepe, Dolapdere, **santral**istanbul olmak üzere kent merkezinde 3 kampüste eğitim vermektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA-European University Association), Uluslararası Üniversiteler Birliği (IAU-International Association of Universities), OECD/IMHE üyesidir ve Magna Charta Universitatum'u imzalamıştır. İstanbul Bilgi Üniversitesi ERASMUS programını uygulamakta ve birçok yabancı üniversite ile de akademik işbirliği içindedir.

İstanbul Bilgi Üniversitesi, bu doğrultuda, 'bilgi'nin egemen olduğu, şeffaflığı ve bilgiye erişmenin 'temel hak' kabul edildiği 21. yüzyıl toplumuna özgürlükçü, yaratıcı, entelektüel merak sahibi ve girişimci bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Üniversite, kurum çatısı altındaki öğrenci ve akademisyenlerin 'birlikte öğrenme ve üretme' sürecinin uluslararası kalite ve standartlarda en üst noktaya ulaşmasını sağlamaktan, öğrencilerin sağlam bir formasyona sahip, çok boyutlu düşünebilen ve beşeri becerileri yüksek bireyler olarak yetişmelerinden birinci derecede sorumludur. Öğrencilerinin zamanlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri, Kuştepe ve Dolapdere Kampüslerinde bulunan bilgisayar laboratuvarları, tüm kampüslere yayılan internet ve e-mail erişimiyle, küresel iletişimi sağlayan bilgisayar ağıyla sürekli faaliyettedir. Kuştepe Kampüsü'ndeki laboratuvarlardan bazıları Görsel İletişim Tasarımı ve Bilgisayar Bölümü'nün kullanımına sunulur.

Türkiye'de ilk örnek olan “Kültür Yönetimi” bölümü Bilgi Üniversitesi misyonu ve hedefleri doğrultusunda İletişim Fakültesi altında kurulmuştur. Bu bölümün içeriği ve hedefi ile ilgili aşağıda belirtilen bilgi, Bilgi Ünivesitesi' nin resmi sitesinden (URL-6,2008) alınmıştır.

Kültür Yönetimi Lisans Bölümü

- 2006-2007 akademik yılında açılan Kültür Yönetimi Programı, geleceğin kültür profesyonellerini yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

- Öğrencilerimiz, büyük bir hızla değişen kültürel, ekonomik ve sosyal çerçevede yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde yaratıcı projeleri yenilikçi yaklaşımlar geliştirebilecek profesyoneller olarak mezun olacaklardır.
- Kültür Yönetimi Programı, öğrencilere her türlü kültür ürün ve etkinliğinin tasarlanması, yürütülmesi, pazarlanması ve tüketiminin yanı sıra bu süreçlerin organizasyonu ve yönetimi için gerekli donanımı sağlayacaktır.
- Kapsamlı ders programıyla, öğrenciler işletme bilgisi, iletişim ve yönetim becerileri kadar kültürün çok çeşitli ve zengin uygulamaları hakkında derinlemesine bilgi ve görgü edineceklerdir.
- Kültür Yönetimi Programı 2007-2008 akademik yılından itibaren **santral**istanbul Kampüsü'nde eğitime devam edecektir.

Mezun Olunca

Kültür alanında çalışan çeşitli kurumlarda yöneticilik başta olmak üzere kurumsal iletişim ve sponsorluk gibi pozisyonlarda çalışabilecek olan Kültür Yönetimi mezunlarının iş alanlarından bazıları şunlardır:

Özel sektör ve kamuya ait kültür kurumları;

- Festival organizasyonları
- Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kültür kurumları
- Kültür amaçlı Sivil Toplum Kuruluşları, dernekler ve vakıflar
- Film prodüksiyon ve dağıtım şirketleri
- Fuarlar
- Spor kulüpleri
- Yayın şirketleri
- Ulusal ve çokuluslu müzik şirketleri

Programa ÖSS Sözel-2 puanıyla öğrenci alınmaktadır. 2007 yılı için belirlenen kontenjan, 4'ü burslu olmak üzere 44 kişidir. 2007-08 akademik yılı için YÖK'ten talep edilen kontenjandır.

Kültür Yönetimi Program Koordinatörü Yrd.Doç.Dr.Serhan Ada'nın bölümle ilgili yorumları:

“Kültür, toplum hayatının en eski, en vazgeçilmez unsurudur. Ancak yirminci yüzyılın ortalarından başlayarak teknolojiye gerçekleşen sıçramalar ve çalışma hayatında görülen değişikliklerle ‘kültür endüstrisi’, ‘yaratıcı sınıflar’ gibi deyimler kullanılmaya başladı. Kültür Yönetimi, işte tüm bu değişimlerin kesişme noktasında bulunan disiplinlerarası bir alandır. Aldıkları kuramsal derslerin yanı sıra, İstanbul gibi bir kültür metropolünün proje pratiği içinde deneyim kazanan Kültür Yönetimi öğrencileri bu yepyeni alanın öncüleri olacaklar.”

Türkiye’de sayılı örnekleri olan “Sanat Yönetimi” Bölümü eğitimi ve hedefi ile ilgili aşağıda belirtilen bilgi, Bilgi Üniversitesi’ nin resmi sitesinden (URL-6, 2008) alınmıştır.

Sanat Yönetimi Lisans Bölümü

- 2006-2007 akademik yılında açılan Sanat Yönetimi Programı, geleceğin sanat yöneticilerini yetiştirmeyi amaçlamaktadır.
- Sanat Yönetimi Programı müze, galeri, sanat fuarları, bienaller ve benzeri kurum ve etkinliklerde sanatı toplumsal ve ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak ele almaktadır.
- Program, sanat tarihinden sanat kurumları işletmeciliğine, sanat eleştirisinden müze eğitim programları tasarlamaya dek uzanan geniş bir yelpazede dersler sunmaktadır.
- Öğrenciler, görsel sanatların ulusal ve uluslararası düzeydeki kültürel ve ekonomik etkisini göz önünde bulunduran, yaratıcı ve disiplinlerarası ihtiyaçlara cevap verebilecek bir donanıma sahip olacaklardır.
- Sanat Yönetimi Programı 2007-2008 akademik yılından itibaren **santral**İstanbul Kampüsü'nde eğitime devam edecektir.

Mezun Olunca

Sanat ortamına yön veren çeşitli kurumlarda yöneticilik başta olmak üzere, iletişim, sponsorluk, sergileme, program ve seyirci geliştirme gibi çeşitli görevlerde çalışabilecek olan Sanat Yönetimi mezunlarının iş alanlarından bazıları şunlardır:

- Müzeler
- Sanat Fuarları
- Bienaller
- Sergiler
- Galeriler
- Özel sektör ve kamuda kültür-sanat kurumları

Programa ÖSS Sözel-2 puanıyla öğrenci alınmaktadır. 2007 yılı için belirlenen kontenjan, 4'ü burslu olmak üzere 44 kişidir. (2007-08 akademik yılı için YÖK'ten talep edilen kontenjandır)

Sanat Yönetimi Bölümü Program Koordinatörü Yrd. Doç. Dr. Deniz Ünsal'ın bölüm ile ilgili yorumları:

“Günümüzde bienaller, sanat fuarları ve müzeler sanatın sergilenmesinin ötesinde izleyici ile süregelen bir ilişki ve çok yönlü bir iletişim kurmak durumundalar. Bu ilişki bir yandan kurumların mali açıdan ayakta kalmalarını sağlarken, öte yandan sanatın ve sanatçının yaratıcılığına, izleyicinin beklentisine ve toplumsal sorunlara duyarlı olmayı da beraberinde getiriyor. Sanat Yönetimi Programı bu felsefeden yola çıkarak görsel sanat kurumlarının katılımcı, paylaşımcı ve sürdürülebilir olabilmeleri doğrultusunda karar alabilecek ve uygulayabilecek genç yöneticiler yetiştirmeyi hedefliyor.”

Yukarıda Bilgi Üniversitesi resmi sitesinden alınan, Kültür ve Sanat Yönetimi Bölümleri ile ilgili bilgilerde, “mezun olunca” çalışacak alanlar kısmında sıralanan liste, bugün kültür endüstrisi olarak tanımlanan aktivelere örtüşmektedir. Bu durum hem kültür endüstrilerinin sektör olarak gelişmekte olduğunu göstermekte hem de bu gelişmekte olan sektörde istihdam edecek eğitimli elemana ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

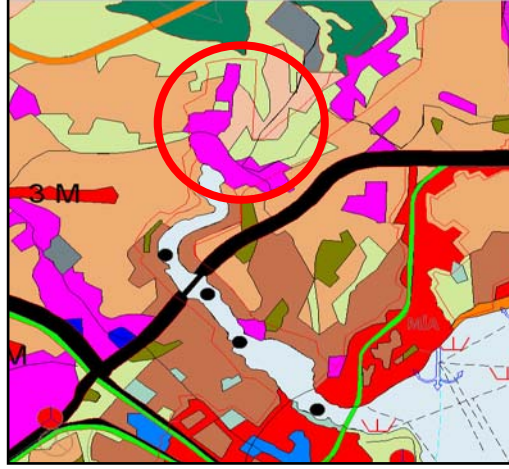
Daha geniş çerçeveden bakıldığı zaman, İstanbul'un hatta Türkiye'nin artık kültürel altyapısını geliştirmekte karşı olduğu anlaşılmaktadır. Kapasite geliştirmeye yönelik davranılması, kültürel sektörlerde çalışması için eleman yetiştirilmesi işini Bilgi Üniversite'nin eğitim programı dahilinde yapıyor olması, kapasite geliştirme işinin özel sektör ve özel girişimler tarafından yapılmakta olduğunun bir göstergesidir. İstanbul'un öncü bir grup tarafından Avrupa Kültür Başkentliğine hazırlanması sürecinde olduğu gibidir.

5.5. İSTANBUL PLANLARINDA SİLAHTARAĞA ELEKTRİK SANTRALİ'NİN DURUMU

Geçmişten bugüne Haliç ve Silahtarağa Elektrik Santralının planlardaki durumuna bakıldığında, 1980'lerde "sanayi alanı" olarak görünen bölgenin zamanla "park" ve "kentsel hizmet alanı" olarak gösterildiği görülmektedir. Bu bölge ile ilgili yürürlükte olan 1/1000 plan bulunmamaktadır, ancak 2003 tarihli 1/5000 plan notlarında, uygulamanın 1/1000 plan olmaksızın avan projeden yapılacağı belirtilmiştir. Yani **santral** İstanbul ile ilgili uygulama avan projeden yapılmıştır. 2003 tarihli 1/5000 planda Endüstriyel Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi' lejantında gösterilen alanla ilgili 2007 yılında lejant değişikliğine gidilmiş ve "+ eğitim tesisi" ifadesi eklenerek, "Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi+Eğitim Tesisi" lejantına alınarak Bilgi Üniversitesi'nin eğitim vermesine olanak sağlanmıştır.

Üst ölçek planlarda gösterimin şematik olması ve ölçek sebebiyle bazı ayrıntılar gösterilememektedir. Ancak üst ölçek planlarda, plan hükümleri ile lejantta gösterilenlerin içerdiği fonksiyonlar tanımlanabilmektedir ve plan hiyerarşisine bağlı olarak planlar arası lejant uyumu (plan notları ile desteklenerek) sağlanması gerekmektedir. 1/5000 planda "üniversite alanı" olarak değil de "eğitim tesisi alanı" olarak gösterilmesinin nedeni üst ölçekli planlarda "üniversite alanı" olarak gösterilmemiş olmasıdır.

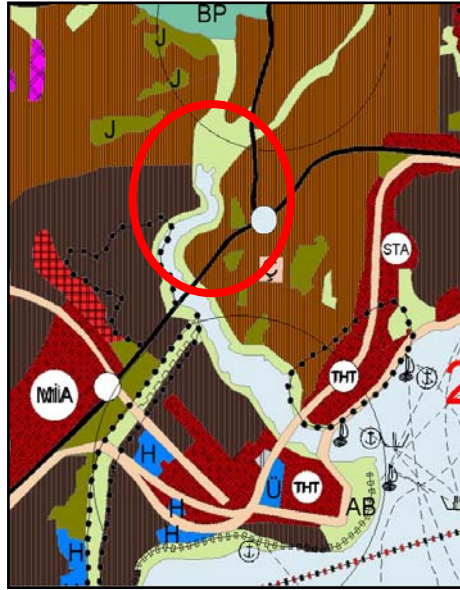
1980 tarihli 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı'ndaki Durumu Sanayi+ Küçük Sanayi Alanı lejantında kalmaktadır.

Şekil 5.10. 1980 tarihli 1/50.000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı

1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı'ndaki durumu

Çevre Parkları lejantında kalmaktadır.

Şekil 5.11. 1995 tarihli 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı

22.08.2006 tarihli 1/100.000 ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Planı'ndaki durumu:

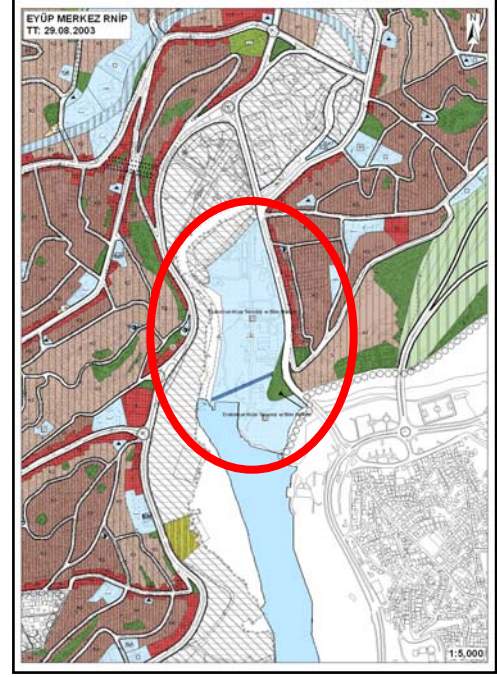
Kentsel Hizmet Alanları lejantında kalmaktadır

Planın, özel hükümler bölümünde *Kentsel Hizmet Alanları* için aşağıdaki ifade yer almaktadır;

“Kentın yerleşik dokusuna ve kentsel gelişme alanlarına hizmet verecek bütün kentsel fonksiyonları barındıran alanlardır. Çekim Merkezlerinde yer alacak kentsel fonksiyonların bölge ekonomisine ve sanayisine hizmet edebilecek nitelik taşıması hedeflenmektedir.”

Şekil 5.12. 2006 t.t.li 1/100.000 ölçekli plan

Şekil 5.13. 2003 t.t.li 1/5000 ölçekli plan

29.03.2003 t.t.li 1/5000 Ölçekli Evüp Merkez Revizyon Nazım İmar Planı'ndaki durumu:

373 ada 5-6-8 parsellerde bulunan mülkiyeti TEİAŞ'a ait olan, 29 seneliğine Bilgi Üniversitesi'ne tahsis edilmiş olan santralistanbul alanı 'Endüstriyel Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi' lejanında kalmaktadır. Plan notları Genel Hükümler bölümünde,

“Eğitim, Sağlık, Kültür, Dini Tesis, Yönetim Merkezi (İtfaiye, Emniyet, Telefon Santral Merkezi, TEİAŞ, TEDAŞ vb.) Katlı, Otopark vb. gibi kamuya ait donatı alanlarında çevre yapılanma koşullarını aşamamak kaydıyla Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanacak avan projeye göre uygulama yapılabilir.” Notu ile 1/1000 ölçekli planı olmadan avan projeye göre uygulama yapılmıştır.

Bu plandan sonra 18.06.2007 tarihinden itibaren bu alan plan lejantı “Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi+Eğitim Tesisi” şeklinde değiştirilmiştir.

5.6. SİLAHTARAĞA ELEKTRİK SANTRALİNİN BUGÜNKÜ KULLANIMI: santralistanbul

Silahtarağa Elektrik Santrali'nin restorasyonu, yeniden işlevlendirilmesi ve yeni binaların tasarımı ve inşası sürecindeki görevlendirmeler aşağıdaki belirtildiği şekilde olmuştur.

Konsept Tasarım:

Emre Arolat (EEA)

İhsan Bilgin (İstanbul Bilgi Üni)

Nevzat Sayın (NSMH)

Mimari Tasarım

Çağdaş Sanatlar Müzesi ve Eğitim Yapıları: Emre Arolat-Nevzat Sayın

Enerji Müzesi: Han Tümertekin (Mimarlar A.Ş.)

Kütüphane ve So Cafe: Nevzat Sayın

Sanat Galerisi ve Otto: Emre Arolat

Rölöve Projesi: Sevim Aslan (DS. Mim)

Uygulama Projesi

Çağdaş Sanatlar Müzesi ve Sanat Galerisi: Emre Arolat-Kerem Piker-Natali

Tombak(EEA)

Eğitim Yapıları, Kütüphane ve So Kafe: Nevzat Sayın-Sibel Özdoğan-İbrahim Eyüp-Onur Eroğuz-Özlem Özdemir (NSMH)

Enerji Müzesi: Han Tümertekin-Gürden Gür (Mimarlar A.Ş.)

İşveren: Bilgi Üniversitesi

Proje Yönetimi: Akın Barlas

Proje Tarihi: 2004-2007

Proje Alanı: 115.000m²

Mimarlar tarafından öncelikle Silahtarağa Elektrik Santral kompleksini dönüştürme projesi önündeki sorun kümeleri tespit edilmiş ve bu sorun kümelerine yanıt aranmıştır.

Bunlar;

1. Arazi zemininin yapılaşma için elverişsiz özellik taşıması
2. Yerleşmenin bir bütün olarak sit alanı olması, tescilli yapılar barındırması
3. Yerleşmenin yapılış amacından çok farklı hatta zıt bir dönüşüm projesi önerisi olması; tek işlevli bir kompleksi çok işlevli hale getirmek ve tanımı zaman içinde değişmeyecek teknik işlevlere göre kurulmuş bir programın yerine, karakterini zaman içinde kazanacak sosyal ve kültürel bir programın öneriliyor olması.

Ayrıca Silahtarağa kompleksi içerisinde insan eli ile üretime yönelik alanlar değil, büyük makineler ve kazan daireleri bulunuyor olması, ileri teknoloji mekanından kültür ve sosyal ilişki mekanı üretilmesi amacını doğurmuştur.

Mimarların santral yerleşkesi ile ilgili mimari tespitleri aşağıdaki şekilde olmuştur;

1. Yerleşmenin biçimlenmesi hem büyük hamleler ile şekillenmiş hem de bozulma ve çarpılmalar etkili olmuş
2. İşlevsel bölgeleme. Makine ve kazan dairelerinden oluşan üretim birimleri ile yaşam birimlerinin yeşil bantlarla ayrılmış olması ama aynı zamanda küçük üretim mekanları ve yönetim alanlarının yerleşim birimlerinin içine karışmış olması.
3. Üretim birimlerinin ve yapılaşmaların alanda dağınık şekilde yer alması ve yığılma etkisi bırakması.
4. Fabrika binalarının demir konstrüksiyon ile yapılmış olması ve dış kabuğun zarif, içindeki makinaların kaba olması.
5. Yönetim binaları be lojmanlarda 1.Ulusal Mimarlık tarzı uygulanmış. Yönetim binaları, müdür lojmanı, misafir lojmanı gibi prestijli binalarda yerel özellikler

daha baskınken, işçi ve mühendis lojmanları gibi binalarda 19.yy. konut mimarisinin anonim özellikleri görülmüştür.

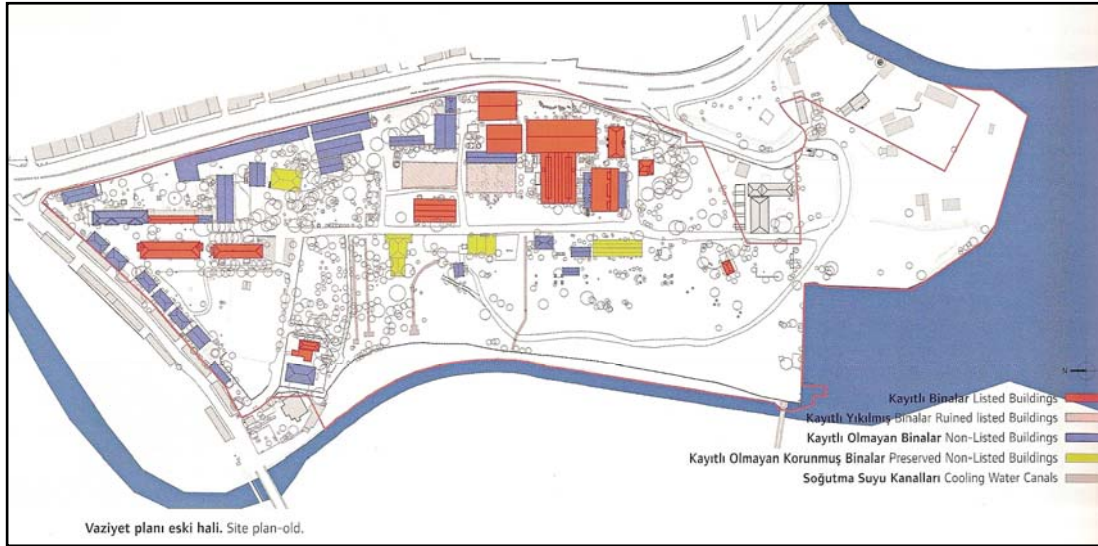
6. Bu kümeler dışında, 1950 sonrası yapılmış olan binalar, 1950 sonrası Türkiye’de etkisini gösteren mimari tarzlardan etkilenmemiş kalfa-müteahhit ürünleri şeklindedir.

(Yapı Dergisi, 2007)

Dönüşüm projesinin yer seçim kararlarında kurallar ile ihlaller arasında bulunan eski izler hassas tutumlar ile değerlendirilmiştir. Yıkılmış olan kazan dairelerinin hayal edilebilen dış konturları korunarak Çağdaş Sanat Merkezine dönüştürülmüştür.

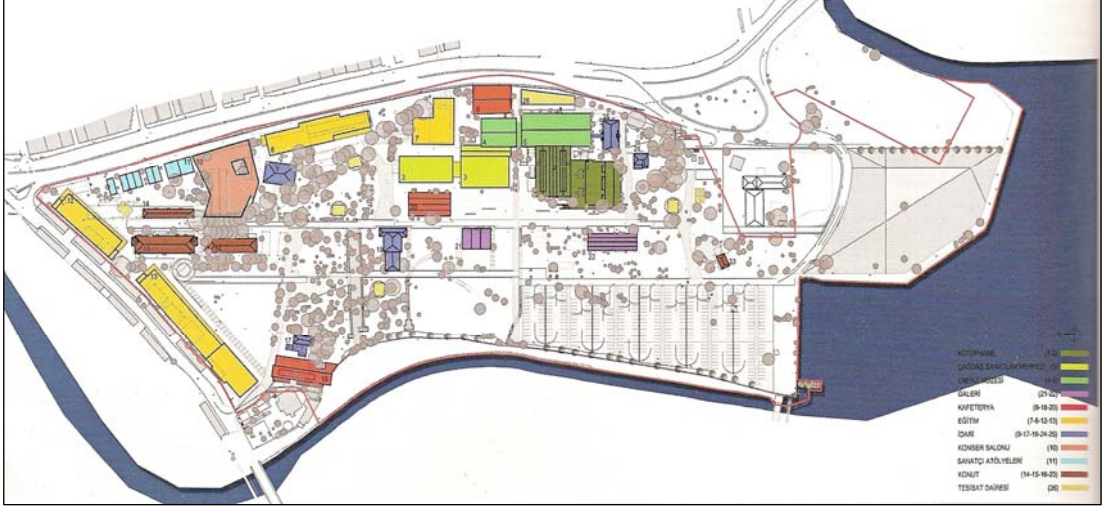
Statik güçlendirme ile ayakta durabilen makine daireleri ve konutlar, enerji müzesine ve lojmanlara dönüştürülmüş, kazan dairesi ise kütüphane binasına dönüştürülmüştür.

Eğitim binalarında ise, Çağdaş Sanat Merkezi ve müze binasında olduğu gibi tek çatı altında bulunması gerekmesi ve prestij objesi olma gibi tutumlara gerek duyulmamıştır.

Şekil 5.14. Vaziyet Planı (Eski Kullanımlar)

(Yapı Dergisi Aralık 2007)

Şekil 5.15. Yeni Vaziyet Planı (Bugünkü Kullanımlar)

(Yapı Dergisi Aralık 2007)

ENERJİ MÜZESİ

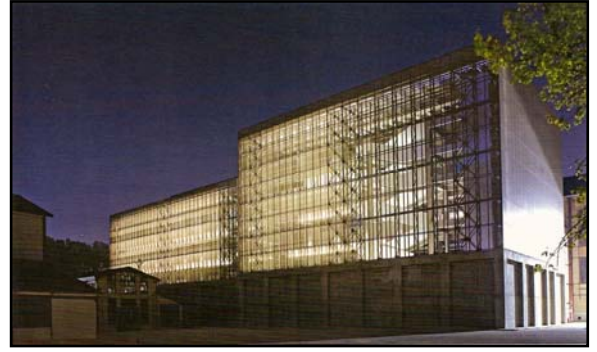

Şekil 5.16. santralistanbul'da Enerji Müzesinin İçinden Eski Üretim

Makineleri

Makine dairelerinde bulunan büyük kütleye sahip güç türbinleri barındıran binalardan biri Enerji Müzesine dönüştürülmüştür. Artık kullanım olanağı kalmayan mekanik donanımlar bina içinde yapay iç peyzajı oluşturmaktadır. Binadaki mimari müdahaleler, müze koleksiyonunu oluşturan mekanik donanımları farklı bir bakış açısından görme olanağı sunmaktadır.

ÇAĞDAŞ SANATLAR MÜZESİ

Şekil 5.17-5.18. santralistanbul'da Çağdaş Sanatlar Müzesi Gündüz-Gece Görüntüsü (www.santralistanbul.org)

Yıllar önce yıkılmış, sadece temel izlerinin görülebildiği, birbirinden kopuk ama birbirine çok yakın duran iki büyük kazan dairesi yapısı, ilk işlevlerini sürdürdükleri hallerindeki kitlesel durumlarına uygun ancak belirli bir zaman dilimi mimari özellikleri taşımayacak şekilde kurgulanmıştır. Yeni yapılar, eski yapılarda olduğu gibi yoğun ve ağır bir iç çekirdek, ona dokunmadan örten yarı geçirgen ve hafif dış zırhtan oluşmaktadır. Eski yapıların zırhındaki duvar ve pencerelerin oluşturduğu delikli durum yerine binayı dışarıdan kaplayan bir metal tül giydirilmiştir. Bu şekilde gece iç aydınlatma ile birlikte metal tül görünmez hale gelmekte olup bu durum binanın kapalı, etraftan kopuk müze yapılarından farklılık göstererek serginin ve sergilenin niteliğini gözler önüne sererek geçirgen özellik göstermektedir. Bu geçirgenlik ile Eyüp sırtları ile bağlantı kurulabileceği düşünülmektedir. (Yapı Dergisi, 2007)

KÜTÜPHANE

Şekil 5.19. santralistanbul'da İnşası Devam Eden Kütüphane Projesi

(Yapı Dergisi, 2007)

Santral yerleşkesinde 4 farklı zamanda yapılmış 4 ayrı kazan dairesi bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Enerji Müzesine, bir tanesi Çağdaş Sanatlar Müzesine, yan yana duran diğer ikisi de birleştirilerek Kütüphaneye dönüştürülmüştür. Yeni kurgunun formu eski kazanların taşıyıcıları tarafından belirlenmiş olup, iki bina giriş katlarındaki giriş mekanları ile birleştirilmiştir. Kütüphane binası inşaatı halen devam etmektedir.

EĞİTİM YAPILARI

Şekil 20. santralistanbul'da Eğitim Yapıları

(Yapı Dergisi 2007)

Eğitim yapıları 3 katlı, dikdörtgen şekilli prizmalar şeklindedir. Binalar geniş teraslarla çevrilmiş olup, güneş denetimi de sağlanmaktadır. Binalar; sınıflar, bürolar ve aradaki

galerili mekan dilimleri olmak üzere 3 parçadan oluşmaktadır. Bürolar ve sınıflar arasındaki boşluk dilimleri; merdiven, asansör, wc, mutfak gibi işlevleri barındırmanın yanında galeri, lounge olarak da kullanılabilir. Ayrıca yangın merdivenleri binaya ek olarak değil, günlük kullanıma dahil edilmiştir.

KAFETERYA

Şekil 21. santralistanbul'da Kafeterya Yapısı
(Yapı Dergisi, 2007)

Kafeterya binası eğitim binaları kurgusuna benzer şekilde tasarlanmış ancak eğitim binaları gibi hem doğuya hem batıya bakmak yerine sadece doğuya bakmaktadır. İç mekan düzenlemesi işletmeci tarafından yapılmış olduğu için diğer binalardan farklılık göstermektedir.

5.7. 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ PROJELERİNDE santralistanbul

Önceki bölümlerde incelendiği gibi üst ölçek kültür politikaları, plan stratejileri, İstanbul'da kültürel altyapının bugünkü durumu ve gelişme eğilimi üzerinden İstanbul'a bakıldığında **santralistanbul'** un bu politika ve stratejilerle uyum içinde olduğu ve mekandaki bir yansıması olduğu görülmektedir. AKB' de İstanbul için hedeflenenler ve belirlenen proje başlıklarının **santralistanbul** ile uyumlu olduğu ve projelerden bazılarının **santralistanbul'**u içerdiği, proje geliştirme mekanı olarak **santralistanbul'**un

seçildiği görülmektedir. Aşağı'da AKB projelerinde **santral**istanbul'un proje ortağı olduğu projelerden bahsedilmektedir. AKB süreci dinamikliğini koruyan bir süreç olması nedeniyle projeler kesinlik kazanmamakla birlikte yeni girişimler devam etmektedir.

Bilgi Üniversitesi-**santral**istanbul'un yürütücüsü olduğu projelerden biri "*Halkı 2010'a Hazırlayan Projeler: Kültür Ve Megakentler Çağında Kültür Politikası*" dır.

Proje vizyonu ve amaçları bölümünde, kent mekanının, bir gösteri mekanı haline gelmesi, küresel akımlardan etkilenmesi, yaşanan ekonomik ve sosyal değişimler üzerinden biçimlenmesinden bahsedilmektedir. Bu noktada kültürel politikaların devreye girerek toplumsal kalkınma için yeni arayışlara karşılık vermekte olduğu belirtilmiştir. Kültür Politikası için yeni bir tanımlama yapılmaktadır; birbiriyle bağlantılı vatandaşlık uygulama alanları, çok kültürlü kimlik oluşumları, içleyici ve dışlayıcı işlemler, kültür mirası konuları ile kültür başkenti, turizm, kültürel ve yaratıcı iş alanlarının korunması ve desteklenmesi olarak yorumlanması (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006) Projenin kapsamında; bölgenin gelişen kentleri ile Avrupa megakentlerinden yerel idari yetkilileri, kent yöneticilerini, karar alıcılarını, düşünürlerini, yazarları ve aktivistleri bir araya getirmeyi hedefleyen 5 yıllık bir proje olduğundan, İstanbul'un fiziksel ve stratejik konumunun avantajlarını kullanarak, bölgedeki kentler ile deneyim paylaşımı ve işbirliği ortamı yaratarak, yerel yönetim, STKlar, diğer idareciler ve aktörlerin katılımını sağlayarak, kültürün kentlerde bugünkü rolünün sorgulanması ve tartışılmasının hedeflendiğinden bahsedilmektedir.

Proje 2006'da başlayacak ve 2010'da katılımcı kent yönetimleri tarafından yapılacak bir deklarasyonla sona erecektir. Toplantılar belirlenmiş şehirlerde yapılacaktır. Haziran 2010'da son toplantıda tüm katılımcı kentleri, ağları, bölgeler arası örgütleri ve forumları bir araya getirecek ve kültürel politika, işbirliği ve eylem alanında ortak bir deklarasyona ev sahipliği yapacaktır. Çalıştaylar hem düşünce ve deneyimlerin paylaşımı, hem entelektüel derinlik katmak üzere davet edilecek önemli konuşmacılar için platform olacaktır. (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

Bu proje İstanbul Bilgi Üniversitesi-**santral**istanbul tarafından yürütülecektir. Diğer ortaklar ise; İBB, İlçe Belediyeleri, Medcities, Anadolu Kültür A.Ş., İnsan Yerleşmeleri

Derneği, Anna Lindth Euro Mediterranean Vakfı, United Cities and Local Governments (UCLG), Bilgi Ağları Ajansı, Ortadoğu&Kuzey Afrika, Network of European Metropolitan Regions and Areas (METREX), Fondazione Laboratorio Mediterraneo, Megacities Vakfı ve Cultural Policy National Observatory (ONPC-Grenoble)

Bilgi Üniversitesi-**santral**istanbul'un yürütücüsü olduğu bir diğer proje de *Kültürel Vatandaşlık Ve İstanbulproje Geliştirme Atölyeler*'dir.

Proje Vizyonu ve Amaçları bölümünde; sosyal yabancılaşma, marjinalleşme, azınlıklık ve göçmenlerin kentle bütünleşememeleri, kentlerin göç alması ile sosyal ve kültürel homojenliğini yitirdiklerinden bahsedilmektedir. Bunlara bağlı olarak kentlerde yaşanan eşitsizlik, kentsel fırsatlara erişmedeki engeller ve vatandaşlık kavramlarının sorgulanmasına neden olduğu belirtilmektedir. Kentte yaşayanlarda "vatandaşlık" kavramının farkına varılmasının sağlanması gerekmektedir. Alınması gereken önlemler, STK'ların geniş katılımının sağlanacağı beş yıllık süreç boyunca tartışılacak ve politikalar ile politika araçları için yeni yaklaşımlar geliştirilecektir. Bu proje ayrıca başta kadınlar, çocuklar, kayıtlı-kayıtsız göçmenler, işsizler, evsizler, fakirler ve öğrenciler olmak üzere insanları İstanbul'dan yabancılaştıran yaklaşımlar, süreçler ve mekanizmalar gibi problemlere hitap edecek çözümler üretmeyi ve kültürel politikaların bu hedeflere katkıda bulunabileceği telafi politikaları, süreçleri ve yolları geliştirmeyi hedeflemektedir. (İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006)

AKB çerçevesinde, proje uygulayıcıları yukarıda bahsedildiği üzere, düşük bütçeli, sosyo-kültürel problemleri çözecek katılımcı modelleri destekleyecek finansman araçları geliştireceklerdir.

Bu proje İBB, AKB Yürütme Kurulu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yerel Yönetim Merkezi ve İnsan Yerleşmeleri Derneği tarafından uygulanacaktır. Proje Geliştirme Atölyelerinde; kendi projelerini geliştirmek isteyen halk desteklenecektir.

AKB proje başlıklarından **santral**istanbul'u içeren bir diğeri *Yeni Müzeler Ve Kültür Merkezleri*'dir. Silahtarağa Elektrik Santral'ının, kent sanayi mirasının bir parçası olduğu için muhafaza edilecek ve Akdeniz, Balkanlar, Ortadoğu ve Orta Asya'nın kültürel-sanatsal zenginliği ve derinliğini yansıtacak bir merkeze dönüştürülmesinin

hedeflendiğinden bahsedilmektedir. Bu projenin ortakları; İstanbul Bilgi Üniversitesi-İBB-Eyüp Belediyesi-Haliç Belediyeler Birliği

5.8. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde öncelikle Silahtarağa Elektrik Santrali'nin tarihi, gelişimi ve kapanması süreci, dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Santralin elektrik üretmesi ile elektrik kullanımının yaygınlaşması, elektriğin kullanımı ile örneğin elektrikli tramvayın kullanılması gibi kentsel kullanımlarda yenilikler yaşanması, buna bağlı olarak uzak mesafelere gidişin kolaylaşması ve konut-işyeri mesafelerinin daha uzun olabilmesi, kentte fonksiyon alanlarının farklılaşması gibi fiziksel etkilerinden bahsedilmiştir. Sokakların aydınlatılması ile toplum akşamları ev dışında vakit geçirmeye başlamış, aydınlatma ile suç oranı azalmıştır. Ayrıca elektrik kullanımı sosyal hayatta büyük değişimlere neden olmuştur. Öncelikle elektrikli ev aletlerinin satışı ile tüketim toplumu olmanın ilk adımları atılmış olup, bu aletlerin kullanımı ile ev işlerinde kolaylık sağlanmıştır. Özellikle bu tür aletlerin potansiyel tüketicisi olarak kadınlar hedeflenmiştir.

Aydınlatma ile modernleşme başlamış, modernleşmenin merkezinde toplumda ailenin, ailenin merkezinde ise anne/kadının rolü değişmiştir.

Silahtarağa Elektrik Santrali'nin **santral**istanbul olma sürecinde Bilgi Üniversitesi'nin rolü, tam olarak özel sektör olarak tanımlamayan 3.sektörün kültürel altyapıya yatırım yapmasına örnek olduğu sonucu çıkmaktadır. Özellikle ABD, İngiltere ve diğer yurtdışı örneklerinde olduğu gibi özel sektör ve 3.sektörün, kültür başlığı altında mekana etkisi **santral**istanbul örneğinde görülmektedir. Bilgi Üniversitesi'nin kültürel yatırımının yasal olarak altlığı 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun "Diğer İndirimler" başlıklı 10 uncu maddesinde yer alan "Sponsorluk Harcamaları" başlığına dayanmaktadır. Ayrıca Bilgi Üniversitesi daha önce Kuştepe ve Dolapdere kampuslerinde olduğu gibi, yer seçtiği bölgede dönüştürücü rolü üstlenmektedir.

İstanbul planlarında Silahtarağa bölgesinin önceleri Haliç'in sanayileşmesine paralel olarak sanayi işlevinde gösterilmiş olması, zamanla Haliç'in sanayiden arındırılması ile işlevinin park alanı, kentsel hizmet alanı olarak gösterilmesi ve 1/5000 planda

Endüstriyel Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi olarak gösterilmesi, 2007 yılında Bilgi Üniversitesi'nin faaliyete girmesi öncesi, planda lejant değişikliğine gidilerek Endüstriyel Müze Teknoloji ve Bilim Merkezi+Eğitim Tesisi olarak değiştirilmiştir.

santralistanbul'un bugünkü fiziki kullanımına bakıldığında endüstri arkeoloji olarak nitelendirilen yapıların yeni işlevler verilerek dönüştürüldüğü görülmektedir. Alanın geçmişinde tek işlev olarak elektrik üretiminden, bugün kültür, eğitim, yeme-içme, rezidans gibi çeşitli işlevleri barındıran bir mekana dönüştürüldüğü görülmektedir. Ayrıca geçmişte büyük makineleri içeren ve insan kullanımına yönelik tasarlanmamış olan mekanlar, bugün insan kullanımına yönelik hale getirilmiştir. Santraldeki mevcut binaların dışında, eğitim binaları, çağdaş sanat müze binası ve kafeterya inşa edilmiş olup, geçmişten izleri kalan binanın yerine kütüphane binası inşa edilmektedir. Yeni yapılan binalarda özellikle mevcut anıtsal yapıların mimari özelliklerini geride bırakmayacak şekilde, geçirgen olması ve prestij objesi olmamasına dikkat edildiği görülmektedir. Bir sonraki bölümde incelenen Guggenheim ve Pompidou örneklerinde olduğu gibi yapılar iddialı mimari özellikleri ile değil içerdikleri fonksiyonlarla anılmaktadır.

AKB projelerinde **santral**istanbul yerine bakıldığında; AKB çerçevesinde yeni müzeler ve kültür merkezi olarak **santral**istanbul'un Akdeniz, Balkanlar,Ortadoğu ve Orta Asya'nın kültür ve sanat zenginliğinin yansıtılacağı ir merkez olması hedeflenmektedir. Bu hedef **santral**istanbul'un kendisi için hedefledikleri arasında da yer almaktadır. Burada **santral**istanbul olma sürecinin İstanbul'un AKB olması sürecinden bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. AKB projelerinde Bilgi Ünivesite'sinin taraf olduğu diğer projeler; Kültür Ve Megakentler Çağında Kültür Politikası ve Kültürel Vatandaşlık ve İstanbulproje Geliştirme Atölyeleridir. Bu projelerde hedeflenenler, İstanbul'un stratejik konumunu kullanarak, Avrupa kentleri ile birlikte kültürün sorgulanması ve üretilmesi için platform yaratmak, kamu-özel-stk gibi çok aktörlü üretim sürecine mekan sağlamak, halkın vatandaşlık kavramını benimsemesini sağlamak, kentteki sosyal yabancılaşma, marjinalleşme gibi dışsallaşmaların önüne geçerek, kültürel politikalar yoluyla bütünleşmeyi sağlamak hedeflenmektedir. Kültürel politikaların kentin ekonomik kalkınması ve sosyal yapıdaki uyumsuzlukların, sorunların, eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla kullandığı görülmektedir.

6. YURTDIŞI ÖRNEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde **santral**istanbul'un örnek aldığı ve benzer süreçler yaşadıkları Paris'ten Pompidou Kültür Merkezi, İspanya Bilbao'dan Guggenheim Müzesi ve Londra Tate Modern Müzesi örnekleri incelenmiştir.

6.1. MODERN MÜZELER ve KÜLTÜR MERKEZLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

19.y.y.da kentlerin gelişim sürecinde öncelikle kültür, sanayiye dayalı ekonomik başarının arkasında kalmıştır. 20.yy.da kültür-ekonomi birlikte hareket etmeye başlamış, birbirlerine destek olmuşlardır. Sanayisizleşmeye bağılı olarak ekonomi düşüş gösterince, şehrin profilini tekrar kültür tanımlamaya başlamış, yaratıcı sektörlerle odaklanma artmıştır. Yaratıcı Endüstriler ekonomik, sosyal, kültürel, yapısal sermayeye ihtiyacı duymaktadır. Merkezi yönetimler benimsedikleri kültürel politikalar doğrultusunda yasal, yönetsel değişiklikler yaparak bu sektörü destekleyecek şekilde davranmaktadır. Örnek olarak; ortalama yıllık büyümesi %6 olan bir ülke olan Güney Kore'de, 1990 yılında kültür endüstrilerinin %23 geliştirilmesi sağlanması için kanun çıkarılmıştır. Merkezi hükümet tarafından kanun ile Çin'de kırsal alanda bulunan, hiçbir çekici özelliğı bulunmayan Shenzhen şehri yoktan var edilmiştir. Yine Çin'in Shanhay şehrinde, 75 tane kültürel endüstri alanı yaratılmış ve %27 istihdam sağlanmıştır. (Simons,2007)

İstanbul çok çeşitli kültürel potansiyele sahip olduğundan, yeni bir şeyleri yoktan var etmeye ihtiyacı yoktur. Yeni yeni sivil toplum girişimleri ve merkezi ve yerel yönetim kültür politikaları ile kültüre yatırımlar artmaktadır, bunun yanı sıra yasal çeşitli düzenlemelere de gidilmektedir (örnek; 5706 sayılı İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Kanunu gibi)

Kentlerde yaratıcı ekonomilere olan yatırımlar fazlalaşmaktadır, özellikle Londra gibi kentlerin yaratıcı ekonomileri büyümektedir. Londra'da 2005'te çıkan işlerin %12.2'si yaratıcı endüstrilerde ortaya çıkmıştır. Nissan gibi firmaların üretimini Çin'de yapıyor olması ama tasarım ofisinin Londra'da bulunması bu durumun mekandaki yansımasıdır.

Çıkan ürüne bağlı olarak bu sektördeki istihdam oranı da artmaktadır. Yaratıcı sektörlerin artması, bu ürünlerin sergilenmesi kent mekanında yeni iddialı müze projeleri, kültür merkezleri olarak yer bulmaktadır. Bu yeni müzeler ve kültür merkezleri içerdikleri işlev anlamında farklılık göstermektedir.

Tate Modern'nin müdürü Nicholas Serota'nın "Tate'in bir alışveriş merkezi olmasını istemiyorum. Ama insanlar bir şey satın almak istiyorlarsa alabilmeliler." İfadesinden, müzenin farklı işlevler de içerebileceği ancak müze işlevinden bir şey kaybetmeyeceği anlaşılmaktadır.

Günümüzde müzeler, eski karakterlerinden farklılık göstererek artık birer kültür ve eğlence merkezleri haline gelmiştir. Müzelerin mimarileri özellikleri ve sundukları kültürel eğlenceler ön plana çıkmaktadır. Yeni müzelerin bir özelliği, yer seçimi açısından genellikle şehirlerin geri kalmış mahallelerinde veya artık insanların oturmadığı bir bölgede yapıyor olmalarıdır.

Yaratıcı mekanların bu tür alanları tercih etme nedenleri şöyle sıralanabilir;

- Kimlik ve kendine özgü bir tarihi olması: Yaratıcı kişilere, mekanın eşsiz olma özelliğini deneyimleme fırsatı sunması sebebiyle.
- Mekandaki bozulmanın tespit edilmesi: Mekanda yapıların bulunması ama tamamlanmamış olması. Mekan için yapılacak bir şeylerin olması gerekliliği. Tamamlanmış bir mekanda yeni değişiklikler için yer yoktur. Yaratıcı kişiler mekanın fırsatları en verimli şekilde kullanmak istemeleri sebebiyle.
- Fiziksel tolerans: Mekanın içerdiği fonksiyonlara izin vermesi. Gürültü, koku, tehlike, kirlilik, hareket gibi yan etkilere karşı kuvvetli, mekanın fiziksel özelliklerinin güçlü olması.

Bu üç faktör doğrultusunda; eski sanayi alanları yaratıcı ekonomiler için tercih edilen yerlerdir. Ama özellikle eski sanayi alanı olması gerekmemektedir. Bu koşulların sağlandığı her hangi bir mekan yaratıcı ekonomi için uygun olabilir. Mekanın kent merkezine yakın olması gibi kent içindeki yeri de yaratıcı ekonominin yer seçiminde önemli bir faktördür. 'Kent merkezinde yaşayamıyorsan yakınında yaşa' gibi bir düşünce bulunmaktadır. (Busken, 2005)

Guggenheim Bilbao eski liman alanı, Tate Modern Londra ve **santral**istanbul eski elektrik santrali olup eski işlevlerinin yitirdikleri gündün itibaren, kentin fiziksel olarak atıl kalmış alanları olarak tanımlanmaktaydılar. Bu üç örnekte de kültürel aktivite olarak müze işlevinin verilmesi ile mekan yeniden kazanılmış olmuştur.

Ancak bu iddialı yeni müzelerin bir sorunu; ziyaretçi sayılarının çok yüksek olması beklentisidir. Örneğin eğer Tate Modern’de bir sergiye 300.000’den az ziyaretçi gelirse, bundan edilen zarar bir sonraki sergiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. (Cenevre Çağdaş Sanat Müzesi Müdürü Christian Bernard’a) Bir diğer örnek olarak Guggenheim Müzelerinden Bilbao’ dakinin müze işlevinin yanında mimari özelliği ile de ön plana çıkarak diğer Guggenheim şubelerinden daha fazla etki yaratmış olmasıdır. Kentin atıl alanlarını yeniden kazanmak için önerilen bu tür iddialı projeler aynı zamanda ziyaretçi sayısı, aktivitelere halkın katılımı, toplum tarafından kabullenilme gibi çeşitli beklentileri de karşılamayı hedeflemektedirler.

Bu iddialı müze/kültür merkezi projelerinde ünlü mimarlara roller verilerek, ünlü mimarlar için yeni prestij projesi imkanı verilmektedir. Ancak mimarların müze tasarlarken etkileyici bina yapma konusunda yoğunlaştıkları (Cenevre Çağdaş Sanat Müzesi Müdürü Christian Bernard’a) içinde neler olabileceğini düşünmedikleri, müzenin sadece binası ile değil içerdiği senaryolarla geçirgen olması gerektiği şeklinde eleştiriler alınmaktadır. (R&S(n) Mimarlar Ajansı) Bu tür iddialı projelerde zaman zaman mimari olarak bina, kültürel işlevin önüne geçmektedir. Bu konuda mimarın sanatın önüne geçmesi eleştirisi yapılmaktadır.

Günümüzde yeni müzelerin açılması ve bir mekana kültürel işlevinin verilmesi ile mekanın dönüştürülmesi, sosyal ve ekonomik değişim sürecinde kültürün dönüştürücü etkisi şu şekilde açıklanabilmektedir;

“Gelişmek, görünürlük elde etmek isteyen bir şehir, yeni merkezler yaratmak isteyen, mekânsal odaklar oluşturmak, yeni kamusal alanlar kurmak isteyen bir kent, bu yolda oluşturduğu mimari/kentsel dönüşüm projesinin başarısı için o projenin merkezine ünlü bir müzeyi yerleştirmek ya da bir sanat eserleri sergi alanı oluşturmak durumunda. Kurulacak müze, kentsel dönüşüm projesinin eksenini oluşturacaktır. 80’li yıllarda yeni mahalleler, yeni uydu kentler oluşturulurken kentsel projelere eksen olarak, kamusal

alan yaratacaklarına güvenilen ticaret merkezleri kurulurdu, Amerikalıların deyimiyle 'mall'lar inşa edilirdi. Ticari alışverişe mekânsal animasyonun aleti olarak bakıldığı yıllardı. Bugün mall'un yerini "müze" aldı. Burada Andy Warhol'un sözünü hatırlamamak mümkün değil: "Bir gün bütün süpermarketler müze, bütün müzeler süpermarket olacak" (Şeni, 2007)

Yukarıda bahsedilen açıklama Guggenheim Bilbao örneğini tanımlamamıza yardımcı olmaktadır. Ancak bu tür örneklerde kentin bir proje ile ön plana çıkması ve kültürel yarışta yer alması için yeterli olmamaktadır. Bir kültür kentinden bahsediliyorken, sadece bir müze binasından daha fazla şeyden bahsediliyor olması gerekmektedir.

Bu yeni kent/kültür, mekânsal-dönüşüm/müze eklemlenmeleri yeni bir aktörü sahne önüne çıkarmıştır; mesenler, aileleri ve kurdukları kültür vakıfları. Bu aktörler 19. yy sonunda, 20. yy. başında Amerika'da (Carnegie, Rockefeller, Salomon Guggenheim vs.) Avrupa'da (Tate, Camondo, Cernuschi) kütüphane ve müze kurmakta çok aktif olmuşlardır. 20. yy' da devletin sosyal fonksiyonlarının geliştiği ülkelerde ise bu rolleri iyice azalmış, yok olmaya yüz tutmuştur. 1990'lardan beri mesen kaynaklı inisiyatiflerin rolü yeniden ve kuvvetle canlanmaktadır. Fransa gibi devlet kültür politikalarının hâlâ çok kuvvetli olduğu bir ülkede bile özel mesenlerin rolü artmaktadır, François Pinault gibi, Bernard Arnault (Vuitton) gibi koleksiyoncu/bağışçı/müze kurucusu işadamları ortaya çıkmıştır. Bu uluslararası mesenler topluluğuna Türkiye' den de katılanlar mevcuttur. Elit burjuva olmanın gerektirdiği "davranış tarzları" birer küresel norm olarak Türkiye elitlerini de belirlemektedir. Bu "davranış standartları" bu kesimlerce benimsenmekte, koleksiyoncu, bağışçı, müze kurucusu aktörler sivrilmiştir. Böylece sermaye sahiplerinin kültüre yatırım yapmaları ile hem mekanda somut izlerini bırakmakta, mekanın dönüşümünde rol oynamakta, hem de kentteki kültürel aktivitelere katkı sağlamaktadırlar. Ancak bu etkileşim şimdilik herhangi bir mekânsal/kültürel düşünce çerçevesi, vizyonu ya da planı ya da projesi dahilinde ele alınmamaktadır. Oysa bir İstanbul Modern'in, Pera Müze'sinin, Sabancı Müzesi sergilerinin, Santral İstanbul'un, içinde oldukları mekânları yenileme, dönüştürme potansiyelleri çok büyüktür.

İstanbul'daki özel girişime dayanan müze örneklerine baktığımızda bütüncül bir çerçeve görememekteyiz. İstanbul'da süreç; bireylerin, vakıfların kendi girişimleri, biraz planların yönlendiriciliği biraz da hükümet, devlet erkanın desteği ile gelişmektedir. 2010 Avrupa Kültür Başkenti olma süreci İstanbul'daki bu tür girişimleri yasal ve daha organize hale getirecek, yönlendirici olacak, aktörleri ve görevlerini tanımlayacak, kültürel çerçeveyi çizecektir. Çizilen bu çerçeve ile İstanbul'un kültürel sermayesine, aktörlerine ve mekandaki etkilerine daha bütüncül bakılabilmesi sağlanacaktır.

Bir de müzelerin, eski müze anlayışından farklı olarak, ünlü aşçıların çalıştığı bir restaurant, cafe, defile yada araba katalog çekimleri için mekan olarak kullanılması gibi farklı işlevler için de kullanılabilir. İstanbul Modern Sanat Müzesi'nde çocuklar için doğumgünü parti organizasyonları yapılıyor olması, bahçesinde festival konserlerinin düzenlenmesi, Sabancı Müzesi'nde "kahvaltıda caz" gibi organizasyonların yapılması ile müzelere yeni kullanımlar da yüklenerek, müzeler/kültür merkezleri klasik sanat eserlerinin depolandığı, sergilendiği yer anlayışının dışına çıkarak farklı amaçlar için de gidilen popüler mekanlar haline gelmiştir.

Tate Modern'de Turbine Hall'de 2007 bahar aylarında Alman Carsten Höller'in farklı uzunluklardaki beş farklı kaydırak olan "Test Site" isimli eseri ile klasik müze izleyicisinin tipik 'Aman yanlış bir şey yapmayayım' tavrı ve müzeye saygınlık katan soğukkanlılığı aşılmış, kaydırakların da şehirlerde stres atıcı, eğlenceli birer ulaşım aracı olarak kullanılabileceği mesajı verilmeye çalışılmıştır. Höller eseri için, "Beden ve beyin için bir oyun parkı" diyor, "Hem sanat, hem değil." yorumunu yapmaktadır. Kaydırakların Tate Modern için anlamı ise sergilenen bir sanat eseri olmanın ötesinde kitleleri müzeye çekecek bir araç işlevi görmesi olmuştur. Müze alanının bu şekilde kullanılması ile müzecilik anlayışı da tekrar sorgulanmış olup ve yeniden tanımlanması gerekliliği ortaya konulmuştur. Sanat müzesinde kaydırak keyfi (Atakan, 2006)

6.2. PARIS POMPİDOU KÜLTÜR MERKEZİ

Şekil 6.1. Paris Pompidou Kültür Merkezi (www.cnac-gp.fr)

Pompidou Kültür Merkezi Fransa'nın Paris kentinde tarihi doku içerisinde yapılmış modern bir kültür merkezidir. Eski Fransız başkanı Georges Pompidou'nun Paris'in kalbinde orjinal kültürel bir kuruluş yaratması fikri ile ortaya çıkmıştır. Modern ve çağdaş tasarımlara yer verecek aynı zamanda, görsel sanatlar, tiyatro, müzik, sinema, edebiyat gibi konuları barındıracak bir yer olmasını hedeflemiştir.

31 Ocak 1977'de kapılarını açmış olan kültür merkezi, 1997'de 27 aylık yenileme geçirerek tekrar 2000 yılı ocak ayında, 70.000m²'si yenilenmiş ve 8000m² yeni alan eklentisi ve geliştirilmiş hizmet alanları ile kapılarını açmıştır. O dönemin genç mimarları olan Renzo Piano, Richard Rogers, Gianfranco Franchini eseridir. Görüntüsü petrol rafinerisini andırmakta olup, tırtıl şeklindeki merdivenleriyle Parisliler tarafından oldukça yadırganmış ve beraberinde pek çok tartışma getirmiştir. Açıldığından beri Fransa'nın en çok ziyaret edilen yeri olmuştur. Her sene 6 milyon kişi tarafından ziyaret edilmektedir. 30 yıllık sürede toplam 190 milyon ziyaretçi gelmiştir.

Şekil 6.2. Paris Haritası

(www.devinci.fr/ri/incoming/Liens/paris.gif)

Bugün kentin mimari dokusunun vazgeçilmezleri arasında yer alan ve Parislilerin gurur duydukları bir mekân haline gelen kültür merkezi, yakın çevresi için merkezi ve eş olmayan bir role sahiptir. Yılda 5 milyon kişinin ziyaret ettiği, oluşum biçimiyle kendinden sonraki sayısız müzeye esin vermiş ve New York'taki Museum of Modern Art (MOMA) dan sonra dünyanın en önemli modern ve çağdaş sanat koleksiyonuna sahip (59 bin eser) bir sanat merkezidir.

Centre Pompidou'nun 30.yıl kutlamaları için düzenlenen basın toplantısında Centre Pompidou'nun başkanı Bruno Racine'nin Centre Pompidou'nun geleceği hakkında verdiği bilgilere göre; dijital teknolojideki gelişmelerin sanata yansımaları yakından izleyip, Centre Pompidou'nun bünyesine katmak ve sanatın küreselleşen çehresinin en önemli aktörlerinden biri olmak kurumun en önemli hedefleri arasında yer almaktadır. Ayrıca Bruno Racine'e göre; bundan sonra Centre Pompidou'nun Amerikan modelini benimseyen bir müzecilik anlayışıyla, Centre Pompidou Dostları Derneği oluşturmak, koleksiyonlarını bağışlayanlar için özel yemekler organize etmek gibi girişimlerde bulunacağıdır.

Şekil 6.3. Paris Haritasında Pompidou Kültür Merkezinin Yeri

Kendisini “açık bir yapıt” olarak tanımlayan Centre Pompidou' nun, toplumdaki değişimlerin sanata yansmasıyla her dönemde yeniden okunabilen ve kendini yeniden tanımlayabilen dinamik bir yapısı vardır. Ayrıca, Centre Pompidou tüm Batı dünyasının bakışının yönelttiği Çin’de, sanat alanında bir pay alma çabasıyla önemli adımlar atarak yakın zamanda Şanghay’da bir yatırım yapması düşünülmektedir.

Diğer modern sanat, çağdaş sanat müzelerinde ve yeni kültür merkezlerinde olduğu gibi Centre Pompidou da sanat eserlerini depolama ve sergileme işlevi dışında farklı kullanımlar içermektedir. Örneğin, Yves Saint Laurent’in meslek hayatını bir retrospektif defileyle sonlandırması için defile mekanı olarak Centre Pompidou seçilmiştir.

Centre Pompidou 54.500 modern ve çağdaş eser barındıran koleksiyona sahiptir. Pompidou’nun sergi politikası Paris’teki diğer müzelerden, Fransa’daki müzelerden yada farklı ülkelerdeki müzelerden koleksiyonları belirli süre için ödünç almaktır.

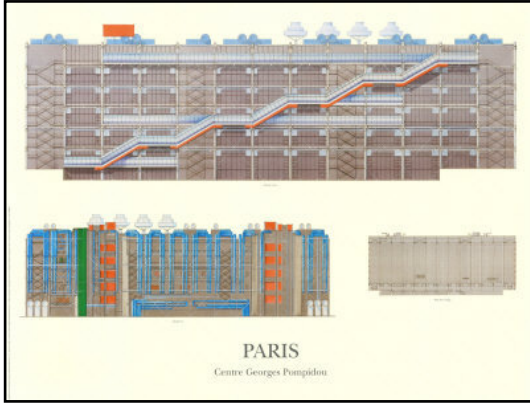
Pompidou Kültür Merkezinin Misyonu (Centre pompidou, 2003)

Centre Pompidou dünyanın en önemli müzelerinden biri olup, Avrupa’daki modern ve çağdaş sanat koleksiyonlarının başını çekmektedir. 2000 kullanıcıya geniş kütüphanesi, 20.y.y. sanatı ile ilgili dökümanları, sinema ve performans salonları, müzik geliştirme enstitüsü, eğitim alanları, kitapçıları, restaurant ve kafesi bulunmaktadır. 20.y.y. ve yeni

milenyum yaratıcı çalışmalarını yaygınlaştırmak ve sergilemek konusunda, interdisipliner hizmeti ve misyonu güçlüdür. Her sene 30 ulusal veya uluslar arası sergiye ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca kullanıcıları Fransa içinden ve dışından olmak üzere sinema, konferans, sempozyum, konser, dans, eğitim aktiviteleri düzenlenmektedir.

Centre Pompidou Ulusal Modern Sanat, Endüstriyel Tasarım ve Kültürel Gelişme Departmanı olmak üzere 2 bölümden oluşmaktadır. Ayrıca Müzik ve Akustik Araştırmaları ve Koordinasyonu Enstitüsü ve Kamusal Kütüphane olmak üzere iki organizasyon ile ortaklık içerisindedir.

Centre Pompidou yönetim kurulu başkanı, altında yönetim ve idareden sorumlu yönetici müdür bulunmaktadır. Merkezde yer alan bölümler; Kamusal ve Eğitim Aktiviteleri Bölümü, Güvenlik ve Yapı ile İlgili Birim, İletişim Birimi, Yayıncılık Birimi, Yasal ve Finansal Birimi, Üretim Birimi, İnsan Kaynakları Birimi, IT Birimi, ayrıca kültürel aktiviteler için görsel-işitsel ofis, dijitalleştirme ofisi ve satış ofisleri bulunmaktadır.

Şekil 6.4. Pompidou Kültür Merkezi Mimari Projesi **Şekil 6.5.** Farklı Açıdan Görünüm
(www.cnac-gp.fr)

Yapı Özellikleri

Yarışma kuralları doğrultusunda, interdisipliner olması kriteri, hareket özgürlüğü ve akışkanlık ve sergi alanlarına yaklaşmanın kolay olması kriterleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Yarışma üç genç mimar tarafından 1960'ların sınırlı-özgür mimarisini öneren eser ile kazanılmıştır. Destekleyici yapı ve yürüyen merdiven gibi

hareketli sistemler binanın dışında çözülmüştür, böylece iç mekanda aktiviteler ve sergi alanları için kullanılan mekan daha geniş kalmıştır. Binanın batı dış cephesine renkli kanallar tutturulmuştur.

Mavi hava, yeşil sıvılar, sarı elektrik kabloları, kırmızı da hareket ve akışı ifade etmektedir. Batı cephesinin şeffaf olması, meydanadaki kişilerin içeride ne olduğunu görebilmesini sağlanarak kent ve kültür merkezi arasında geçirgenlik sağlanmıştır. Cam ve çelik yapıları geniş açık alanlar sağlamaktadır.

Pompidou Kültür Merkezinin Tarihçesi

1970: uluslar arası yarışma anons edilmesi. Renzo Piano, Richard Rogers and Gianfranco Franchini, Ove Arup & Partners yardımı ile.

1971: Kültür ve Sanat Bakanlığı kararı doğrultusunda Centre Pompidou inşa ofisi kurulması ve Robert Bordaz başkan seçilmesi.

1972: Centre de création industrielle Centre Pompidou'ya bağlandı. Nisan ayında inşaat başlaması.

1974: Metal çerçeve eylül ayında çalışılmaya başlanması. Ulusal Modern Sanat müzesinden koleksiyonlar transfer edilmeye başlanması.

1977: 2 Şubatta kapıları açılması.

1977' den beri 150 milyonun üzerinde ziyaretçi gelmiştir.

Centre Pompidou, ISO 9001:2000 sertifikası alan ilk kültürel kuruluştur. 15 Aralık 2004'de artwork yönetim servisi için ISO 9001:2000 sertifikası almıştır.

Şekil 6.6. Pompidou Kültür Merkezi Çevresindeki Tarihi Doku

Ulaşım ve sigorta yönetimi, Pompidou'nun kendi koleksiyonunda da farklı kuruluşların koleksiyonlarında büyük bir öneme sahiptir. Centre Pompidou' nun eserlerin yönetim departmanı her yıl ortalama 22.000 taşınma/hareketi sağlamaktadır. 1978'de açıldığından beri bu departman, sanatsal eserlerin taşınması konusunda kurum ve sigortacılarla yeni işbirlikleri yapmaktadır. ISO sertifikası alması bu konudaki teknik başarısının kanıtı olmuştur. Centre Pompidou dünyada bu tür sertifika süreci yaşayan ilk müze örneğidir.

6.3.BİLBAO GUGGENHEİM MÜZESİ

İspanya'nın Bask bölgesinde bulunan eski sanayi kenti olan Bilbao'da Frank Gehry'nin tasarladığı ve 1997 yılında açılan müze binasıdır. Olağanüstü kıvrımları ve balık pulu titanyum yüzeyi ile Guggenheim, çok kısa sürede dünyanın en dikkati çeken binalarından biri haline gelmiştir. (Mimdap, 2007)

Şekil 6.7. Bilbao Guggenheim Müzesi

(www.ehu.es/bicos/images/Guggenheim-bilbao-jan05.jpg)

Eskiden endüstri limanı olan Bilbao, müze öncesi hakkında hiçbirşey bilinmeyen bir kenttir. Müze açılışı sonrası kent kendinden bahsettirmeye ve turist çekmeye başlamıştır. Gelen ziyaretçilerin %85'i bölge dışından, %50'si yurtdışından çoğunlukla da İngiltere ve Fransa'dan olmaktadır. Son dokuz yılda sekiz milyon insan müzeyi ziyaret etmiştir. Ziyaretçiler kişi başı ortalama 171€ yerel ekonomiye bırakmışlardır.

Şekil 6.8. İspanya'da Bilbao'nun Yeri

Bask Yönetimi kentin yeniden gelişimi için bir formül hazırlar, ekonomik yapının limancılık ve ağır sanayi faaliyetleri yerine modern ve çağdaş müzesi ile olması tercih edilir. 1991 yılında Bask yöneticileri Salomon Guggenheim Museum Foundation'a Bilbao' nun yeniden yapılanmasında yer alıp almak istemedikleri konusunda teklif götürmesi, o sene sonunda anlaşma imzalanması şeklinde gelişmiştir. Müzeyi SGMF'nin işletmesi kararı verilerek ve 1992 yılında resmi anlaşma yapılmıştır.

1995'te açılan yeni metro sistemi, yeni havaalanı, yaya köprüsü, kıyı şeridi yapılaşmaları gibi projeler kent gelişim planındaki projeler olmuştur, bunlara ek olarak Guggenheim Müzesi çevresinde yeni apartmanlar, parklar, ofisler ve alışveriş alanları yapılanmıştır.

Bir müze, kent mekanı için noktasal bir karar olmakla birlikte kentin imajını değiştirmeye yetmiştir. Hem kültürel bir fonksiyonun mekanda yer bulması ile kentin eski sanayi-liman kenti imajı yenilenmiş hem de ünlü bir mimarın eseri olarak müze binası kendinden bahsettirmektedir. Concho Doronsoro'nun 'Gel ve hakkında konuş'

sözü; eski liman-sanayi kentinin değişimi ve artık hakkında konuşulacak bir konu olduğunu desteklemektedir. Bir kentte yaşanan ve kenti büyük ölçüde değiştiren kararlar bir şok etkisi yaratıyorsa bu kent için iyi bir şeydir (Liu, 2006)

Bilbao Guggenheim Müzesi Bask turizminin hareketlendiren bir faktör olmuştur. İspanya'nın 3. popüler müzesidir. İlk 8 ay sonunda, o sürede İspanya'ya gelenlerin ¼'ü büyüklüğünde 700.000 ziyaretçi gelmiştir. Ünlü aşçıların çalıştığı bölgesel yemeklerin yapıldığı, aylar öncesinden rezervasyon yapılarak gidilen bir restorantı bulunmaktadır. Bilbao İspanya'nın az bilinen şehri iken, kentin herhangi bir noktasında dönüşüm projesini hayata geçirilememişken, Bask Yönetiminin teklifi ve Salomon Guggenheim Vakfı'nın Avrupa'da bir şube açma düşüncesi üzerine, Bilbao'da müze açmaya karar vermesiyle ve Frank Gehry'nin müzenin mimarı olacağını ilan edilmesiyle gayrimenkul fiyatları fırlamış, yatırımcılar akın etmeye başlamıştır. Projenin gerçekleşmesi ile kentte turizm patlaması yaşanmıştır. Burada; kente müze kurulmasına belirli aktörler tarafından karar verilmesi ve müzenin uluslararası şöhrete sahip bir mimara yaptırılması ile iki farklı aşamanın kentin değişim sürecindeki rolü anlaşılmaktadır.

Bilbao Guggenheim “modern zamanların en önemli binası” olarak nitelendirilmektedir. Bina mimari olarak modern özellikler göstermesi, sanat müzesi olması dışında, araba reklâmları, müzik gruplarının albüm tanıtımının yapıldığı, rap klipleri, videolarının çekildiği pek çok oluşumda da mimarî dekor olarak kullanılmaktadır. Ancak Bilbao, sadece Guggenheim'la sınırlı bir şehir değildir, İspanya'yı ziyaret eden turistler, artık mimarî ve sanat eserleri konusunda büyük önem taşıyan Bilbao kentini de gezi listelerine eklemektedir. “Bilbao Etkisi” adı verilen kavram, üniversitelerde pek çok defa araştırılmış ve çalışılmıştır.

Bilbao Kenti Özellikleri

Bilbao kentinin nüfusu 354.000'dir. Guggenheim Müzesi, daha önce Nervion Irmağı'nın kıyısındaki bir tersane olarak kullanılan alanın yerine inşa edilmiştir. Bilbao kenti, zengin demir kaynakları bulunan dağlar, demiryolları ve limana sahip olması nedeniyle 19. yüzyılda metal işçiliği ve gemi yapımı konusunda önde gelen şehirlerden biri olmuştur. 20.y.y.da ise Nervion Irmağı toksik atıklarla kirlenmesinden dolayı şehre İspanyolca “delik” anlamına gelen “El Botxo” denmeye başlanmıştır. Gemi yapım

işlerinin Asya'ya doğru kaymaya başlaması ile Bilbao kenti işlevini kaybederek önemini yitirmiştir. Bilbao Limanı, su derinliği ve nakliyat açısından İspanya'nın önde gelen limanların biri olmuştur.

1997 yılında açılan Guggenheim Müzesinde eski tersaneden gemi donanımları ve boş ambarlar bulunmaktadır.

Bilbao kentinde mimari karakteristik olarak genelinde neo Barok cepheli yapılar bulunmaktadır. Ayrıca kentte Norman Foster'ın yeni metro sistemi için yaptığı tırtıl biçimli giriş kapısı, Santiago Calatrava imzalı yaya köprüsü gibi tasarım örnekleri de bulunmaktadır.

Müzenin kenti canlandırması, cazibe merkezi haline getirmesi üzerine zamanla şehir giderek daha fazla gelişmeye başlamıştır. Guggenheim Müzesi'ne ayda 100.000 ziyaretçi gelmekte, ziyaretçilerin yarısına yakını başka ülkelerden olmak üzere müzenin yıllık ziyaretçi sayısı asla 1 milyonun altına inmemiştir. 2006'nın sonunda toplam 9 milyon ziyaretçi gelmiştir.

Guggenheim Müzesi'nin kenti çekici hale getirmesi kent mekanında çeşitli değişimlere neden olmuştur. İş turizmi amaçlı oteller ve pansiyonların yerine Sheraton gibi uluslar arası zincir olan oteller açılmaya başlamıştır. Zamanla yatırımcıların alana ilgisi artmış, müzenin yakınlarındaki tersanenin yerini ise oyun alanları, bisiklet yolları ve cafeler almıştır.

Nervion Irmağı da kötü kokulu, bataklık görüntüsünden kurtulmuştur. Çevreyi kirleten fabrikaların gidişi ve arıtma sisteminin kurulmasıyla, nehir kendini iyileştirmeye başlamıştır.

Bilbao kentinin Guggenheim Müzesi nedeniyle farklı bir imaj ile tekrar gündeme gelmesi ve turist çekmesi, dünyanın ünlü mimarlarının da ilgisini çekmiştir. Ünlü mimarlar ve eserleri; Álvaro Siza (üniversite binası), Cesar Pelli (40 katlı ofis kulesi), Santiago Calatrava (havaalanı), Zaha Hadid (masterplan), Philippe Starck (şarap deposu), Robert A. M. Stern (alışveriş merkezi), Rafael Moneo (kütüphane). Böylece Bilbao'da kentin kimliğini değiştiren, noktasal bir proje olan Frank Gehry' nin başyapıtı ile başlayan dönüşüm, diğer projeleri de devamında getirmiş, kentte farklı noktalarda yeni gelişimler meydana gelmiştir. Her projenin çevresindeki etkisi düşünüldüğünde,

kentteki değişim okunabilmektedir. Ayrıca kentin müze dışındaki bölgelerinde de değişimler yaşanmıştır, grafitili duvarlar temizlenmiş, binaların ön cepheleri düzenlenmiş, yeni mağazalar açılmıştır. Ancak mimarinin kenti tek başına değiştiremediği şeklinde de görüşler bulunmaktadır ve Bilbao kenti için; mimariyi kullanarak şık bir şekilde giyinmiş ancak nereye gideceğine karar vermemiş birine benzetildiği şeklinde yorumlar bulunmaktadır. (NYT, 2007)

Kentte yaşayanların bu noktasal ama kentin kimliğini değiştiren proje ile ilgili düşüncelerine bakıldığında “Yerel kültürümüz hâlâ Guggenheim’a entegre olmuş değil. Burası hâlen bir sanayi şehri.” gibi yorumlara rastlanmaktadır.(Alfonso Martínez Cearra, 2000)

Ayrıca sokakta çalışılan bir temizlikçi ile yapılan sohbette; “Daha önce hiç Guggenheim’a gitmedim. Orası turistler için.” şeklinde yorumlar bulunmaktadır. Burada, kentteki dönüşüme asıl kentte yaşayanların ne kadar dahil oldukları, dönüşümün ne kadarının kentte yaşayanlar için yapıldığı ve dönüşüm sürecinde kentte yaşayanlara etkisinin düşünülüp düşünülmediği konularının sorgulanması gerekmektedir. Kente Guggenheim için gelen turistlerin ötekileştirilmesi, Guggenheim Müzesinin, dışardan gelecekler için yapılmış olduğu imajını bırakmaktadır.

Newyork’taki Salomon Guggenheim Vakfı; Amerikalı zengin sanayici Solomon R. Guggenheim’ın Kandinsky, Chagall, Klee’nin eserlerinden bir koleksiyon oluşturması ile süreç başlamış olup, 1937’de “sanatın tanıtımı ve hamiliği ile halkın sanat ve aydınlanma yolunda eğitimi” amacıyla kurulmuş bir vakıftır. Ekonomisi ile globalleşen ABD’nin, mimarisi, sanatı ile dünya sanatının önemli bölgesinden birisi olan hem de İspanya’nın hassas noktası olan Bask bölgesine çıkarma yapması olarak nitelendirilmektedir.

Solomon R. Guggenheim Foundation ile Basklar arasında varılan anlaşmada Baskların kendilerini korumak için koydukları önemli bir madde bulunmaktadır; SRGF'nin "Avrupa'da benzer bir müze gerçekleştirmemeye garanti vermesidir. Yeni "Deutsche Guggenheim Berlin" projesi Basklar için tatsız bir sürpriz olmuştur ancak öngörülen bir müze değil, geçici sergiler için bir galeridir.

SRGF'nin yöneticisi ve "Ulusal Sergiler Merkezi"nin yöneticilerinin bu dönemde gerçekleştirdiği uluslararası sergi programı ile İspanyol sanatçıları yurt dışında tanıtırken, ülkesinde de modern ve çağdaş sanata müthiş bir ilgi uyandırmada başarılı olunmuştur. İspanyol hükümetinin güzel sanatlara olan ilgisi yöneticilerin ve uzun vadeli büyük ölçekli projelerini ileri sürmekte onları cesaretlendirmiştir. 1991'de Thomas Krens(SRGF yöneticisi) ve Carmen Gimenez (Ulusal Sergiler Merkezi), oluşturdukları "Guggenheim Koleksiyonundan Başyapıtlar: Picasso'dan Pollock'a...", "Kandinsky'nin Suluboyaları" ve "Guggenheim Müzesi: Son Avant-Gardlar 1940-1991" sergilerinin desteği ile İspanya'daki tüm olası uydu müze adreslerini içeren kentlerin temsilcileri ile görüşmeler yapmış ve 30 Eylül 1991'de Gimenez Guggenheim Museum Bilbao' nun ön anlaşması imzalanacağını duyurulmuştur. Müze yeri, mimarı, binanın avan projesi, yaklaşık maliyet ve temel koleksiyon programı üzerinde uzlaşıp, Frank O Gehry'nin yaklaşık 30.000 m²'lik devasa müze maketi SRGF yöneticisi Krens'in seçtiği Nervion Nehri kıyısındaki gözde bir mevkide konuşlandırılır. Müze için iki ayrı koleksiyon düşünülür, birisi SRGF'den uzun süreli ödünç verilecek "Minimalist" ve "Arte Povera" yapıtlardan, diğeri de Bask ve İspanyol sanatını öne çıkaran bir koleksiyondur. İlk tahminlere göre İngiltere ve Bordo kenti ile bir "Atlantik Eksenini" oluşturması beklenen Bilbao'nun müzesi 170 milyon USD'na malolacak ve yalnızca iki buçuk ay sonra müze anlaşması kesinleşir. Bağlayıcı 20 yıllık bir kontrata göre, (75 yıla uzatılabilecek olan), Basklar inşaatından, işletme giderlerine ve hatta bu anlaşmayı hazırlayan SRGM personelinin ücretleri de dahil tüm finansmanın yüzde yüzünü sağlamıştır. Bazı tahminlere göre anlaşma imzalandığında 250 milyon USD'a yükselen harcamaları Bask bölgesi ve Biscay eyaleti yarı yarıya karşılanmıştır. Diğeri yeni İspanyol müze projelerinin aksine, Guggenheim Museum Bilbao İspanyol devletinden kaynak kullanmayacaktır. Masraflar inşaat masraflarını (180 milyon USD) artı belirlenecek işletme harcamalarını (işletmenin fiziki bakım, işletme giderleri ve maaşlar) ve de SRGF'ın sağlayacağı küratörlük ve idari hizmetlerini kapsamaktadır. Ek olarak Bask yönetimleri yeni İspanyol ve Bask koleksiyonları için (1994'den başlayarak dört yıllık bir dönemde harcanacak) 50 milyon USD sağlayacaktır. Yeni koleksiyonun gerekçesi sorulduğunda, Krens SRGF'nin bunun "ilk anlaşmanın bütüncül bir parçası olduğunu,

çünkü bu büyüklükte ve çapta bir müzenin taze bir canlılık enjeksiyonuna da gereksinimi olduğunu" düşündüğünü ileri sürülmüştür.

Örneği olmayan bu anlaşmanın en çarpıcı yanı, Baskların SRGF'ye 1992 ve 1993 şubat aylarında iki taksitte ödeyecekleri vergisiz, net 20 milyon USD'lik bağış olmasıdır. İspanya'da bu ödeme - Guggenheim koleksiyonunun ileride kullanılmasının "kira ücreti" ve "isim hakkı bedeli" olarak nitelendirilmiştir. Basklar, Guggenheim'ın Bilbao'daki varlığının önemli ödülleri getireceğine inandıkları için böyle bir şey yaptıkları anlamına gelmektedir. Bunlara karşılık SRGF koleksiyonunu kontrat süresince dönüşümlü olarak Bilbao' da sergileyecektir, ve teorik olarak da dolaşımı sınırlandırılmış veya seyahat edemeyecek kadar nazik yapıtlar dışında SRGF'nin 6000 kadar olduğu tahmin edilen yapıtlarının tümü Basklar tarafından görülebilecektir.

En başından beri müzenin SRGF tarafından yürütüleceği ve işletileceği öngörülmüştür. SRGF'nin görevleri; ayrıntılı bir işletme bütçesi de olan dört yıllık başlangıç planı, satın alma programını yönetmek ve yürütmek, koleksiyonların idari hizmetlerini sağlamak, küratörel araştırma ve programlama ve personel işe almalarında danışmanlık yapmak idi. Müze binasının mimarisi konusunda; SRGF tasarım sürecinde mimarı yönlendirecek, vaziyet planlarını, kesitleri, görünüşleri, kat planlarını, ofisleri ve destek kolaylıklarını, malzeme seçimlerini, donatımı ve dekorasyonu onaylayacaktı. Yasal, mali veya başka herhangi bir açıdan arazinin sahipliği konusunda, müzenin tasarımı ve konstrüksiyonu açısından veya SRGF'nin hiçbir yükümlülüğü olmayacaktır ve sadece danışmanlık yapacaktır. Anlaşma sürecinde müze alanının büyüklüğü üçte bir oranında küçültülerek yaklaşık 23.000 m²'ye indirilmiştir. Yılda 594.547 ziyaretçi ve bunların da Bask ekonomisine yılda 35 milyon USD harcama artışı ve 4 milyon USD'da vergi artışı getireceği hesaplanmıştır. Bilbao Müzesi'nin ayrıcalıklılığını garantilemek için, önceden kararlaştırılan Avusturya şubesi dışındaki tüm Guggenheim uyduları için Bilbao'nun onayı alınacaktı. (Bilbao'nun yüksek kalitede programlara sahip olabilmesi için kontrat her yıl New York'taki sergiler ayarında en az üç sergi koşulunu getirmektedir. Ayrıca SRGF'nin kendi "koleksiyonunun kapsamını, kalitesini, amaçlarını ve dengesini" önemli ölçüde değiştirmesini önlemektedir. Baskların lehine diğer hükümler arasında, GMB'nin bilet ve her tür eşya satışı gelirleri üzerindeki tüm haklar ve GMB'nin Guggenheim PR (Reklam ve Tanıtım) kampanyalarında yer alacağı konusunda güvenceler de yer

almaktaydı. Ek olarak, Basklar, proje üzerinde yeterli kontrolu ellerinde tutabilmek için, müzenin ilk konsorsiyomunun yerini alan 1996'da kurdukları yeni vakıfta çoğunluk oy hakkını da elde etmişlerdir.

SRGF'nin yalnızca iki üye ile temsil edildiği 10 kişilik yönetim kurulu yıllık sergi programını, bütçeleri ve yönetici kadro tayinlerini onaylayacaktır. GMB, artık bir Bask kurumu haline gelmiştir. Buradan projenin yerel mal olmuş bir proje olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca GMB'nin politik bir proje olduğu, ve Bask yöneticilerin büyük politik riskler alarak giriştikleri bu yatırım ile bölgelerinin, geleneksel, içe kapanık, uyumsuz ve değişime karşı imajını yıkmayı amaçladıkları ve GMB'yı bir mıknaş gibi kullanarak bölgeye çekmeyi amaçladıkları yatırımlar ile bölgeyi huzura, stabilizeye kavuşturmayı hedefledikleri görülmektedir.

Kültürel bir proje olarak ise, GMB Baskların uluslararası arenaya sıçramalarını sağlamakta. “Endüstrileşmeye kadar pek üretilmeyen ve 1939-1975 Franco döneminde önemli ölçüde engellenen güzel sanatların Bask Bölgesinde çok önemli bir birikiminin olmaması (Bask Bölgesinin bugünkü nüfusunun da 2.1 milyon kişi olduğunu unutmamak gerekir), Baskların kendi eserlerini yücelten yeni bir müze kurmamalarını da izah etmektedir. Guggenheim gibi bir yabancı sanat kurumunu ithal etmektedirler.

Yerel sanatçılar arasında Guggenheim'ın gelişimi hem sevinç hem de korku uyandırmıştır. Bask sanatçıları istedikleri gibi uluslararası sahneye çıkmasalar da, beklendiği gibi çağdaş sanat çevreleri Bilbao'ya çekilebilirse daha fazla ilgiye hedef olacakları ve Bask sanatçılarının sık sık New York' da sahneye çıkabilecekleri anlamına gelmektedir.

GMB' nin Basklar ve İspanya için iki açıdan olumlu olacağı düşünülebilir; modern ve çağdaş sanatın uluslararası yıldızlarının yapıtlarının görülebileceği bölgedeki tek müze olması ve yerel gereksinmelere göre adapte edilebilecek yeni bir müze modeli oluşturması. GMB' de İspanya'da hiç adı duyulmamış olan, gelişme, üyelik, halka ulaşma ve eğitim bölümlerinin yanısıra "docent" (doçent), "internship" (müze internliği) ve gönüllü programları da olmalıdır.

Guggenheim Vakfı için ise, ilk bakışta GMB'nin çok avantajlı bir anlaşma olduğu söylenebilir; Guggenheim Avrupa uydusu hayalini gerçekleştirmenin yanısıra, Krens'in

deyimiyle "20 yūzyılın en bŷyŷk binası"nı inŷa etmekte istediği gibi  zgŷr kaldığı gibi, kendi koleksiyonunu zenginleŷtirmektedir. GMB baŷarısız olursa, kabahat Bask ŷlkesinin etin ve çetrefil sorunlarına atılabilir; ancak Krens'in sık sık yinelediği gibi Guggenheim uluslararası kariyerini korumak istiyorsa, SRGH bu giriŷimini baŷarıya ulaŷtırmak zorundadır.

6.4. LONDRA TATE MODERN

İngiltere'deki Tate Galerilerinin dŷrdŷnden biri Tate Modern'dir. Diğerleri; Tate Britain, Tate Liverpool ve Tate St.Ives'dir. 2001 yılında Pritzker  dŷlŷ alan mimar Jacques Herzog ve Pierre de Meuron tarafından yapılmıŷ, Londra'nın Southwork ilçesi Bankside bŷlgesinde yer alan eski elektrik santrali binasıdır. Millenium Komisyonu, hŷkŷmetin kentsel yenileme  rgŷtŷ, English Partnership tarafından 2000 yılında açılması planlanmıŷtır. Tate Modern "Cultural powerhouse" olarak nitelendirilmektedir. 2005 yılında 4 milyondan fazla ziyaretçi gelmiŷtir. Yıllık geliri 100 milyon pounddur.

ŷekil 6.9. Tate Modern Mŷzesi

(Tate Modern The Handbook Tate Publishing 2006)

Şekil 6.10. Londra Haritası

(www.mapsofworld.com)

Tate Modern Müzesi Direktörü Vicent Todoli'nin 2003'te İstanbul'daki bir konferansta Tate Modern ile ilgili yorumları aşağıdaki gibi olmuştur;

- “Güncel sanat müzesine aç olmak”
- Standart fikirlere veda etmek
- Sanatı yerel ve küresel sorulara cevap verebilecek nitelikte işleyebilmek
- Tate Modern'e bakıldığında anıtsal olan ve mekanın hafızasını bünyesinde taşıdığı görülüyor. İçinde yerleşim meydanı gibi döngüsel dinamik bir alan yaratılmış olması (yeni bir kamusal alan)
- Alanında uzman olan kişiler ile sokaktaki insanı aynı yere çekmeyi başaramış olması ve insanların Tate'e alışması ve mekandan memnun kalmaları (Pompidou'yu da başta yadırgamışlar, sonra alışmışlar)
- İnsanlar anıtlara aç, anıtların farklı enerjileri var, insanda bıraktığı etki farklı, tekrar gelmek istiyorlar
- Tate Modern bir “hac noktası”

Todori'nin yorumlarından, Tate Modern ile yeni bir kamusal alan yaratıldığı, toplumun Tate'e gelip, burada vakit geçirip bundan memnun kaldığı, Tate'e gelmelerinde anıtsal hafızanın rolünün büyük olduğu, güncel sanata olan ilginin Tate Modern sayesinde

karşılandığı sonuçları çıkabilmektedir. Ayrıca Tate Modern'in bir Hac Noktası olarak ifade edilmesi, sanat müzesi olarak farklı bir yaklaşım içerisinde olması, herkesin bir gün uğrayacağı bir mekan olması gibi iddialı yaklaşımlar içermektedir.

Tate'in Misyonu

Kamu bilincini, anlayışını, 16. yy.dan bugüne gelen İngiliz sanatına ve uluslar arası modern, çağdaş sanata değer kazandırmak (URL-1, 2008)

Tate Modern'in Hedefi

Tate Modern'in yerel, ulusal ve uluslararası konumunu ve geleceğini güvence altına almak. Gelişebilmesi için planlama izni alınması ve projeleri gerçekleştirmek için gerekli olan parayı arttırmak.

Tate'in Tarihi

Orjinal Tate Galerisi, Londra Millbank'da 1897'de açılmıştır. Resmi adı Ulusal İngiliz Sanat Galerisidir ancak onu kuran Sir Henry Tate olduğu için Tate Galeri olarak anılmıştır. Öncelikle 19.yy. İngiliz resimleri ve heykelleri ve Ulusal Galeriden alınan eserler sergilenmiştir. 1917'de uluslar arası olan İngiliz modern sanat eserlerinin de sorumluluğunu almıştır. Tate Gallery hükümet tarafından finanse edilen bir kamu kurumudur, bu nedenle devletin denetimine tabidir. Sadece ekonomik açıdan değil, organizasyon yapısı Hazine protokolleri ve Parlamento'nun çıkardığı yasalarla belirlenmektedir.

Şekil 6.11. Londra'da Tate Britain'ın Yeri

1955'te Tate, Ulusal Galeri'den ayrılmıştır. Bugün, hükümete bağlı olan, Müzeler ve Galeriler 1992 adı altında, Kültür, Medya ve Spor Departmanına bağlı olan 19 ulusal müzeden birisidir. 4 galeriden oluşan Tate ailesinin 2 galerisi, Tate Britain ve Tate Modern Londra'da bulunmakta olup diğerleri Tate Liverpool, Tate St.Ives'dir.

Tate'e giriş 1947'den beri sadece 1974 yılında bir dönem dışında ücretsiz olmuştur. İlk açıldığında Perşembe ve Cuma günleri öğrenci günü olması nedeniyle her gün açıktı.1974'e kadar giriş sınırsız olmuştur.

Tate Modern'in Tarihi

1990 yılında Millbank'taki Tate Galerisinin alan olarak yetersiz kalması sonucu, modern eserlerin sergilenmesi amacıyla Londra'da yeni bir galeri açılması düşünülmüştür ancak yeni bir bina mı yoksa mevcut bir binanın yenilenmesi mi olacağına karar verilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak eski bir binanın dönüştürülmesine karar verilir. Bugünkü Tate Modern açıldığında bir mucize etkisi yaratmıştır, çünkü 1982 yılında kapanan güç istasyonu modern sanat müzesine dönüşmüştür. Konum olarak Tate'nin Thames Nehri'nin kenarında, St.Paul Katedrali ve City of London'un karşısında yer almaktadır. Tate ile kentin bağlanması için yaya köprüsü tasarlanmıştır. Böylece nehir üzerinde bulunan diğer Tate Galeri ile de simetri oluşturmaktadır.

Şekil 6.12. Tate Modern'in Tarihi

(Tate Modern The Handbook)

Uluslar arası mimari yarışma düzenlenerek, İsviçre’li çok bilinmeyen küçük bir firmasının iki mimarı olan Jacques Herzog, Pierre de Meuron kazanmıştır. Önemli kriter binanın ana karakterinin korunmuş olmasıdır.

Eski santral binası, 35 m. Yükseklikte ve 152m. uzunlukta büyük bir türbin alanı ve kazanlardan oluşmaktadır. Bu büyük alan büyük heykellerin sergilenmesinde kullanılmaktadır. Bina boyunca bloklarla ayrılmış galeriler bulunmakta, ayrıca odalar ve merdiven planlanmıştır. Ayrıca mimarlar giriş katında cam bir bölüm tasarlayarak cafe-restaurant kısmını bu alanda önermişlerdir.

Tate Modern, non departmental public body (ndpb), ana sponsuru Kültür, Medya ve Spor Departmanı. NDPB, süreçte ulusal yönetimde rolü olan ama ama idari bir bölüm olmayan bir role sahiptir. Bakanlıklara bağlı olarak çalışır. Tate’in yöneticisi Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı altında görevlendirilmiştir. Museum and Galleries Act 1992’ya bağlı çalışmakta ve Tate çalışanlarını istihdam etmekte ve kendi masraflarını tanzim etmektedir. Tate, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı’ndan ödenek alma konusunda bir istisnadır. Ayrıca sponsorlar, bağışlar ve miraslar ile desteklenmektedir. (URL-2, 2008)

Sermayenin yarısı devletten gerisi özel bir vakıf tarafından sağlanarak karışık bir formül uygulanmıştır. Devlet parayı vermiş ama yönetimden geri çekilmiştir, müze yönetim kurulundaki 9 danışmanın 2 tanesi devlet katındandır, bağımsızlık bu şekilde sağlanmıştır.

“Tate Modern aile ile dışarıda geçirilecek bir gün için çok eğlenceli bir yer” olarak nitelendirilmektedir. Tüketim toplumunda özellikle ABD’de aileler haftasonları, vakitlerini alışveriş merkezlerinde, mall’lerde geçirirken, Tate Modern için böyle bir nitelendirme yapılması, toplumdaki davranış/kullanım değişiklikleri üzerinden tüketimin, kültür üzerinden yapıldığını göstermektedir. Aynı zamanda bir kültürel mekan olan müzenin kullanımının da farklılaştığı görülmektedir. (Tate Duvarlarındaki Yazılar, 7/6/2007 niteforum)

Tate’in yaklaşımına göre sanat, mümkün olduğunca en geniş izleyiciye ulaşması, izleyicinin kendisini daha yakın hissetmesi için sanatı ulaşılabilir kılmaktadır. Gösterişli olmayan mekanların halka ulaşmasının daha kolay olacağı düşünülmektedir.

Şekil 6.13. Turbine Hall eski hali

Şekil 6.14. Turbine Hall yeni hali

(Tate Modern The Handbook)

“Tate Modern, en iyi modern olmasa da en efektif modern” bunun en önemli nedeni olarak da Tate Modern’in farklı kültürlerden çeşitli ilgi alanlarına sahip insanların sanatı öğrenmeleri ve sanat deneyimlerini artırmaları açısından oldukça fonksiyonel bir müze olmasını gösteriyor. (Smith, 2008)

Tate Modern’in büyüklüğüne rağmen bir şirket zihniyetinden çok insanlar için bir mekan halinde tasarlanıp bu şekilde halka arz edilmiştir. (Smith,2008) Tate Modern’in başarılı olmasındaki en büyük nedenlerden biri bu olmuştur.

“Tate Modern Londra’nın sanat çehresini yeniden yaratmıştır; ancak müzenin bu derece önemli bir sanat merkezi haline gelmesinde idareci kadronun, Londra’nın kültür ve sosyal hayatına karşı çok büyük bir sorumluluğu başarıyla üstlenmesinin de çok payı vardır. Eğer modern sanat müzeleri ait oldukları kentin sosyal ve kültürel hayatında bir rol oynayacaklarsa, bu işe kendini adanmış yaratıcı sanatçıların ve küratörlerin müze üst yönetiminde görev almaları gerekmektedir.”

Tate Modern için “Para enerjiji izler!!” ifadesi kullanılmaktadır. Benzer kimlik özelliklerine sahip olan **santral**istanbul tasarlanırken “santral” kelimesinin korunarak,

Şekil 6.15. Tate Modern İçin Yeni Tasarlanan Bina (www.arkitera.com/h10643-tate-modern-2-epik-son.html)

geçmişteki enerji üreten mekan olma özelliği ve bugün için kültür üreten mekan olma hedefi ifade edilmeye çalışılmıştır.

Herzog ve Meuron, mevcut müze binasının güneyine yeni bir bina tasarlamaktadırlar. Plan izni alınan binanın 2012 yılında bitmesi amaçlanmaktadır. 2012 yılında Londra’da olimpiyat yapılacaktır. Tate’in başarılı olması yeni gelişmeleri ihtiyaç doğurmuştur. Her sene yaklaşık 5 milyon ziyaretçi gelmektedir ve mevcut bina bu sayısının yarısına göre tasarlanmıştır. Modern ve çağdaş sanat için yeni alanların yaratılması ziyaretçilere daha fazla aktivite imkanı sunacaktır. Tate Mod Blog ile dünyanın her yerinden en sevilen mekanların fotoğrafları ve tasarımlarını göndermeleri için imkan tanınmış olmuştur. Böylece yeni binanın yapımı sürecinde Londra içinde ve dışında yaşayan herkesin fikri sorularak projenin katılım boyutu çözülmektedir. Southwark Plan Komitesinde karar oylanarak

Tate Modern’in geliştirilmesine izin verilmiştir. Yeni gelişmelerin merkezinde gençlere yönelik aktiviteler yer almaktadır.

Proje Londra için yeni bir odak yaratarak, Londra’nın dünyanın kültür ve yaratıcılık merkezi olması pozisyonunu devam ettirmesini destekleyecektir. Londra Gelişme Ajansı

projenin 2012 Olimpiyatlarına yetiştirme amacıyla hızlı bir başlangıç yapılmıştır. Aynı zamanda proje Southbank'in dönüşümünü destekleyecektir. (URL-4)

Tate Modern'in çevresindeki etkileri; 3000 istihdam olanağı yaratmıştır, çevrede yeni oteller açılmış, kültür mekanlarının sayıları artmıştır ve Southbank bölgesinin dönüşümüne büyük katkısı olmuştur.

6.5. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde Paris Pompidou Kültür Merkezi, Bilbao Guggenheim Müzesi, Londra Tate Modern Müzesi örnekleri ayrı ayrı incelenmiş, bu örnekler üzerinden yeni müzeler ve kültür merkezlerinin gelişimi, süreçleri, özellikleri, örneklerin benzerlikleri, farklılıkları anlaşılmasına çalışılmış ve değerlendirme kısmı için, bu örneklerin **santralistanbul** ile karşılaştırıldığı tablolar üretilmiştir.

Paris Pompidou Kültür Merkezi-santralistanbul Karşılaştırması: Pompidou incelenen örnekler arasında en eski tarihli olanıdır ve **santralistanbul**'un henüz yaşamadığı kendini tanıtmaya, halk tarafında tepki görme, zamanla kabullenilme, mimari özellikleri açısından ve tarihi dokunun içinde bulunan modern bir bina olmasından dolayı eleştirme sürecini yaşamıştır. **santralistanbul** ile kültür merkezi olması, kütüphane içermesi gibi işlev benzerlikleri vardır. Pompidou'da eğitim aktivitelerinin yoğun olması, **santralistanbul**'da hedeflenenlerle benzerlik göstermektedir.

Bilbao Guggenheim Müzesi-santralistanbul Karşılaştırılması: Guggenheim ABD merkezli bir vakfın kurduğu Avrupa şubesi olarak anılan müzedir. Guggenheim'in yayılması yaklaşımı uluslar arası sermaye olma yolundadır. **santralistanbul** ile ortak işlevi müze olmalarıdır. Ayrıca Guggenheim da Pompidou gibi yeni inşa edilmiş ve özellikle mimarisiyle de kendinden söz ettiren bir yapı olmuştur. Bu örneklerde mimarların ön plana çıktığı görülmektedir. Guggenheim'in Bilbao kentinde yarattığı etki "Guggenheim Etkisi" olarak adlandırılmaktadır. Bir müze binasının ve kültür işlevinin kent ve metropoliten ölçekteki etkisini ifade etmektedir. Ancak Guggenheim'in kentli için değil kenti ziyaret gelen turistler için yapılmış olduğu şeklinde eleştiriler bulunmaktadır.

Tate Modern-santralistanbul Karşılaştırması: Tarihi kimlik benzerliği taşımaktadırlar. İkisi de endüstri arkeolojisi nesnesi olarak nitelendirilmektedir. Tate Modern, dört Tate Galerisinden birisi olup, Guggenheim gibi yayılmacı bir politika izlememektedir. Londra'nın ilk açılan modern sanat müzesi olmuş, çevresinde kentsel yenileşme projeleri gerçekleşmesini tetiklemiş, müzenin açılması ve çevresini dönüştürmesiyle istihdam yaratmış, halk tarafından kabullenme sorunu yaşamamış ve yeni bir kamusal alan yaratma iddiasını gerçekleştirmiştir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, önceki bölümde incelenen üç yurtdışı örneği ve **santralistanbul**'un hedefledikleri üzerinden **santralistanbul** değerlendirmesi yapılmıştır.

- ***AKB çerçevesinde İstanbul'daki kültürel yatırımların mekandaki yansımaya örnek olarak santralistanbul***

İstanbul'u 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olmaya hazırlayan aktörler arasında eski Silahtarağa Elektrik Santralini, **santralistanbul** yapan aktörlerin de bulunması, **santralistanbul**' un AKB çerçevesinde mekanda yer bulan projelerden birisi olması

- ***Haliç'te 1980 sonrası işlevsel dönüşüm sonucu Haliç'in "kültür havzası" olması***

Haliç'in sanayiden arındırılması, imar operasyonları, Haliç Master Planı doğrultusunda gelişen projeler ile Haliç'in imajı değişmiştir. **santralistanbul** bu projelerin en sonuncusu olarak gelişmiş, hem havza ölçeğinde hem İstanbul ölçeğinde hem de ülke ölçeğinde bir proje olarak tasarlanmıştır. Projelerden en son gerçekleşen olmasının yanında hedefleri ve iddiasıyla başı çeken bir projedir. Haliç'te yapılan yıkımlar döneminde santral binası da yıkılmayıp yeniden işlevlendirilerek Haliç'i köhneleşmekten kurtaracak binalardan olduğu düşünülmüştür.

- **santralistanbul'** un bir marka olması

santralistanbul'a en yakın olan Emniyet Mahallesinde yaşayanlar **santralistanbul'**un ne olduğunu ve neler içerdiğini bilmemekte oldukları anlaşılmıştır. Bilgi Üniversitesi'nin de içeride olduğunun ayrıca belirtilmesi gerektiği istenmektedir. **santralistanbul'**un tam bir marka olması için öncelikle kendisini iyi tanıtmayı gerekmektedir. Çeşitli kültürel aktivitelere ev sahipliği yaparak kentli tarafından tanınmaya ve kentlinin ilgisini çekmeye başlamıştır. Ayrıca AKB projelerinden bazılarının yürütücü konumunda olup, Avrupa, Balkanlar, Orta Doğu ölçeğinde bir kültür merkezi olacaktır. Kültür ve eğitim işlevlerini bir arada barındıran **santralistanbul** işlev çeşitliliği açısından eşi olmayan bir örnektir. Ayrıca alanın tümü için müze izni alınmıştır.

- ***Mekana değerin yeniden kazandırılması***

Eski sanayi yapısının işlevini tamamlaması sonucu bir süre atıl durumda kalması üzerine Bilgi Üniversite'sinin girişimi ve Doğuş ve Ciner Grubu ile yaptığı ortaklık ile **santralistanbul'**a dönüşmesi. Bu gelişmelerin mekana yansması çevredeki gayrimenkul değerlerinin artması şeklinde olmaktadır. Üniversite buraya gelip yerleşiyorsa bu bölge değerlidir mantığına dayanarak kira fiyatlarında artış yaşanmıştır. Mahallede yapılan görüşmeler sonucunda, mahallelinin kendi dükkanının fiyatının artacağı konusunda endişe taşıdığı görülmüştür.

- ***santralistanbul' un geçirgen olması***

Bilgi Üniversitesi'nin kendi idari yapısı doğrultusunda yönetim modeli diğer üniversitelere göre farklılık göstermektedir. Bilgi Üniversitesi kendi eleman ihtiyacını kendi içinden karşılayan bir model oluşturmuştur. **santralistanbul'** da Enerji Müzesi, Çağdaş Sanat Müzesi gibi yerlerde çalışanlar üniversitenin kendi öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu dışarıya kapalı olan model ile üniversite çevresindeki istihdam potansiyelini kullanmasına gerek olmaması anlamına gelmektedir. Emniyet Mahallesinden **santralistanbul'**da güvenlik görevlisi ve temizlik görevlisi olarak çalışanlar bulunmaktadır. Müzede çalışması için mahalleden bir gence eğitim verilerek görevlendirilmesi hem çevreden birilerin **santralistanbul** hedeflediği şekilde daha işin içinde yer almış olmasını sağlayacak

hem de mahalleli açısından, içeride bizden birileri de var duygusunu yaratacaktır. Görüşmelerde, mahalleden **santralistanbul**'da çalışan arkadaşlarını ziyaret amacıyla içeri girenler bulunmakta olduğu anlaşılmıştır.

Emniyet Mahallesinde yapılan görüşmeler sonucu, mahalleli “Kampüsün içinde her şey var, çocuklar sigaralarını bile alabiliyorlar, neden markete gelsinlerki?” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Kampüsün içinde her türlü ihtiyacın giderilebiliyor olması dışarıya ihtiyaç duyulmaması anlamına gelmektedir.

Yapılan görüşmelerde **santralistanbul**'un dışarıdan geçirgen olarak algılanmadığının göstergesi olarak **santralistanbul**'a girişin kuzey ve güneyden olması mahalleli için yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Ana cadde üzerinden verilecek bir giriş ile mahalleli için “girilebilir bir yer” izlenimi yaratacaktır. Ancak belediye tarafından ana cadde üzerinden bir giriş verilmediği öğrenilmiştir.

- **santralistanbul**'un erişilebilir olması

Kentin merkezi olan Taksim'den **santralistanbul**'a shuttle seferleri 20 dakikada bir yapılmaktadır. Ayrıca deniz yolu ile ulaşımının, iskele sorunu çözüldükten sonra başlaması hedeflenmektedir.

- **santralistanbul**'daki atölyeler, aktiviteler ve katılım

Sakarya Mahallesi İlköğretim Okulu ile kardeş okul seçilmiş olması, **santralistanbul**'un çevresi ile iletişim kurma çabalarını göstermektedir. Ancak Emniyet Mahallesinde yapılan görüşmelerde mahallelinin **santralistanbul**'daki aktivitelerden haberi olmadığı ve katılım göstermediği, **santralistanbul**'daki aktivitelere katılımın İstanbul'un çeşitli farklı yerlerinden gerçekleşmekte olduğu anlaşılmaktadır. Uzaktaki **santralistanbul**'u yakınındakinden daha iyi bildiği ve anladığı sonucu çıkarılabilir.

santralistanbul'un açılışına Emniyet Mahallesinde yaşayanların davet edilmediği öğrenilmiştir. Belki yapılan açılış mahallenin tarzında bir kutlama olmaması nedeniyle davet edilmemiştir. Ama ayrıca mahallenin davet edileceği onların hoşuna gidebilecek bir şekilde bir davet düzenlenebilir.

- ***İstanbul için yeni bir kentsel odak, yeni bir kültürel odak olması***

İstanbul'da eşi olmayan bir örnektir. Kültür ve sanatın sunulduğu, sergilendiği ve üretildiği bir platform, yeni bir kültür odağı olmuştur. AKB kapsamında çeşitli projelere ev sahipliği yapmaktadır. Festivaller ve bienal için yeni bir aktivite mekanı olmaktadır.

İstanbul'da yaşayan yada çevrede yaşayan kentli için yeni bir kentsel odak olmuştur. Ancak santralistanbul ve Bilgi Üniversitesi isimleri karıştırılmaktadır. Mahalleli eskiden Silahtar olarak tarif ettiği dükkanını artık Bilgi Üniversite'sinin karşısı olarak tarif etmektedir.

- ***Sadece eski eserlerin saklanacağı bir mekan değil, bir depo değil bir dinamo olması hedefleniyor***

Eskiden elektriğin üretildiği mekanda artık kültürün üretilmesi, İstanbul'da ve Türkiye'de başı çeken kültürel mekanlardan birisi olması hedeflenmektedir. **santralistanbul** için mekanda "üretim" devam ettiğinin göstergesi olarak "santral" ifadesi özellikle korunmuştur. Londra'daki eski elektrik santrali olan Tate Modern Müzesi için de "kültür santrali" ifadesi kullanılmaktadır.

santralistanbul Çağdaş Sanat Müzesi; klasik müze anlayışında farklı olarak daha esnek daha geçirgen, farklı kullanımları da içeren bir müzedir.

Enerji Müzesi; elektrik santrali döneminden kalan büyük güç türbinlerini barındıran makine dairelerinden biri olan bina enerji müzesine dönüştürülmüştür. Enerji müzesi içinde eski üretim araçları sergilenirken bir yandan da elektrik ile ilgili ziyaretçiye uygulama fırsatı sunan deneysel projeler bulunmaktadır.

- ***Sanatın sadece sergilendiği ve paylaşıldığı değil, aynı zamanda üretildiği yerel ve bölgesel bir merkez olması hedefleniyor***

Müze işlevinin yanında atölyelerin, sosyal ve kültürel aktivitelerin düzenlendiği, farklı kesimlerden insanların bir araya geldiği bir platform yaratılması. (çocuk atölyeleri, kişisel gelişim kursları, konferanslar vb. aktiviteler) Rezidans

programı ile sanatçıların gelip burada konaklayarak üretim sürecinin içinde bulunmaları öngörülmekte.

- ***Daimi bir koleksiyonun sergilendiği 20.yy. anlayışı yerine, çevresiyle ve uluslar arası sanat ortamıyla iletişim içinde olan bir merkez kurma yönünde tasarlanmış olması***

Daimi koleksiyon oluşturmak yerine sponsorların destek olduğu geçici sergiler yapılması tercih ediliyor, bu yöntem daha kolay çünkü geçici sergiler kataloguna kadar hazır gelmekte. Koleksiyoncular ve özellikle yeni müzeler/kültür merkezleri yıpranan atılan çağdaş yapıtlara sahip çıkılmalıdır. Bu yapıtların müzeye girmesi, eserlerin muhalif yönünü zedeliyor görünse de, müzeler de böylece geleneksel yönlerinden sıyrılarak standart kalıpların yıkılması yolunda tartışma platformu işlevi görmeye başlayabilecektir. (Ahu Antmen, Özel kabukta devlet koleksiyonu kolay, karlı, güvenli/Kültürel Kapitalin ve imajın büyük önemini fark etmeye başladığı günlerin projesi)

- ***Büyük metropollerini gezen prestijli sergiler ağırlanacak ve müze kavramı sorgulanacak, kendi üzerinden sorgulanacak***

Daimi bir koleksiyon olmaması klasik müze sorumluluğu taşınmaması anlamında daha kolay ve karlı olmakta, sergiler sponsorlar yoluyla yapılacak. Müze kavramının sorgulanması, eleştiriye ve gelişmeye açık bir yer olduğunun göstergesidir. Türkiye’de ve İstanbul’da bu tür bir kullanım için ilk örnek teşkil etmektedir.

- ***Doğuş, Ciner stratejik ortakları ve sponsor olarak Kale Grubu***

1980 sonrası ABD ve İngiltere’de olduğu gibi özel şirketlerin kar amacı gütmeyerek kültür ve sanata yatırım yapmaları. Türkiye’de şirketlerin sponsorluk harcamaları ile vergi indirimi almaları durumu yasal olarak 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun “10.Diğer İndirimler” maddesinde bahsi geçen “sponsorluk harcamaları” bölümüne dayanmaktadır. Özel girişimlerin kültüre yatırım yapması ve bu yol ile kendi reklamlarını yapmalarına fırsat vermektedir.

- ***İstanbul’un en kapsamlı kamuya açık kütüphanesi olması hedefleniyor***

Kütüphane binası henüz tamamlanmamıştır. Paris Pompidou' da olduğu gibi halka açık büyük bir kütüphane olması hedeflenmektedir. Ancak kütüphane henüz tamamlanmamıştır.

Kütüphanenin henüz açılmamış olması hedeflenenler arasında kütüphane işlevinin önceliğinin diğer işlevlere göre daha geride kaldığı düşüncesini yaratmaktadır.

“Kendi adıma orada açılacak ilk binanın kütüphane olmasını dilerdim. Sembolizması güçlü, vitrinsiz bir başlangıç olur, ne olmak istediğiyle ilgili farklı sinyaller gönderirdi.” (Kortun, 2007)

- ***Yeni bir kamusal alan yaratılması***

Tate Modern de olduğu gibi ailelerin haftasonu vakit geçirmek için gelebilecekleri bir mekan olabilecek mi sorusunu akıllarda yaratmaktadır

Çevrede yaşayanlar **santral**istanbul'un içindeki yeşil alanı kullanma alışkanlığı edinip edinmeyecekleri veya bu yeşil alanı kullanabileceklerini farkında olup olmayacakları zaman geçtikçe anlaşılacaktır. Bilbao'da yaşayanların Guggenheim Müzesi için söyledikleri gibi “orası turistler için” şeklinde mi olacak? Oysaki kamu mülkiyetinde bir alan, Bilgi Üniversitesi'ne belirli bir süreliğine tahsis edilmiş, ayrıca **santral**istanbul'a giriş de bir sınırlama yok, kapıda güvenlik durdurup soru sormamakta. Ancak **santral**istanbula giriş için 2 seçenek var, kampüsün kuzeyinde ve güneyinde. Güneydeki giriş daha çok araç ile girmeye yönelik, kuzeydekinden yaya girişi de mümkün.

Mahallelinin bir kısmının buraya girişin serbest olduğunu farkında olduğu ancak farkında olup içeri girmekte çekingen davrandığı anlaşılmaktadır. İçeride ne ile karşılaşacağını bilmiyor olmanın verdiği tedirginliği taşımaktadır. Karşı taraftan bir davet gelmesi ile bu çekingenlik aşılanacaktır.

- ***Mekan yeniden değer kazanırken sosyal yapıdaki değişim öngörülüyor mu?***

Mekana müdahale ile çevresinin değişimi için dinamik oluşturması, bu yeni mekana gelen kullanıcılar ile kullanıcı profiline değişmesi ve buna paralel olarak mekanın değişebileceği (Enlil, 2006)

Emniyet Mahallesi'nde yapılan görüşmelerden Bilgi Üniversitesi öğrencilerinin yaşamak için bu mahalleyi tercih etmeyeceği aktarılmıştır. Bunun nedenleri; Silahtara bölgesinin merkezi olmaması, çevrede kafe, bar gibi eğlence mekanlarının olmaması, sadece eğlence yeri değil çeşitli donatıların da olmaması ve Emniyet Mahallesinde bekar bir bayanın yada bekar bir erkeğin yalnız yaşamasının hoş karşılanmayacağı şeklinde belirtilmiştir.

- ***Bilgi Üniversitesi'nin dönüştürücü rolü***

Bilgi Üniversitesi'nin yer seçim tercihini Dolapdere, Kuştepe, Silahtarağa gibi kentin geri kalmış bölgelerinde yaptığı görülmektedir. Dolapdere ve Kuştepe örneklerinde çevresini de eğitim, öğretim sürecine dahil ederek, zamanla çevredeki halkın da sempatisini kazanmıştır. **santral**istanbul açılışının(2007) üzerinden henüz uzun bir süre geçmediği için çevrede yaşayanlar tarafından tam olarak anlaşılamamıştır. Belki de Bilgi Üniversitesi'nin yanında bir de “**santral**istanbul” olması kafaları karıştırmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel Y.,2001.** Kültür Endüstrisi Kitle Toplumunun Açmazları, Şehir Yayınları, İstanbul.
- Adorno T.W., 1975.** Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Adorno T.W.,2007.** Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Antmen, A. 2007** Özel Kabukta Devlet Koleksiyonu Radikal Gazetesi 31.10.2007
- Akalm E. Ö.,2003.** Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliğine Yönelik Bir Alan Araştırması, Dolapdere Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.
- Aksoy A., 2007.** Silahtarağa Elektrik Santrali 1910-2004, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları 177.
- Akut, 2002.** www.akut.org.tr
- Arkiteracom, 2007.** www.arkitera.com.
- Atakan Y., 2006.** Hürriyet Gazetesi, 27/10/2006
- Bilgin İ., 1997.** Toplu Konut, *İstanbul YEM Yayınları*, İstanbul.
- Bilgin İ., 2007.** Türkiye Mimarlık Politikasına Doğru, Metropoller ve Mimarlık Paneli, Eylül 28.
- Busken S., 2005.** Creative Hot Spots by Urban Diversity, *41st ISOCARP Kongresi*, Bilbao, September 17-20.
- Centre Pompidou, 2003.** www.centrepompidou.fr.
- Delice S., 2007.** Elektrik, Modernleşme ve Kamusal Alan: Silahtarağa Elektrik Santrali ve Santralistanbul'u Düşünmek, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Nisan 2007.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, VI 555.** Silahtarağa Elektrik Santrali.
- Enlil Z.,2006.** Kültür Odaklı Endüstrileşme Sürecinde Haliç ve Tersaneler, YTÜ
- Erden Y.D., 2003.** Kentsel Yenileşmede Bir Araç Olarak Dönüşüm Projeleri, *Doktora Tezi*, MSGSU, İstanbul.
- Erden D. ve Firidin E.,2003.** Kentsel Dönüşüm Projeleri: Kolaj Kentler, MSGSU, İstanbul.
- Ergin N.,2001.** Rahmi M. Koç Müzesi İstanbul Dergisi, Ekim 2001, s 136.
- Eruzun C., 2001.** Sütlüce Kültür ve Kongre Merkezi, İstanbul Dergisi, Ekim 2001.
- Irmak H.,2003.** Sütlüce'de Mezbahaneden Kültür Merkezine, *Haliç dergisi Haliç Belediyeler Birliği Yayın Organı*, Aralık 2003.
- IMP, 2005.** Kültür Endüstrisi Grubu Analiz Raporu.
- İstanbul 2010 Girişim Grubu, 2006.** www.istanbul2010.org

İstanbulmap Tarih Vakfı İstanbul Dergisi 2007 Eylül

Georgeon F., 2006. Sultan Abdülhamit, Homer Yayınları, İstanbul.

Kandiotti D., 1999. Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar' Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*.

Kayseriloğlu S., 1998. Dersaadet'ten İstanbul'a Tramvay II, İ.E.T.T. yayınları, İstanbul.

Keskin Z., 2004. Haliç'in 1980 sonrası Mekansal Dönüşümü, *Bitirme Ödevi*, MSGSU, İstanbul.

Keskin D, Sürat Ö. ve Yıldırım Ö., 2003. Londra Deneyiminden İstanbul Özelinde Nasıl Yararlanılabilir?.

Kıraç B. ve Kaptı M., 2005. Monografik Bir Çalışma: Silaharağa Elektrik Fabrikası, *Eyüp Sultan Sempozyumu VIII*, 30.

Kortun V., 2007. Architeracom, www.arkitera.com

Kocabaş A., 2002. Ders Notları.

Köksal T.G., 2001. İstanbul'un Önemli Bir Endüstri Arkeolojisi Haliç Tersaneleri, *İstanbul Dergisi*, 39.

Liu A., 2006. The Independent London, 16/10/2006.

Lynch K., 1972.

Mimdap, 2007. www.mimdap.org.

NYT, 2007. Mimdap Düzenleme, Bilbao Etkisi, http://www.mimdap.org/index.php?option=com_content&task=view&id=11802&Itemid=47.

OECD, 2000.

Osmay, S., 1998. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, *Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul.

O'Connor J., 2000. The Definition of "Cultural Industries", Manchester Institute for Popular Culture.

Önem B., 2003. Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik: Haliç Üzerine Bir Yöntem Önerisi, *Doktora Tezi*, İTÜ, İstanbul.

Plan Raporu 1/5.000 Ölçek, 2001. 1/5000 Ölçekli Haliç Kıyıları Master Plan Raporu, İstanbul.

Plan Raporu 1/100.000, 2006. 1/100.000 Ölçekli İstanbul İl Çevre Düzeni Plan Raporu, İstanbul.

Scott A., 2004. Cultural- Products Industries and Urban economic developments: Prospects for growth and Market Contestation in Global Context, *University of California*, Los Angeles.

Silaharağa Elektrik Santrali, VI 555. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Smith R., 2008. N.Y. Modern Sanat Müzesi-Tate Modern karşılaştırması,
www.yapi.com.tr.

Simons J., 2007. 21.yy.da Şehir ve Kültür Endüstrileri Sempozyumu, İstanbul, Haziran 14-15.

Şeni N., 2007. Yeni Bir Paradigma, Radikal Gazetesi 8/4/2007.

Tate Modern The Handbook Tate Publishing 2006

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2008. www.enerji.gov.tr

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007. www.kultur.gov.tr.

Tümertekin E., 1997. İstanbul İnsan ve Mekan, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul.

Wu, Chin-tao.2005. Kültürün Özelleştirilmesi 1980ler Sonrasında Şirketlerin Sanata Müdahalesi

Yüzyüze Görüşmeler, 2008

URL-1, <http://www.tate.org.uk/about/theorganisation>, The Organisation, May 2008

URL-2, www.tate.org.uk, May 2008.

URL-3, www.yapi.com.tr

URL-4, modblog.tate.org.uk, Transforming Tate Modern.

URL-5, www.vinci.com/vinci.nsf/en/history-chronolgy.html, 31.04.2007.

URL-6, www.bilgi.edu.tr, Bilgi Üniversitesi, 2008.

URL-7, www.rmkmuseum.org.tr, Rahmi Koç Müzesi, 2008

URL-8, www.khas.edu.tr Kadir Has Üniversitesi, 2008

URL-9, www.devinci.fr/ri/incoming/Liens/paris.gif, Paris Map

URL-10, www.ehu.es/bicos/images/Guggenheim-bilbao-jan05.jpg Bilbao Guggenheim Müzesi

URL-11, www.mapsofworld.com

URL-12, <http://www.arkitera.com/h10643-tate-modern-2-epik-son.html>

Ülke Bölge Grubu, 2005. İstanbul Büyükşehir Nazım İmar Planı Analitik Etüdler İşi İhalesi Ülke-Bölge Grubu Raporu, İstanbul.

Vassaf G., 2005. Kültür Endüstrileri ve Aydınlar, *Radikal Gazetesi*, 24.07.2005.

Yapı Dergisi, 2007. Aralık Ayı, Sayı 313.

Yüctürk E.,2000. Haliç Silüetinin Oluşum – Değişim Süreci, Haliç Belediyeler Birliği, İstanbul.